



UHASSELT

KNOWLEDGE IN ACTION

KU LEUVEN



Maastricht University

Faculteit Rechten

master in de rechten

Masterthesis

De aanvullende werking van de goede trouw vanuit rechtsvergelijkend perspectief

Heleen Engelen

Scriptie ingediend tot het behalen van de graad van master in de rechten, afstudeerrichting rechten

PROMOTOR :

Prof. dr. Ilse SAMOY

De transnationale Universiteit Limburg is een uniek samenwerkingsverband van twee universiteiten in twee landen: de Universiteit Hasselt en Maastricht University.



UHASSELT

KNOWLEDGE IN ACTION

www.uhasselt.be

Universiteit Hasselt
Campus Hasselt:
Martelarenlaan 42 | 3500 Hasselt
Campus Diepenbeek:
Agoralaan Gebouw D | 3590 Diepenbeek

2023
2024



Maastricht University

Faculteit Rechten

master in de rechten

Masterthesis

De aanvullende werking van de goede trouw vanuit rechtsvergelijkend perspectief

Heleen Engelen

Scriptie ingediend tot het behalen van de graad van master in de rechten, afstudeerrichting rechten

PROMOTOR :

Prof. dr. Ilse SAMOY

SAMENVATTING

De goede trouw vormt een fundamenteel beginsel van het Belgisch verbintenissenrecht. Ze kent haar oorsprong in Cassatierechtspraak en is sedertdien verder ontwikkeld en verfijnd. In het huidige Belgische rechtstelsel mondt het leerstuk uit in drie functies, namelijk de aanvullende, de beperkende en de interpretatieve functie. De aanvullende functie, die het onderwerp vormt van deze masterproef, legt aanvullende verbintenissen op aan contractspartijen buiten de overeengekomen verplichtingen om.

De aanvullende werking van de goede trouw is wettelijk verankerd in artikel 5.71, lid 1 Burgerlijk Wetboek en kent bovendien verschillende toepassingsgevallen. Het is de draagwijdte van deze toepassingsgevallen die de kern vormt van het onderzoek in deze masterproef. Aan de hand van rechtsvergelijking met het Nederlandse en het Engelse rechtstelsel, wil dit onderzoek de gelijkenissen en verschillen tussen de Belgische, Nederlandse en Engelse toepassingsgevallen in kaart brengen. De keuze voor het Nederlandse en het Engelse rechtstelsel is gebaseerd op het feit dat Nederland, net zoals België, een civil law rechtstelsel kent, terwijl Engeland een common law stelsel hanteert. Op basis van de analyse en de evaluatie van de toepassingsgevallen uit de drie rechtstelsels wil deze masterproef eventueel een aantal aanbevelingen formuleren voor het Belgische rechtstelsel. De onderzoeksvraag luidt bijgevolg als volgt: *"Hoe verhouden de toepassingsgevallen van de Belgische aanvullende werking van de goede trouw zich tot de toepassingsgevallen van deze figuur in het Nederlandse en Engelse rechtstelsel?"*.

Alvorens de draagwijdte van de toepassingsgevallen te onderzoeken, tracht het onderzoek in het eerste deel van deze masterproef een duidelijk beeld te schetsen over de betekenis van de leer van de aanvullende werking van de goede trouw in het Belgische rechtstelsel en de manifestatie hiervan of van een gelijkaardige rechtsfiguur binnen het Nederlandse en het Engelse rechtstelsel. Vervolgens wil deze masterproef in het tweede deel, aan de hand van wetgeving en rechtspraak, per rechtstelsel een opsomming maken van de erkende toepassingsgevallen. In de opsomming wordt zowel de invulling als de frequentie waarmee de toepassingsgevallen voorkomen, toegelicht. Bovendien wordt telkens aangegeven of een toepassingsgeval wettelijk verankerd is of niet. Aan de hand van deze informatie wil het onderzoek in het derde deel de toepassingsgevallen uit het Belgische, Nederlandse en Engelse rechtstelsel vergelijken op basis van hun draagwijdte. De draagwijdte wordt bepaald aan de hand van de hoeveelheid toepassingsgevallen, de invulling en de frequentie ervan.

Op basis van de rechtsvergelijking en de evaluatie van de drie rechtstelsels, biedt deze masterproef een aantal aanbevelingen voor het Belgische rechtstelsel. Deze gaan in op de al dan niet bestaande noodzakelijkheid van de wettelijke verankering van de huidig erkende toepassingsgevallen en de eventuele toepassing in de rechtspraak van toepassingsgevallen uit het Nederlandse en het Engelse rechtstelsel.

VOORWOORD

Het schrijven van deze masterproef staat symbool voor de eindsprint naar het behalen van mijn master in de rechten. Dit is zeker geen gemakkelijk parcours geweest, maar dankzij de hulp van mijn begeleiders en de steun van mijn familie en vrienden, heb ik de eindmeet gehaald.

Vooreerst wil ik mijn promotor prof. Dr. Samoy bedanken voor het aanreiken van dit onderwerp. De leer van de goede trouw is een boeiende materie omdat de toepassing ervan constant evolueert. Bovendien bestaat er een link tussen de goede trouw en ethiek. Voor mij maakt dit het onderwerp extra interessant omwille van mijn affiniteit met ethische thema's.

Daarnaast wil ik mijn promotor prof. Dr. Samoy en mijn begeleider mevrouw Vanswijgenhoven bedanken voor hun hulp bij de zoektocht naar een gestructureerd kader waarbinnen het onderzoek moest worden uitgevoerd. Bovendien zorgde hun constructieve feedback voor de nodige bijsturing tijdens het schrijfproces.

Ten slotte wil ik mijn dank betuigen aan mijn ouders, mijn vriend, mijn tante en nonkel, en mijn vrienden om altijd voor mij klaar te staan op de momenten dat de moed mij even in de schoenen zakte. Zonder hun bemoedigende woorden en warme knuffels had ik deze masterproef niet kunnen verwezenlijken.

Heleen Engelen, 15 mei 2024

INHOUDSOPGAVE

SAMENVATTING	1
VOORWOORD.....	3
LIJST VAN AFKORTINGEN.....	7
INLEIDING.....	9
HOOFDSTUK 1: STAND VAN ZAKEN.....	9
HOOFDSTUK 2: PROBLEEMSTELLING	11
HOOFDSTUK 5: AFBAKENING	17
INLEIDING	19
HOOFDSTUK 1: SITUERING VAN HET BEGRIP AANVULLENDE WERKING VAN DE GOEDE TROUW IN HET BELGISCHE RECHTSSTELSEL	21
AFDELING 1: HET BEGRIP GOEDE TROUW	21
AFDELING 2: SITUERING VAN DE AANVULLENDE WERKING BINNEN HET BEGRIP GOEDE TROUW.....	24
HOOFDSTUK 2: BLIK OVER DE GRENS	29
AFDELING 1: NEDERLAND	29
AFDELING 2: ENGELAND.....	31
HOOFDSTUK 1: BELGIË.....	39
AFDELING 1: SCHADEBEPERKINGSPLICHT.....	39
AFDELING 2: INFORMATIEPLICHT	41
AFDELING 3: NIET-CONCURRENTIE.....	44
AFDELING 4: AANPASSING BEDRAG ONDERHOUDSGELD.....	45
AFDELING 5: SAMENWERKINGSPLICHT.....	46
HOOFDSTUK 2: NEDERLAND	49
AFDELING 1: INFORMATIEPLICHT	49
AFDELING 2: OPZEGGINGSMOGELIJKHEID BIJ DUUROVEREENKOMSTEN.....	51
AFDELING 3: NIET-CONCURRENTIE.....	54
AFDELING 4: MEDEWERKINGSPLICHT	55
AFDELING 5: HERONDERHANDELINGSVERPLICHTING	57
AFDELING 6: MEDEDELINGSPLICHT BIJ OPSCHORTING VERBINTENIS	58
AFDELING 7: LOYALITEITSPLICHT	59
HOOFDSTUK 3: ENGELAND.....	63
AFDELING 1: CONTRACTUELE GOEDE TROUW CLAUSULES.....	63
AFDELING 2: RELATIONELE CONTRACTEN	64

AFDELING 3: CONTRACTUELE DISCRETIONAIRE BEVOEGDHEID	67
INLEIDING	73
HOOFDSTUK 1: DRAAGWIJDTE TOEPASSINGSGEVALLEN IN HET BELGISCHE, NEDERLANDSE EN ENGELSE RECHTSSTELSEL.....	75
AFDELING 1: SCHADEBEPERKINGSPLICHT.....	75
AFDELING 2: INFORMATIEPLICHT	76
AFDELING 3: NIET-CONCURRENTIE	76
AFDELING 4: AANPASSING BEDRAG ONDERHOUDSGELD.....	77
AFDELING 5: SAMENWERKINGSPLICHT.....	78
AFDELING 6: OPZEGGINGSMOGELIJKHEID BIJ DUUROVEREENKOMSTEN.....	79
AFDELING 7: MEDEWERKINGSPLICHT	79
AFDELING 8: HERONDERHANDELINGSVERPLICHTING	80
AFDELING 9: MEDEDELINGSPLICHT BIJ OPSCHORTING VERBINTENIS	81
AFDELING 10: LOYALITEITSP LICHT	82
AFDELING 11: CONTRACTUELE GOEDE TROUW CLAUSULES	83
AFDELING 12: RELATIONELE CONTRACTEN	83
AFDELING 13: CONTRACTUELE DISCRETIONAIRE BEVOEGDHEID	84
HOOFDSTUK 2: AANBEVELINGEN	85

LIJST VAN AFKORTINGEN

BW = Belgisch Burgerlijk Wetboek

Oud BW = oud Belgisch Burgerlijk Wetboek

NBW = Nederlands Burgerlijk Wetboek

INLEIDING

HOOFDSTUK 1: STAND VAN ZAKEN

1. De goede trouw vormt een fundamenteel beginsel van het Belgisch verbintenissenrecht.¹ De goede trouw kent haar oorsprong in Cassatierechtspraak en is sedertdien verder ontwikkeld en verfijnd.² Het leerstuk kent drie functies, namelijk de aanvullende, de beperkende en de interpretatieve functie.³ De aanvullende functie legt aanvullende verbintenissen op aan contractspartijen buiten de overeengekomen verplichtingen om.⁴ De beperkende functie, ook wel de matigende functie genoemd, legt als gedragsnorm aan de partijen een gematigdheidsplicht op.⁵ De interpretatieve functie houdt, volgens de meerderheidsopvatting, in dat de rechter de overeenkomst moet uitleggen naar de werkelijke bedoeling van de partijen.⁶ Boek 5 van het Burgerlijk Wetboek erkent de goede trouw en haar drie functies in de artikelen 5.71 lid 1, 5.73 en 5.64 BW.

2. De aanvullende werking van de goede trouw wordt in artikel 5.71, lid 1 BW uitgelegd als volgt: *"Een contract verbindt niet alleen tot hetgeen daarin overeengekomen is, maar ook tot alle gevolgen die door de wet, de goede trouw of de gebruiken eraan, volgens de aard en de strekking ervan, worden toegekend."*. Reeds voor deze wettelijke bepaling bestond, werd de aanvullende werking erkend door het Hof van Cassatie in een arrest van 22 juni 1978.⁷ Het Hof leidde namelijk uit toenmalig artikel 1134, derde lid oud Burgerlijk Wetboek een gedragsnorm af die aanvullende verplichtingen kon opleggen.⁸

¹ T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek verbintenissenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2019, 300.

² Cass. 18 maart 1971, *Pas.* 1971, I, 669; Cass. 22 juni 1978, *RW* 1978-79, 1443; Cass. 19 september 1983, *Arr.Cass.* 1983-84, 52; Cass. 16 januari 1986, *RW* 1987-88, 1470; Cass. 18 juni 1987, *RW* 1987-88, 502; Cass. 18 februari 1988, *TBH* 1988, 696.

³ V. SAGAERT, *Beginnelsen van verbintenissenrecht*, Heverlee, Lea uitgevers, 2023, 42.

⁴ I. SAMOY, *Evolutie van de basisbeginselen van het contractenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2010, 66.

⁵ S. STIJNS, *Leerboek verbintenissenrecht – Boek 1*, Brugge, die Keure / la Charte, 2022, 84.

⁶ Cass. 24 september 1992, *Arr.Cass.* 1991-92, 1131; I. SAMOY, *Evolutie van de basisbeginselen van het contractenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2010, 65.

⁷ Cass. 22 juni 1978, *RW* 1978-79, 1443.

⁸ H. BOCKEN, "De goede trouw bij de uitvoering van verbintenissen", *RW* 1989-90, (1041) 1043.

HOOFDSTUK 2: PROBLEEMSTELLING

3. Volgens artikel 5.71, lid 1 Burgerlijk Wetboek betekent de aanvullende werking van de goede trouw dat een contract niet alleen verbindt tot hetgeen daarin overeengekomen is, maar ook tot alle gevolgen die door de goede trouw of de gebruiken eraan, volgens de aard en de strekking ervan, worden toegekend. De vraag die rijst is wat deze woorden precies betekenen. In het algemeen nemen rechters en rechtsgeleerden aan dat de aanvullende werking van de goede trouw verplichtingen kan opleggen die partijen niet hebben voorzien in hun contract.⁹ Waaruit die verplichtingen bestaan, alsook hun draagwijdte, is minder voor de hand liggend.

4. De rechtspraak heeft reeds een aantal verplichtingen/toepassingsgevallen van de aanvullende werking van de goede trouw erkend. De toepassingsgevallen in België zijn de samenwerkingsplicht, de informatieplicht, de schadebeperkingsplicht, de verplichting tot niet-concurrentie en de verplichting in het kader van alimentatie.¹⁰ Enkel de schadebeperkingsplicht is wettelijk verankerd.¹¹

⁹ T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek verbintenissenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2019, 305-306.

¹⁰ I. CLAEYS en T. TANGHE, *Nieuw algemeen contractenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2023, 490.

¹¹ Art. 5.238 BW; art. 4 wet 20 februari 1939 op de bescherming van de titel en van het beroep van architect, BS 25 maart 1939.

HOOFDSTUK 3: ONDERZOEKSVRAGEN EN ONDERZOEKSMETHODE

5. In deze masterproef wordt onderzocht hoe de Belgische toepassingsgevallen van de aanvullende werking van de goede trouw zich verhouden tot de Nederlandse en Engelse toepassingsgevallen. Om dit te achterhalen wordt de wetgeving en rechtspraak van deze drie rechtsstelsels geanalyseerd. De hoofdonderzoeksvraag luidt daarom als volgt: *"Hoe verhouden de toepassingsgevallen van de Belgische aanvullende werking van de goede trouw zich tot de toepassingsgevallen van deze figuur in het Nederlandse en Engelse rechtsstelsel?"* Met het onderzoek wordt getracht een evaluatie te maken van de hoeveelheid toepassingsgevallen, de invulling ervan en de frequentie waarmee ze worden toegepast. Op die manier wil deze masterproef de draagwijdte van de toepassingsgevallen vergelijken. Tijdens het onderzoek wordt er dus een evaluerende en een vergelijkende onderzoeksmethode gehanteerd.

6. De eerste subonderzoeksvraag die helpt bij het beantwoorden van de hoofdonderzoeksvraag luidt als volgt: *"Wat betekent de leer van de aanvullende werking van de goede trouw in het Belgische rechtsstelsel?"* De betekenis van de goede trouw, en in het bijzonder de aanvullende werking van de goede trouw, wordt nader onderzocht om een antwoord te bieden op deze eerste beschrijvende subonderzoeksvraag. Om dit te achterhalen, is een studie van de parlementaire voorbereiding van boek 5 Burgerlijk Wetboek, de rechtspraak en de rechtsleer vereist.¹²

7. De tweede subonderzoeksvraag ligt in lijn met de eerste subonderzoeksvraag, maar focust op het Nederlandse en het Engelse rechtsstelsel. De vraag is daarom de volgende: *"Hoe manifesteert de aanvullende werking van de goede trouw of een gelijkaardige rechtsfiguur zich binnen het Nederlandse en het Engelse rechtsstelsel?"* Het is met name nuttig om eerst na te gaan hoe Nederland en Engeland dezelfde of een gelijkaardige rechtsfiguur hanteren vooraleer de toepassingsgevallen kunnen worden onderzocht. Net zoals voor het Belgische recht, wordt voor het Nederlandse recht de parlementaire geschiedenis van boek 6 Burgerlijk Wetboek bestudeerd.¹³ De tweede subonderzoeksvraag is opnieuw beschrijvend.

8. De derde en laatste subonderzoeksvraag die helpt bij het beantwoorden van de hoofdonderzoeksvraag luidt als volgt: *"In hoeverre komt de draagwijdte van de toepassingsgevallen in de drie rechtsstelsels overeen?"*. Deze vraag hanteert twee onderzoeksmethodes: een vergelijkende en een evaluerende onderzoeksmethode. Met deze vraag wil het onderzoek ten eerste een helder zicht bieden op de toepassingsgevallen van de aanvullende werking van de goede trouw. Via een analyse van de wetgeving en de rechtspraak van de drie landen wil het onderzoek een duidelijke opsomming maken van de verschillende toepassingsgevallen die deze landen kennen. Ook wordt hierbij nagegaan welke van deze toepassingsgevallen gecodificeerd zijn. Ten tweede worden de opgesomde toepassingsgevallen met elkaar vergeleken op het gebied van de draagwijdte. De

¹² Wetsvoorstel houdende Boek 5 "Verbintenissen" van het Burgerlijk Wetboek, *Parl.St.* Kamer 2021-22, nr. 55-1806/1, 82.

¹³ MvA II, Parl. Gesch. Boek 6.

draagwijdte omvat in het kader van dit onderzoek de hoeveelheid toepassingsgevallen, de invulling ervan en de frequentie waarmee ze worden toegepast in de rechtspraak. Aan de hand van dit vergelijkend en evaluerend onderzoek, wil deze masterproef het Belgische rechtstelsel eventueel een aantal aanbevelingen toereiken.

HOOFDSTUK 4: RELEVANTIE

9. De probleemstelling die hierboven (zie randnr. 3-4) wordt besproken omvat de problematiek omtrent de inhoud, alsook de draagwijdte, van de verplichtingen/toepassingsgevallen die voortvloeien uit de aanvullende werking van de goede trouw.

10. Deze masterproef wil een einde brengen aan de voornoemde problematiek aan de hand van rechtsvergelijking. De Belgische toepassingsgevallen worden namelijk vergeleken met de toepassingsgevallen in het Nederlandse en Engelse rechtstelsel. Ten eerste wordt er nagegaan welke toepassingsgevallen voorkomen in deze rechtstelsels om een beeld te scheppen over de hoeveelheid ervan. Ten tweede wordt onderzocht hoe ruim ze worden ingevuld. Ten derde zal de masterproef een analyse geven van de frequentie van de toepassingsgevallen. Aan de hand hiervan wil het onderzoek een helder beeld scheppen van de draagwijdte van de toepassingsgevallen. Meer concreet tracht deze masterproef via de gelijkenissen en de verschillen in draagwijdte aan te tonen welk rechtstelsel de ruimste draagwijdte biedt aan de toepassingsgevallen. Dit onderzoek is relevant omdat er kennis ontstaat over de draagwijdte van de toepassingsgevallen in België in vergelijking met de draagwijdte ervan in Nederland en Engeland. Aan de hand van dit vergelijkend en evaluerend onderzoek, wil deze masterproef het Belgische rechtstelsel eventueel een aantal lessen, gebaseerd op de andere rechtstelsels, toereiken.

11. Het Nederlandse rechtstelsel wordt onderzocht omdat dit net als België een civil law stelsel is. Dit schept de verwachting dat deze rechtstelsels veel gelijkenissen vertonen op vlak van de draagwijdte van de toepassingsgevallen. Het Engelse rechtstelsel kent daarentegen een common law stelsel. Dit schept a contrario de verwachting dat dit rechtstelsel veel verschillen vertoont met het Belgische rechtstelsel.¹⁴ Het onderzoek zal aantonen of deze verwachtingen overeenstemmen met de realiteit.

¹⁴ J. DAINOW, "The civil law and the common law: some points of comparison", *Am.J.Comp.L.* 1966, (419) 419.

HOOFDSTUK 5: AFBAKENING

12. Belangrijk om op te merken is dat het onderzoek zich beperkt tot de toepassing van de aanvullende werking van de goede trouw in het contractenrecht.

13. Daarnaast is het rekening houdend met de omvang van deze masterproef en de hoeveelheid rechtspraak niet mogelijk om een exhaustieve lijst van toepassingsgevallen te creëren. De opsomming van de toepassingsgevallen uit het Belgische, het Nederlandse en het Engelse rechtstelsel beperkt zich bijgevolg tot de meest voorkomende toepassingsgevallen.¹⁵

14. Bovendien richt het onderzoek zich enkel op de online gepubliceerde rechtspraak.

¹⁵ H.N. SCHELHAAS, *Redelijkheid en billijkheid*, Deventer, Kluwer, 2017, 56.

DEEL 1: DE LEER VAN DE AANVULLENDE WERKING VAN DE GOEDE TROUW

INLEIDING

15. In het eerste hoofdstuk van deel 1 wordt dieper ingegaan op het begrip van de aanvullende werking van de goede trouw naar Belgisch recht. Eerst wordt toegelicht wat de goede trouw precies inhoudt. Daarna zal de aanvullende werking als één van de functies van de objectieve goede trouw worden uitgelegd. Deze begripsomschrijving is relevant voor het onderzoek omdat het noodzakelijk is om eerst te begrijpen wat de leer inhoudt, alvorens de toepassingsgevallen te onderzoeken. Hiermee biedt de masterproef een antwoord op de volgende subonderzoeksvraag: *"Wat betekent de leer van de aanvullende werking van de goede trouw in het Belgische rechtstelsel?"*.

16. Naast het Belgische rechtstelsel, wordt in het tweede hoofdstuk ook het Nederlandse en het Engelse recht onder de loep genomen. Hierbij wordt nagegaan of en in welke mate deze rechtstelsels de leer van de aanvullende werking van de goede trouw of een gelijkaardige rechtsfiguur kennen. Op deze manier kan de betekenis van de leer uit België vergeleken worden met die van Nederland en Engeland. Hiermee beantwoordt de masterproef de volgende subonderzoeksvraag: *"Hoe manifesteert de aanvullende werking van de goede trouw of een gelijkaardige rechtsfiguur zich binnen het Nederlandse en het Engelse rechtstelsel?"*.

HOOFDSTUK 1: SITUERING VAN HET BEGRIP AANVULLENDE WERKING VAN DE GOEDE TROUW IN HET BELGISCHE RECHTSSTELSEL

AFDELING 1: HET BEGRIP GOEDE TROUW

§1 OORSPRONG

17. Romeins recht – De oorsprong van de leer van de goede trouw is terug te vinden in het Romeinse recht. Waar het Belgisch Burgerlijk Wetboek oorspronkelijk weinig ruimte liet voor een afweging van de redelijkheid van het contract, zorgde het Romeinse recht voor een meer fluïde manier om met contractuele verplichtingen om te gaan.¹⁶ De leer van de goede trouw vloeit voort uit het Romeinsrechtelijk onderscheid tussen *contractus bonae fidei* en *contractus stricti juris*. Dit onderscheid was van belang in het Romeinse burgerlijk proces. Dit proces verliep in twee fasen. In de eerste fase onderzocht een magistraat, meestal de *praetor*, de eis en gaf hij bevel aan de *judex* (rechter) om uitspraak te doen. Deze uitspraak diende te gebeuren volgens de *formula* die de *praetor* opstelde. De tweede fase speelde zich vervolgens af voor de aangestelde *judex*.¹⁷

18. Actiones bonae fidei – De goede trouw speelde een rol tijdens de tweede fase van het burgerlijk proces. De *judex* kreeg bepaalde bevoegdheden toegekend die werden opgesplitst in de *actiones stricti juris* (gekoppeld aan de *contractus stricti juris*) en de *actiones bonae fidei* (gekoppeld aan de *contractus bonae fidei*). Ten opzichte van de tweede soort *actiones* kreeg de rechter een bepaalde beoordelingsmarge toegekend in functie van de eisen van de goede trouw. Meer concreet kreeg hij hierbij de ruimte om de overeenkomst aan te vullen, te beperken of te wijzigen.¹⁸ Dit zijn de drie functies die de goede trouw onder het huidig recht ook heeft.¹⁹

19. Codificatie goede trouw – Het onderscheid tussen de *actiones bonae fidei* en de *actiones stricti juris* werd naarmate de tijd vorderde steeds minder van belang. Vanaf de tijd van keizer Justinianus werden de *actiones bonae fidei* toegepast in alle situaties waarin de rechter twijfelde. Vanaf het moment dat het Romeinse recht overging in het oud-Franse recht vervaagde het onderscheid tussen de *contractus bonae fidei* en *stricti juris* volledig, met als gevolg de verplichting om alle contracten te goeder trouw uit te voeren.²⁰ Later, in 1804, werd deze regel van de goede trouw opgenomen in artikel 1134, derde lid oud Burgerlijk Wetboek. Dit was destijds de wettelijke basis voor de goede trouw en werd op dat moment uitgelegd als een interpretatieregel.²¹

¹⁶ L. DILLEN, "Pleidooi voor proportionele verdeling van de meerschade bij onterecht uitblijven van schadebeperking", *TBBR* 2019, (371) 388; V. VERSTRAETEN, *Goede trouw: van openbare orde? (Belgisch, Duits en Frans recht)*, masterproef UGent, 2015, 103 p., https://libstore.ugent.be/fulltxt/RUG01/002/213/671/RUG01-002213671_2015_0001_AC.pdf.

¹⁷ J. HIJMA, C.C. VAN DAM, W.A.M. VAN SCHENDEL en W.L. VALK, *Rechtshandeling en overeenkomst*, Deventer, Kluwer, 2022, 307; F. BAERT, "De goede trouw bij de uitvoering van de overeenkomsten", *RW* 1956-1957, (489) 493.

¹⁸ F. BAERT, "De goede trouw bij de uitvoering van de overeenkomsten", *RW* 1956-1957, (489) 493-494.

¹⁹ Art. 5.71, lid 1, 5.73 en 5.64 BW.

²⁰ F. BAERT, "De goede trouw bij de uitvoering van de overeenkomsten", *RW* 1956-1957, (489) 494.

²¹ M. KEKENBOSCH, *Is de goede trouw van openbare orde of niet?*, masterproef UGent, 2015, 120 p., https://libstore.ugent.be/fulltxt/RUG01/002/213/472/RUG01-002213472_2015_0001_AC.pdf.

§2 EVOLUTIE

20. Principe: pacta sunt servanda – Hoewel de leer van de goede trouw werd opgenomen in artikel 1134, derde lid oud Burgerlijk Wetboek, heeft zowel de rechtspraak als de rechtsleer er nog een lange tijd weigerachtig tegenover gestaan. Dit wordt bevestigd door Frans Baert in een rede uitgegeven in 1956.²² Het ter zijde stellen van overeenkomsten of contractuele verbintenissen werd afgewezen, ongeacht de omstandigheden die de tenuitvoerlegging van de overeenkomst bemoeilijkten en hoe onrechtvaardig de gevolgen ervan ook mochten zijn. Het principe van pacta sunt servanda werd namelijk vooropgesteld. Het Hof van Cassatie oordeelde dat geen enkele reden van billijkheid toeliet om afbreuk te doen aan de bindende kracht der overeenkomsten.²³ Ook van lagere rechtbanken was er maar een beperkt aantal beslissingen waarbij een ter zijde stellen of een wijziging van de overeenkomst aanvaard werd op grond van de eisen van redelijkheid en billijkheid.²⁴

21. Kleine verschuiving – De bindende kracht van contractuele afspraken bleef tot de tweede helft van de negentiende eeuw het voornaamste dogma van het privaatrecht. Pas vanaf dan werd voor het eerst in arbeidsverhoudingen duidelijk dat juridische gelijkheid niet altijd gelijk staat met feitelijke gelijkheid. Bovendien betekende de contractvrijheid niet onverkort een gelijkwaardige verhouding tussen partijen waarin uitbuiting onmogelijk was.²⁵ Desondanks, werd het algemene verbintenissenrecht niet ingrijpend gewijzigd. De rechter bleef een beperkte bevoegdheid hebben waarmee hij slechts in bepaalde gevallen contractuele wanverhoudingen kon rechtzetten.²⁶

22. Grote verschuiving – Pas vanaf de jaren zestig van de vorige eeuw kwam er een grote verschuiving in het verbintenissenrecht op het vlak van de toepassing van de goede trouw door de rechter. Het feit dat de rechter geen wettelijke basis had om contractuele verplichtingen te toetsen aan de goede trouw, hield de rechter niet tegen om zelf de touwtjes in handen te nemen. Rechters eigenden zich de middelen toe om te waken over de redelijkheid en billijkheid in contractuele verhoudingen.²⁷ Wat de precontractuele fase betreft, waren deze middelen de leer van bedrog en dwaling, de leer van de gekwalificeerde benadeling en de culpa in contrahendo. Wat de uitvoeringsfase betreft, kwam de verschuiving iets trager op gang. Pas sinds de jaren 80 gebruikt de rechter artikel 1134, derde lid oud Burgerlijk Wetboek als middel om een gedragsregel op te leggen die partijen ertoe verplicht om bij de uitvoering van een overeenkomst de eisen in acht te nemen die de goede trouw in de concrete situatie stelt.²⁸ Deze middelen uit de precontractuele fase en de uitvoeringsfase worden hieronder nader toegelicht (zie randnr. 23 en 24).

²² F. BAERT, "De goede trouw bij de uitvoering van de overeenkomsten", *RW* 1956-1957, (489) 506.

²³ Cass. 31 oktober 1935, *Pas.* 1936, I, 22.

²⁴ Brussel 23 januari 1952, *RW* 1951-52; Rb. Gent 31 december 1938, *Jur.comm.Fl.* 1938, 227; Rb. Kortrijk 19 maart 1955, *RW* 1955-56.

²⁵ H. BOCKEN, "De goede trouw bij de uitvoering van verbintenissen", *RW* 1989-90, (1041) 1041.

²⁶ *Ibid.*

²⁷ *Ibid.*

²⁸ H. BOCKEN, "De goede trouw bij de uitvoering van verbintenissen", *RW* 1989-90, (1041) 1041-1042.

23. Goede trouw: precontractuele fase – In de precontractuele fase paste de rechter drie vormen van onrechtmatig precontractueel gedrag toe, namelijk de leer van het incidenteel bedrog, de verschoonbare dwaling en de culpa in contrahendo.²⁹ Deze theorieën werden gebaseerd op de algemene zorgvuldigheidsnorm uit het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht.³⁰ Ze werden door de rechter toegepast zodat er een aantal aanvullende rechtsplichten golden ten opzichte van aspirant-contractanten.³¹ Incidenteel bedrog verbood opzettelijke aanwending van kunstgrepen, de vereiste van de verschoonbaarheid van de dwaling gebod om zichzelf te informeren en de culpa in contrahendo verplichtte partijen in het algemeen om alle gedragingen te stellen (of na te laten) die een normaal zorgvuldig persoon geplaatst in dezelfde omstandigheden zou gesteld (of nagelaten) hebben.³² Naast de 3 vormen van onrechtmatig precontractueel gedrag, deed de rechter ook beroep op de theorie van de gekwalificeerde benadeling. Ook deze theorie werd gebaseerd op de algemene zorgvuldigheidsnorm uit het buitencontractueel aansprakelijkheidsrecht.³³

24. Goede trouw: uitvoeringsfase – De toepassing van de goede trouw in de uitvoeringsfase is lang een discussiepunt geweest.³⁴ Voor de jaren 80 van de vorige eeuw zagen de meeste rechtsgeleerden artikel 1134, derde lid oud Burgerlijk Wetboek als een interpretatieregel.³⁵ Deze benadering werd in de jaren 80 verworpen omdat zij niet overeenstemt met de effectieve Romeinsrechtelijke betekenis van de contracten *bonae fidei* zoals ze hierboven (zie randnr. 18) werd toegelicht. Volgens de recente opvatting is de goede trouw een gedragsregel die de partijen de positieve verplichting oplegt om bij de uitvoering van een overeenkomst de eisen van redelijkheid en billijkheid in de concrete situatie in acht te nemen.³⁶ Het begrip goede trouw verwijst naar een maatschappelijke gedragsnorm en gaat dus verder dan de loutere interpretatie van een overeenkomst.³⁷ Omdat deze masterproef zich richt op de aanvullende werking van de goede trouw is het van belang om hierbij te vermelden dat het Hof van Cassatie, sinds het arrest van 22 juni 1978, erkent dat deze gedragsnorm uit artikel 1134, derde lid oud Burgerlijk Wetboek aanvullende verplichtingen kan opleggen.³⁸

²⁹ W. DE BONDT, "Redelijkheid en billijkheid in het contractenrecht", *TPR* 1984, (95) 97.

³⁰ Cass. 2 mei 1974, *RCJB* 1976, 34; Rb. Dendermonde 18 september 1970, *RW* 1970-71, 635; H. BOCKEN, "De goede trouw bij de uitvoering van verbintenissen", *RW* 1989-90, (1041) 1041; L. CORNELIS, "Le dol dans la formation du contrat", *RCJB* 1976, (37) 38.

³¹ W. DE BONDT, "Redelijkheid en billijkheid in het contractenrecht", *TPR* 1984, (95) 99.

³² W. DE BONDT, "Redelijkheid en billijkheid in het contractenrecht", *TPR* 1984, (95) 100.

³³ Vred. Antwerpen 5 november 1986, *RW* 1987-88, 1446.

³⁴ F. BAERT, "De goede trouw bij de uitvoering van de overeenkomsten", *RW* 1956-1957, (489) 493.

³⁵ H. BOCKEN, "De goede trouw bij de uitvoering van verbintenissen", *RW* 1989-90, (1041) 1042.

³⁶ W. DE BONDT, "Redelijkheid en billijkheid in het contractenrecht", *TPR* 1984, (95) 111; E. DIRIX en A. VAN OEVELEN, "Kroniek van verbintenissenrecht (1985-1992)", *RW* 1992-93, (1209) 1223; F. VERMANDER, "De aanvullende werking van het beginsel van de uitvoering te goeder trouw van contracten in de 21ste eeuw: inburgering in de rechtspraak, weerspiegeling in de wetgeving en sanctionering", *TBBR* 2004, (572) 575.

³⁷ W. RAUWS, "Misbruik van contractuele rechten: het cassatiearrest van 19 september 1983", *TBH* 1984, (244) 245.

³⁸ H. BOCKEN, "De goede trouw bij de uitvoering van verbintenissen", *RW* 1989-90, (1041) 1043.

AFDELING 2: SITUERING VAN DE AANVULLENDE WERKING BINNEN HET BEGRIP GOEDE TROUW

§1 TWEE DIMENSIES

25. In het Belgische recht wordt de goede trouw opgesplitst in twee dimensies, namelijk de subjectieve goede trouw en de objectieve goede trouw. Dit onderscheid is van belang voor deze masterproef aangezien de aanvullende werking van de goede trouw zich situeert binnen één van deze dimensies.

26. Betekenis subjectieve goede trouw – De subjectieve goede trouw behandelt de vraag of een persoon bepaalde kennis heeft of behoort te hebben over een bepaald feit waaraan het recht bepaalde rechtsgevolgen verbindt. Afhankelijk van wat het antwoord is op die vraag, is een bepaald rechtsregime al dan niet van toepassing op die persoon.³⁹ Wanneer een persoon bepaalde kennis had of moest hebben van bepaalde feiten, is deze te kwader trouw, indien hij volgens het recht niet op de juiste manier is omgegaan met die kennis.⁴⁰ Belangrijk om hierbij op te merken is dat de goede trouw vermoed wordt.⁴¹

27. De kennis wordt ten eerste beoordeeld aan de hand van informatiegegevens, zoals publiciteitsregisters waaruit de desbetreffende feiten blijken (bv. hypotheekregister, pandregister...).⁴² Een voorbeeld hiervan is een bank die een hypotheek vestigt op een huis waarop reeds een andere hypotheek rust, maar waarvan er geen registratie is gebeurd in het hypotheekregister. De bank behoort dan in principe niet te weten, dat er reeds een hypotheek op het goed rust en is dus bijgevolg te goeder trouw.⁴³ Ten tweede kan ook de nalatigheid om kennis op te doen leiden tot kwade trouw. Wanneer een persoon nalaat om bepaalde informatie in te winnen die hij als voorzichtig en redelijk persoon had moeten inwinnen, kan dat leiden tot kwade trouw.⁴⁴

28. Betekenis objectieve goede trouw – De objectieve goede trouw legt, in tegenstelling tot de subjectieve trouw, gedragsregels op. Dit zijn gedragsregels die een voorzichtig en redelijk persoon in dezelfde concrete omstandigheden zou naleven.⁴⁵ De goede trouw in deze dimensie is een objectieve, open norm die geldt ten aanzien van de partijen en, bij betwisting, voor de rechter. Bij de toepassing van de open norm wordt de vraag gesteld of de contractspartijen gehandeld hebben zoals het hoort in het maatschappelijk verkeer, of zoals een redelijk en billijk persoon dit in dezelfde omstandigheden zou doen.⁴⁶ De gedragsregels die de objectieve goede trouw oplegt, worden opgedeeld in drie werkingen of functies, namelijk (1) de aanvullende werking, (2) de matigende

³⁹ V. SAGAERT, *Beginnelsen van verbintenissenrecht*, Heverlee, Lea uitgevers, 2023, 42.

⁴⁰ Art. 1.9, tweede lid BW; I. CLAEYS en T. TANGHE, *Nieuw algemeen contractenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2023, 487.

⁴¹ Art. 1.9, eerste lid BW.

⁴² V. SAGAERT, *Beginnelsen van verbintenissenrecht*, Heverlee, Lea uitgevers, 2023, 43.

⁴³ Art. 3.30, §2, lid 1 BW.

⁴⁴ V. SAGAERT, *Beginnelsen van verbintenissenrecht*, Heverlee, Lea uitgevers, 2023, 43.

⁴⁵ I. CLAEYS en T. TANGHE, *Nieuw algemeen contractenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2023, 487.

⁴⁶ S. STIJNS, *Leerboek verbintenissenrecht – Boek 1*, Brugge, die Keure / la Charte, 2022, 71.

werking en (3) de interpretatieve werking.⁴⁷ Deze werkingen of functies worden nader toegelicht in de volgende paragraaf van deze afdeling (zie randnr. 30-35). Bijgevolg wordt duidelijk dat de aanvullende werking van de goede trouw die deze masterproef behandelt, fungeert als één van de functies van de objectieve goede trouw.

§2 DRIE FUNCTIES

29. Zoals reeds werd toegelicht in paragraaf 1 van deze afdeling (zie randnr. 28) omvat de objectieve goede trouw drie functies, namelijk (1) de aanvullende, (2) de matigende en (3) de interpretatieve.⁴⁸

30. Aanvullende werking van de goede trouw – De aanvullende werking van de goede trouw, die door het Hof van Cassatie erkend werd in een arrest van 22 juni 1978⁴⁹, wordt toegepast wanneer de overeenkomst in kwestie lacunes bevat die niet door de wet worden gepreciseerd. De goede trouw vormt dan de grondslag om aan de contractspartijen bijkomende verbintenissen op te leggen.⁵⁰ Op deze manier hebben de partijen een aantal verplichtingen die zij niet zijn overeengekomen, maar die een redelijk contractant in dezelfde omstandigheden geplaatst, op zich zou hebben genomen.⁵¹ Om te achterhalen wat die verplichtingen inhouden, moeten partijen nagaan wat de goede trouw van hen eist, mede gelet op de aard van hun overeenkomst en de intensiteit van hun rechtsverhouding.⁵² Het te goeder trouw uitvoeren van een overeenkomst impliceert dus dat partijen niet louter gebonden zijn door hetgeen is overeengekomen, maar tevens de nakoming van alle verbintenissen die redelijkerwijze worden geacht inherent te zijn aan de overeenkomst.⁵³ Dit principe, dat wettelijk verankerd is in artikel 5.71, eerste lid BW, vindt zijn grondslag in de verplichting van contractspartijen om loyaal samen te werken. Het opleggen van aanvullende verplichtingen kent echter ook een grens. De aanvullende verplichtingen kunnen enkel worden opgelegd indien ze in het verlengde liggen van de gemeenschappelijke bedoelingen van de partijen.⁵⁴

31. Indien er een geschil ontstaat omtrent de toepassing van aanvullende verplichtingen, zal de rechter controleren of de partijen te goeder trouw handelden. Hierbij beschikt hij over een volledig

⁴⁷ V. SAGAERT, *Beginnelsen van verbintenissenrecht*, Heverlee, Lea uitgevers, 2023, 43.

⁴⁸ *Ibid.*

⁴⁹ Cass. 22 juni 1978, *RW* 1978-79, 1443.

⁵⁰ J. WAELKENS, "Goede trouw bij uitvoering overeenkomst", *NJW* 2021, (496) 497.

⁵¹ Wetsvoorstel houdende Boek 5 "Verbintenissen" van het Burgerlijk Wetboek, *Parl.St.* Kamer 2021-22, nr. 55-1806/1, 82; I. SAMOY, *Evolutie van de basisbeginselen van het contractenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2010, 66.

⁵² E. DIRIX en A. VAN OEVELEN, "Kroniek van verbintenissenrecht (1978-1980)", *RW* 1980-81, (2436) 2436-2437; S. STIJNS, D. VAN GERVEN en P. WERY, "Chronique", *JT* 1996, (689) 702.

⁵³ W. VAN EECKHOUTTE, "De goede trouw in het arbeidsovereenkomstenrecht: een aanzet tot herbronning en reïntegratie", *TPR* 1990, 977.

⁵⁴ Cass. 5 juni 2014, *Arr.Cass.* 2014, 1418, concl. Adv. Gen. VAN INGELGEM; V. SAGAERT, *Beginnelsen van verbintenissenrecht*, Heverlee, Lea uitgevers, 2023, 43.

toetsingsrecht.⁵⁵ Bovendien beschikt de rechter over de normatieve bevoegdheid om zelf de overeenkomst aan te vullen met objectieve gedragsnormen.⁵⁶

32. De aanvullende gedragsregels zijn klassiek te situeren in de uitvoeringsfase van de overeenkomst, maar volgens boek 5 van het nieuw BW kan de goede trouw ook aanleiding geven tot precontractuele gedragsplichten⁵⁷. Zelfs na de beëindiging van de overeenkomst heeft de goede trouw, volgens huidig recht, een invloed op de relatie tussen voormalige contractspartijen.⁵⁸ De concrete toepassingsgevallen van deze aanvullende gedragsregels vormen het onderwerp van deze masterproef en zullen verder worden behandeld in deel 2.

33. Matigende werking van de goede trouw – In haar matigende functie legt de goede trouw als gedragsnorm de partijen een gematigdheidsplicht op. Dit betekent dat contractpartijen jegens elkaar met mate moeten optreden.⁵⁹ Meer concreet, moeten de partijen hun rechten uitoefenen op een wijze die overeenstemt met de wijze waarop een normaal zorgvuldig en redelijk persoon, in dezelfde omstandigheden, zou handelen.⁶⁰ Dit principe is wettelijk verankerd in artikel 5.73 BW. In geval van een geschil voor de rechter, toetst de rechter de wijze van uitoefening aan de voorwaarden van rechtsmisbruik. Het verbod op rechtsmisbruik is volgens het Hof van Cassatie namelijk de enige toepassing van de matigende werking.⁶¹ Bijgevolg is het noodzakelijk dat er sprake is van rechtsmisbruik alvorens de rechter zijn matigingsbevoegdheid kan uitoefenen.⁶²

34. Interpretatieve werking van de goede trouw – De interpretatieve werking van de goede trouw houdt, volgens de meerderheidsopvatting, in dat de rechter de overeenkomst moet uitleggen naar de werkelijke bedoeling van de partijen. De wettelijke basis voor de interpretatieve werking is artikel 5.64 BW. De rechter gaat hierbij na wat de partijen redelijkerwijs bedoeld kunnen hebben.⁶³ Belangrijk om hierbij te vermelden is dat de rechter zich tijdens zijn zoektocht naar de werkelijke bedoeling laat leiden door de goede trouw. Dit betekent niet dat deze gevonden bedoeling an sich moet worden getoetst aan de goede trouw.⁶⁴ Om de gemeenschappelijke bedoeling van de partijen te achterhalen, kan de rechter beroep doen op artikel 5.65 BW dat voorziet in een aantal richtlijnen.⁶⁵

⁵⁵ A. VAN BEVER, *Goede trouw en belangenafwegingen in het arbeidsrecht. Toepassing op de wijziging van arbeidsvoorwaarden*, doctoraatsthesis KU Leuven, 2010, 533 p., [file:///C:/Users/helee/Downloads/Aline%20Van%20Bever%20-%20Goede%20trouw%20en%20belangenafweging%20in%20het%20arbeidsrecht.%20Toepassing%20op%20de%20eenzijdige%20wijziging%20van%20arbeidsvoorwaarden%20\(TSR%202010.%204\).pdf](file:///C:/Users/helee/Downloads/Aline%20Van%20Bever%20-%20Goede%20trouw%20en%20belangenafweging%20in%20het%20arbeidsrecht.%20Toepassing%20op%20de%20eenzijdige%20wijziging%20van%20arbeidsvoorwaarden%20(TSR%202010.%204).pdf).

⁵⁶ M. COIPEL, *Éléments de la théorie générale des contrats*, Brussel, Story-Scientia, 1999, nr. 111.

⁵⁷ Art. 5.15, tweede lid BW; art. 5.16 BW.

⁵⁸ Art. 5.114, tweede lid BW.

⁵⁹ S. STIJNS, *Leerboek verbintenissenrecht – Boek 1*, Brugge, die Keure / la Charte, 2022, 84.

⁶⁰ I. SAMOY, *Evolutie van de basisbeginselen van het contractenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2010, 69.

⁶¹ Cass. 5 juni 1992, *Arr.Cass.* 1991, 941; T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek verbintenissenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2023, 365.

⁶² P. FORIERS, "Observations sur le thème de l'abus de droit en matière contractuelle", *RCJB* 1994, (189) 206; T. VANSWEEVELT en B. WEYTS, *Handboek verbintenissenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2023, 365.

⁶³ Cass. 24 september 1992, *Arr.Cass.* 1991-92, 1131.

⁶⁴ I. SAMOY, *Evolutie van de basisbeginselen van het contractenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2010, 65.

⁶⁵ V. SAGAERT, *Beginnelsen van verbintenissenrecht*, Heverlee, Lea uitgevers, 2023, 49.

35. De interpretatieve werking van de goede trouw zorgt ervoor dat de gemeenschappelijke bedoeling van de partijen voorrang heeft op de letter van het contract. Deze voorrang kent echter een grens wanneer het contract is neergelegd in een geschrift. In dat geval mag de rechter het contract geen interpretatie geven die kennelijk onverzoenbaar is met de strekking van dat geschrift.⁶⁶

⁶⁶ V. SAGAERT, *Beginnelsen van verbintenissenrecht*, Heverlee, Lea uitgevers, 2023, 48.

HOOFDSTUK 2: BLIK OVER DE GRENS

AFDELING 1: NEDERLAND

§1 REDELIJKHEID EN BILLIJKHEID

36. Betekenis – In het Nederlandse verbintenissenrecht geldt net zoals in dat van België het uitgangspunt dat een vrijwillig aanvaarde verplichting moet worden nagekomen.⁶⁷ Vanaf het nieuw Nederlands Burgerlijk Wetboek uit 1992 is het echter niet uitgesloten dat een partij die door later ingetreden omstandigheden door het contract wordt benadeeld, van dat contract af kan. De grondslag hiervoor is de redelijkheid en billijkheid.⁶⁸ Concreet houdt dit in dat de redelijkheid en billijkheid de uit de wet of overeenkomst voortvloeiende rechtsbetrekkingen kan aanvullen, beperken en interpreteren. De redelijkheid en billijkheid is een open norm, waardoor de manier waarop ze aanvult, beperkt of interpreteert afhankelijk is van de omstandigheden van het geval.⁶⁹

37. De redelijkheid en billijkheid zit, wat betreft de toepassing op contractuele relaties, vervat in artikel 6:248 BW.⁷⁰ Dit artikel luidt als volgt: *‘Een overeenkomst heeft niet alleen de door partijen overeengekomen rechtsgevolgen, maar ook die welke, naar de aard van de overeenkomst, uit de wet, de gewoonte of de eisen van redelijkheid en billijkheid voortvloeien. Een tussen partijen als gevolg van de overeenkomst geldende regel is niet van toepassing, voor zover dit in de gegeven omstandigheden naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid onaanvaardbaar zou zijn’*. Uit deze bewoordingen leidt de rechtsleer af dat de redelijkheid en billijkheid fungeren als zelfstandige bron van recht naast de overeenkomst, de wet en de gewoonte.⁷¹

38. Gelijkenis met België – Zoals uit het onderzoek blijkt, wordt de leer van de Nederlandse redelijkheid en billijkheid in de rechtsleer gelijkgesteld met de objectieve goede trouw in België.⁷² Wanneer de Nederlandse rechter van oordeel is dat het voortbestaan van de overeenkomst zoals ze is opgesteld onbillijke gevolgen met zich mee zou brengen, dan kan hij de redelijkheid en billijkheid gebruiken om een billijke oplossing voor beide partijen te bekomen.⁷³ Dit kan hij doen door de overeenkomst aan te vullen, te beperken of te interpreteren. Zowel wat de doelstelling als de werkingen betreft, komen de leer van de Nederlandse redelijkheid en billijkheid en de leer van de

⁶⁷ P. ABAS, “Redelijkheid en billijkheid”, *MAB* 1991, (625) 625-626.

⁶⁸ P. ABAS, “Redelijkheid en billijkheid”, *MAB* 1991, (625) 630.

⁶⁹ P. WOLTERS, “Alle omstandigheden van het geval. Een vergelijkende studie van de omstandigheden die de werking van de (Nederlandse) redelijkheid en billijkheid en de (Belgische) objectieve goede trouw beïnvloeden”, *TPR* 2015, (213) 215-216.

⁷⁰ L. REURICH, “Ontwikkelingen op het terrein van redelijkheid en billijkheid (Nederland)”, *TPR* 2013, (1233) 1233; H.N. SCHELHAAS, *Redelijkheid en billijkheid*, Deventer, Kluwer, 2017, 1.

⁷¹ I. SAMOY, *Evolutie van de basisbeginselen van het contractenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2010, 67.

⁷² E. VAN WIJK-VERHAGEN, *Redelijkheid en billijkheid in het personen- en familierecht, meer in het bijzonder in het huwelijks- en echtscheidingsvermogensrecht. Wonderolie van flexibiliteit of gif van rechtsonzekerheid?*, Den Haag, Boom juridisch, 2018, 46.

⁷³ Rb. Overijssel (NL) 12 februari 2014, ECLI:NL:RBOVE:2014:826; R. ZWITSER, “Redelijkheid en billijkheid, twee wegen in de zoektocht” in C. G. BREEDVELD-DE VOOGD, A. G. CASTERMANS, H. B. KRANS en A. E. C. WISSINK (eds.), *Sluiterijds: Reflecties op het werk van Jaap Hijma I*, Leiden, Leiden University, 2020, (229) 229.

Belgische objectieve goede trouw dus sterk overeen.⁷⁴ Bovendien wordt de redelijkheid en billijkheid net zoals de objectieve goede trouw als een gedragsnorm beschouwd.⁷⁵

39. Verschil met België – Naast de gelijkaardige doelstelling en werkingen van de Nederlandse redelijkheid en billijkheid enerzijds en de Belgische objectieve goede trouw anderzijds zijn er ook verschillen tussen deze twee leren. Volgens de rechtsleer komt de invulling van de verschillende werkingen namelijk niet helemaal overeen.⁷⁶ Omwille van het feit dat deze masterproef focust op de aanvullende werking, zal ook enkel gekeken worden naar de eventuele verschillen tussen de redelijkheid en billijkheid en de goede trouw op het gebied van de aanvullende functie. Deze analyse zal worden toegelicht in paragraaf 2 die de aanvullende werking van de redelijkheid en billijkheid behandelt (zie randnr. 41).

§2 AANVULLENDE WERKING

40. Invulling – Zoals hierboven reeds werd toegelicht (zie randnr. 37) is artikel 6:248 NBW de wettelijke grondslag voor de toepassing van de redelijkheid en billijkheid in contractuele relaties. Wat de aanvullende werking betreft is lid 1 van dit artikel van belang.⁷⁷ Volgens deze bepaling hebben overeenkomsten niet enkel de rechtsgevolgen die door de partijen zijn overeengekomen.⁷⁸ Zij hebben ook de gevolgen die, naar de aard van de overeenkomst, uit de eisen⁷⁹ van redelijkheid en billijkheid voortvloeien.⁸⁰ In de rechtsleer wordt deze bepaling uitgelegd als de grondslag voor het gegeven dat de bindende kracht van verbintenissen zich uitstrekt tot verplichtingen die een redelijke en loyale schuldenaar geplaatst in dezelfde omstandigheden op zich zou hebben genomen.⁸¹ Dit betekent dat de partijen in een overeenkomst rekening dienen te houden met elkaars belangen⁸²,

⁷⁴ P. WOLTERS, "Alle omstandigheden van het geval. Een vergelijkende studie van de omstandigheden die de werking van de (Nederlandse) redelijkheid en billijkheid en de (Belgische) objectieve goede trouw beïnvloeden", *TPR* 2015, (213) 219.

⁷⁵ P. S. BAKKER, *Redelijkheid en billijkheid als gedragsnorm*, Academisch proefschrift Vrije Universiteit Amsterdam, 2012, 11, <file:///C:/Users/helee/Downloads/rpreb20170704155320.pdf>.

⁷⁶ P. WOLTERS, "Alle omstandigheden van het geval. Een vergelijkende studie van de omstandigheden die de werking van de (Nederlandse) redelijkheid en billijkheid en de (Belgische) objectieve goede trouw beïnvloeden", *TPR* 2015, (213) 227.

⁷⁷ L. REURICH, "(Rechtshandeling en overeenkomst) Redelijkheid en billijkheid", *TPR* 2008, (741) 741.

⁷⁸ MvA II, Parl. Gesch. Boek 6, 921.

⁷⁹ P.T.J. WOLTERS, "De strikken van de redelijkheid en billijkheid", *WPNR* 2015, (33) 37.

⁸⁰ H.N. SCHELHAAS, *Redelijkheid en billijkheid*, Deventer, Kluwer, 2017, 45; P. WOLTERS, "Alle omstandigheden van het geval. Een vergelijkende studie van de omstandigheden die de werking van de (Nederlandse) redelijkheid en billijkheid en de (Belgische) objectieve goede trouw beïnvloeden", *TPR* 2015, (213) 219.

⁸¹ J.L.P. CAHEN, *Algemeen deel van het verbintenissenrecht in Pitlo- Het Nederlands burgerlijk recht*, Deventer, Kluwer, 2002, 263; S. MATTHE, "De gevolgen van rechtshandelingen – Onderzoek – De bindende kracht van verbintenissen tussen de partijen" in S. MATTHE (ed.), *Familierecht als verbintenissenrecht*, Mechelen, Kluwer, 2016, (127) 162-163.

⁸² Hoge Raad (NL) 19 oktober 2007, *NJ* 2007, nr. 565; A.S. HARTKAMP en C.H. SIEBURGH, *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlandse Burgerlijk Recht: Verbintenissenrecht*, III, Deventer, Kluwer, 2010, 331; S. MATTHE, "De gevolgen van rechtshandelingen – Onderzoek – De bindende kracht van verbintenissen tussen de partijen" in S. MATTHE (ed.), *Familierecht als verbintenissenrecht*, Mechelen, Kluwer, 2016, (127) 163.

met als gevolg dat de schuldeiser zich verbindt tot vergemakkelijking van de uitvoering van de verbintenis door de schuldenaar.⁸³

41. Gelijkenis met België – De bewoordingen uit artikel 6:248, lid 1 Nederlands Burgerlijk Wetboek lijken zeer sterk op de wettelijke basis van de aanvullende werking van de goede trouw in het Belgische Burgerlijk Wetboek (artikel 5.71, lid 1 BW). Beide artikelen beogen bijkomende (rechts)gevolgen voor de contracterende partijen en beschouwen als bron de redelijkheid en billijkheid of de goede trouw. Bovendien maken beide artikelen melding van de invloed die de aard van de overeenkomst heeft op de bijkomende verplichtingen. Het hoeft dan ook niet te verbazen dat rechtsvergelijkend onderzoek heeft aangetoond dat op het gebied van het overeenkomstenrecht geen grote verschillen bestaan tussen de aanvullende werkingen van de Nederlandse redelijkheid en billijkheid en de Belgische goede trouw.⁸⁴

AFDELING 2: ENGELAND

§1 GEEN UNIVERSELE PLICHT OM CONTRACTEN TE GOEDER TROUW UIT TE VOEREN

42. Geen universele plicht – Het Engelse rechtstelsel kent, als common law rechtstelsel, in tegenstelling tot dat van België en Nederland geen universele plicht om contracten te goeder trouw uit te voeren.⁸⁵ De basis hiervoor is terug te vinden in verschillende rechtszaken.⁸⁶ De reden is de angst van Engelse juristen voor de goede trouw als abstract concept dat volgens hen de rechtszekerheid ondermijnt en te veel macht geeft aan rechters.⁸⁷ Het is enkel in bepaalde categorieën van contracten dat de goede trouw geldt als bijkomende plicht, zoals arbeidsovereenkomsten en fiduciaire contracten.⁸⁸

43. Interfoto Picture Library-zaak – Het idee dat het Engelse recht weigerachtig staat tegenover de algemene erkenning van de goede trouw, wordt onder meer uitgedrukt in de zaak '*Interfoto Picture Library Ltd / Stiletto Visual Programs Ltd*' uit 1987.⁸⁹ Althans, het is deze zaak

⁸³ S. MATTHE, "De gevolgen van rechtshandelingen – Onderzoek – De bindende kracht van verbintenissen tussen de partijen" in S. MATTHE (ed.), *Familierecht als verbintenissenrecht*, Mechelen, Kluwer, 2016, (127) 162-163; P. VAN OMMESLAGHE, *Obligations*, I, Brussel, Bruylant-Larcier, 2010, 177.

⁸⁴ L. REURICH, "Ontwikkelingen op het terrein van redelijkheid en billijkheid (Nederland)", *TPR* 2013, (1233) 1233; P. WOLTERS, "Alle omstandigheden van het geval. Een vergelijkende studie van de omstandigheden die de werking van de (Nederlandse) redelijkheid en billijkheid en de (Belgische) objectieve goede trouw beïnvloeden", *TPR* 2015, (213) 228.

⁸⁵ H. PUGH, "Contracts: good faith", 2018, [https://uk-westlaw-com.mu.idm.oclc.org/Document/IC2F90D80BBB611E29768E13BA954891E/View/FullText.html?transitionType=SearchItem&contextData=\(sc.Search\)](https://uk-westlaw-com.mu.idm.oclc.org/Document/IC2F90D80BBB611E29768E13BA954891E/View/FullText.html?transitionType=SearchItem&contextData=(sc.Search)).

⁸⁶ Court of Appeal (EN) 12 november 1987, www.ukwestlaw.com; Court of Appeal (EN) 15 maart 2013, www.ukwestlaw.com; Chancery Division (EN) 14 april 2014, www.ukwestlaw.com.

⁸⁷ P. GILIKER, "Contract Negotiations and the Common Law: A Move to Good Faith in Commercial Contracting?", *Liverpool Law Review* 2022, (175) 176.

⁸⁸ House of Lords (EN) 18 januari 2001, www.ukwestlaw.com; A. EDWARDS, "A new era for good faith in English contract law?", *Allen & Overy*, 2013, <https://www.allenoverly.com/en-gb/global/news-and-insights/publications/a-new-era-for-good-faith-in-english-contract-law>; H. PUGH, "Contracts: good faith", 2018, [https://uk-westlaw-com.mu.idm.oclc.org/Document/IC2F90D80BBB611E29768E13BA954891E/View/FullText.html?transitionType=SearchItem&contextData=\(sc.Search\)](https://uk-westlaw-com.mu.idm.oclc.org/Document/IC2F90D80BBB611E29768E13BA954891E/View/FullText.html?transitionType=SearchItem&contextData=(sc.Search)).

⁸⁹ Court of Appeal (EN) 12 november 1987, www.ukwestlaw.com.

waaraan de rechtsleer het meest belang hecht.⁹⁰ Het begrip 'goede trouw' wordt niet letterlijk gebruikt in deze zaak, maar de zaak toont wel aan dat het Engelse rechtstelsel de voorkeur geeft aan specifieke oplossingen voor specifieke problemen in de plaats van brede principes zoals de goede trouw. Deze fragmentarische benadering wordt duidelijk aan de hand van de feiten die summier worden toegelicht. De zaak ging over een contract tussen twee bedrijven waarbij één van de twee de verbintenis aanging om een aantal transparanten te leveren. Op de leveringsbon stonden een aantal voorwaarden. Hierin stond dat, in geval de wederpartij de transparanten wilde retourneren, dit moest gebeuren binnen de 14 dagen. Indien dit niet binnen deze retourperiode gebeurde, zou de wederpartij een vergoeding verschuldigd zijn. De rechtsvraag in deze zaak was of deze voorwaarde deel uitmaakte van het contract. Het Hof oordeelde dat er geen duidelijke en redelijke inspanningen waren geleverd om de bijzonder belastende en ongebruikelijke voorwaarden onder de aandacht van de andere partij te brengen. Om die reden maakten ze geen deel uit van het contract. Het Hof maakte hierbij geen toepassing van de 'goede trouw', maar paste wel een principe van redelijkheid toe dat er in feite heel erg op lijkt.

44. Toenemende nuancering - De traditionele vijandigheid tegenover de goede trouw, waarbinnen de goede trouw niet erkend wordt als universele plicht, wordt echter steeds meer genuanceerd in het Engelse recht. Deze beweging is enerzijds te danken aan het gebruik van het begrip 'goede trouw' in het Engelse contractenrecht als gevolg van het EU-recht, namelijk de Consumer Rights Act van 2015.⁹¹ Anderzijds is zij te danken aan de rechtspraak die in een common law rechtstelsel, zoals dat van Engeland, precedents schept.⁹²

45. Feiten Yam Seng-zaak – De baanbrekende uitspraak die gezorgd heeft dat de goede trouw, ook los van een aantal beperkte categorieën van contracten, steeds meer opleeft in het Engelse contractenrecht komt uit de zaak '*Yam Seng Pte Ltd / International Trade Corp Ltd*' uit 2013. In dit arrest erkende het Hof een impliciete plicht van goede trouw.⁹³ De partijen in de Yam Seng-zaak gingen een distributieovereenkomst aan waarin de verweerder de eiser exclusieve rechten verleende om bepaalde parfums en cosmetica te distribueren in het Midden-Oosten. De aanvankelijk warme zakelijke relatie eindigde uiteindelijk 'on bad terms' toen Yam Seng International Trade Corp informeerde over het feit dat hij het contract beëindigde omdat International Trade Corp een aantal inbreuken had gepleegd. Deze schendingen bestonden volgens Yam Seng uit onder andere de te late verzending van bestellingen en het verstrekken van valse informatie. Het bedrijf beweerde dat de overeenkomst een impliciete bepaling bevatte die de partijen de verplichting oplegde om te goeder trouw met elkaar om te gaan.⁹⁴

⁹⁰ H. PUGH, "Contracts: good faith", 2018, [https://uk-westlaw-com.mu.idm.oclc.org/Document/IC2F90D80BBB611E29768E13BA954891E/View/FullText.html?transitionType=SearchItem&contextData=\(sc.Search\)](https://uk-westlaw-com.mu.idm.oclc.org/Document/IC2F90D80BBB611E29768E13BA954891E/View/FullText.html?transitionType=SearchItem&contextData=(sc.Search)).

⁹¹ Article 62 (4) and (6) Consumer Rights Act 2015.

⁹² Queen's Bench Division (EN) 1 februari 2013, www.westlaw.com; H. PUGH, "Contracts: good faith", 2018, [https://uk-westlaw-com.mu.idm.oclc.org/Document/IC2F90D80BBB611E29768E13BA954891E/View/FullText.html?transitionType=SearchItem&contextData=\(sc.Search\)](https://uk-westlaw-com.mu.idm.oclc.org/Document/IC2F90D80BBB611E29768E13BA954891E/View/FullText.html?transitionType=SearchItem&contextData=(sc.Search)).

⁹³ Z.X. TAN, "Keeping faith with good faith? The evolving trajectory post-Yam Seng and Bhasin", *Journal of Business Law* 2016, (420) 420.

⁹⁴ A. EDWARDS, "A new era for good faith in English contract law?", *Allen & Overy*, 2013,

46. Uitspraak Yam Seng-zaak – De vraag die het Hof in deze zaak moest beantwoorden was of het Engelse recht openstond voor de erkenning van de vereiste van goede trouw als een impliciete plicht die geldt in alle commerciële contracten. In tegenstelling tot eerdere rechtspraak zoals de hierboven besproken Interfoto-zaak, oordeelde het Hof in de Yam Seng-zaak dat het Engelse recht in staat is om in bepaalde omstandigheden een impliciete plicht van goede trouw in commerciële relaties te erkennen.⁹⁵ Ter concretisering van deze ‘bepaalde omstandigheden’, sprak het Hof over relationele contracten waarin intensief wordt samengewerkt. Contracten die expliciet werden genoemd, waren de joint venture-overeenkomsten, franchiseovereenkomsten en lange termijn distributieovereenkomsten.⁹⁶ Het Hof creëerde hiermee een baanbrekend arrest dat de leer van de goede trouw een enorme duw in de rug heeft gegeven. Het Engelse recht kent nog steeds geen universele plicht om contracten te goeder trouw uit te voeren, maar het feit dat de goede trouw erkend wordt in relationele contracten toont het toenemende belang ervan aan.

§2 REDELIJKE VERWACHTINGEN MOETEN WORDEN BESCHERMD

47. Reeds bestaande gezagslijnen – De Yam Seng-zaak is niet enkel baanbrekend in de zin dat het een bestaan van een impliciete plicht van goede trouw in relationele contracten erkent, maar ook in de zin dat het verwijst naar een aantal gezagslijnen die reeds een aantal aspecten van de goede trouw omvatten. Dit zijn gezagslijnen die reeds zijn ingeburgerd in het Engelse recht.⁹⁷

48. Voorbeelden gezagslijnen – De voorbeelden die in de Yam Seng-zaak worden toegelicht zijn de volgende. Ten eerste gaat het over de implicatie van verplichtingen tot samenwerking bij de uitvoering van de overeenkomst.⁹⁸ Ten tweede bestaan er rechtszaken waarin een plicht tot eerlijkheid wordt geïmpliceerd.⁹⁹ Ten derde gaat het om zaken waarin is geoordeeld dat de bevoegdheid om beslissingen te nemen die beide contractspartijen aangaan, eerlijk en te goeder trouw moet worden uitgeoefend voor het doel waarvoor deze bevoegdheid is verleend. Dit mag niet willekeurig, wispelturig of onredelijk gebeuren.¹⁰⁰ Ten vierde gaat het over gevallen waarin de toestemming van de ene partij nodig is voor een handeling van de andere partij en waarin er een voorwaarde wordt geïmpliceerd dat een dergelijke toestemming niet op onredelijke wijze mag worden onthouden.¹⁰¹ Ten slotte wordt het voorbeeld gegeven uit de Interfoto-zaak waar het ging over de verplichting dat een belastende of ongebruikelijke contractvoorwaarde op eerlijke wijze onder

<https://www.allenoverly.com/en-gb/global/news-and-insights/publications/a-new-era-for-good-faith-in-english-contract-law>; Z.X. TAN, “Keeping faith with good faith? The evolving trajectory post-Yam Seng and Bhasin”, *Journal of Business Law* 2016, (420) 421.

⁹⁵ Queen’s Bench Division (EN) 1 februari 2013, overw. 153, www.westlaw.com.

⁹⁶ Queen’s Bench Division (EN) 1 februari 2013, overw. 142, www.westlaw.com; A. EDWARDS, “A new era for good faith in English contract law?”, *Allen & Overly*, 2013, <https://www.allenoverly.com/en-gb/global/news-and-insights/publications/a-new-era-for-good-faith-in-english-contract-law>.

⁹⁷ Queen’s Bench Division (EN) 1 februari 2013, overw. 145, www.westlaw.com.

⁹⁸ Supreme Court (EN) 2 november 2011, www.westlaw.com.

⁹⁹ House of Lords (EN) 20 februari 2003, www.westlaw.com.

¹⁰⁰ Court of Appeal (EN) 4 december 1992, www.westlaw.com.

¹⁰¹ Court of Appeal (EN) 3 juli 2001, www.westlaw.com.

de aandacht van de andere partij moet worden gebracht, wanneer een partij zich hierop wil beroepen.¹⁰²

49. Redelijke verwachtingen moeten worden beschermd – Volgens de Yam Seng-zaak komt de impliciete plicht van de goede trouw bij de uitvoering van contracten overeen met het idee dat redelijke verwachtingen moeten worden beschermd.¹⁰³ Dit idee vormt de rode draad doorheen de voorbeelden die hierboven werden toegelicht (zie randnr. 48). Het is een verplichting die reeds bestond in het Engelse rechtstelsel voor de erkenning van de goede trouw in relationele contracten. Dit toont aan dat het Engelse recht ondanks zijn traditionele vijandige houding tegenover de goede trouw, al langer in een gelijkaardige bescherming voorziet.

¹⁰² Court of Appeal (EN) 12 november 1987, www.ukwestlaw.com.

¹⁰³ Queen's Bench Division (EN) 1 februari 2013, overw. 145, www.westlaw.com.

CONCLUSIE DEEL 1

50. Uit het eerste deel van deze masterproef kan geconcludeerd worden dat de leer van de goede trouw zowel in België als in Nederland universeel erkend wordt. Het verschil ligt louter in het feit dat de leer in Nederland een andere benaming krijgt, namelijk de redelijkheid en billijkheid. In het licht van het contractenrecht betekent dit dat er een algemene plicht bestaat om contracten te goeder trouw uit te voeren. Ook wat de aanvullende werking betreft, bestaan er op vlak van het contractenrecht geen grote verschillen tussen enerzijds de Belgische goede trouw en anderzijds de Nederlandse redelijkheid en billijkheid. In beide rechtssystemen legt de aanvullende werking bijkomende rechtsgevolgen op. Dit zijn bijkomende verplichtingen die een redelijk en voorzichtig persoon in dezelfde omstandigheden op zich zou nemen. Het Engelse rechtssysteem daarentegen kent geen universele plicht om contracten te goeder trouw uit te voeren, ondanks het feit dat dit rechtssysteem erkent dat redelijke verwachtingen moeten worden beschermd. De traditioneel vijandige houding tegenover de algemene erkenning van de goede trouw, wordt echter wel genuanceerd sinds de Yam Seng-zaak. In deze zaak erkende het Hof een impliciete plicht van goede trouw in relationele contracten. Ondanks het feit dat een universele plicht om contracten te goeder trouw uit te voeren nog steeds uit blijft, wint de goede trouw steeds meer aan belang.

DEEL 2: TOEPASSINGSGEVALLEN VAN DE AANVULLENDE WERKING VAN DE GOEDE TROUW

INLEIDING

51. In deel 2 richt de masterproef zich op de toepassingsgevallen van de aanvullende werking van de goede trouw in het Belgische, Nederlandse en Engelse rechtstelsel. Er wordt met name nagegaan welke toepassingsgevallen deze rechtstelsels kennen en welke invulling ze krijgen. Ook wordt er telkens nagegaan of het toepassingsgeval in het algemeen wettelijk verankerd is. Daarnaast biedt deel 2 voor elk toepassingsgeval een aantal duidelijke toepassingen uit de rechtspraak en, eventueel, uit de wet. De toepassingen uit de wet tonen aan dat de wetgever de goede trouw als basisbeginsel gebruikt om concrete (aanvullende) verplichtingen op te stellen.

52. De opsomming van de verschillende toepassingsgevallen vormt, samen met de bijhorende toelichting en voorbeelden, de kern van het onderzoek. Het is met name deze informatie uit deel 2 die in deel 3 gebruikt zal worden om tot een rechtsvergelijking te komen tussen de drie rechtstelsels. Bijgevolg biedt dit deel van de masterproef een deel van het antwoord op de volgende subonderzoeksvraag: *"In hoeverre komt de draagwijdte van de toepassingsgevallen in de drie rechtstelsels overeen?"*.

HOOFDSTUK 1: BELGIË

AFDELING 1: SCHADEBEPERKINGSPLICHT

53. Een eerste belangrijk toepassingsgeval van de aanvullende werking van de goede trouw dat algemeen erkend wordt binnen het Belgische contractenrecht is de schadebeperkingsplicht.¹⁰⁴ Deze bijkomende verplichting is wettelijk verankerd in boek 5 van het Burgerlijk Wetboek.¹⁰⁵

54. Invulling – Voor de wettelijke verankering in boek 5 werd de schadebeperkingsplicht gedestilleerd uit artikel 1134, derde lid oud Burgerlijk Wetboek. De invulling van de schadebeperkingsplicht werd voor het eerst uitgelegd door het Hof van Cassatie in een arrest van 17 mei 2001.¹⁰⁶ Het Hof legde uit dat de schadebeperkingsplicht aan de schuldeiser niet de verplichting oplegt om zijn schade in de mate van het mogelijke te beperken, maar hem wel gebiedt in een geest van loyaliteit de redelijke maatregelen te nemen die zijn schade kunnen matigen of binnen zekere grenzen houden.¹⁰⁷ Deze invulling staat sinds het nieuw Burgerlijk Wetboek letterlijk in artikel 5.238 BW.

55. Reden voor de invulling – De reden voor de uitspraak van het Hof is te vinden in het uitgangspunt binnen het schadevergoedingsrecht dat een schuldeiser op grond van artikel 1149 BW (huidig artikel 5.237 BW) recht heeft op de volledige vergoeding van de schade die hij ten gevolge van de contractuele wanprestatie van de schuldenaar heeft geleden.¹⁰⁸ In het licht van dat recht, is het niet verantwoord om een algemene verplichting op te leggen aan de schuldeiser om alle mogelijke maatregelen te nemen om zijn schade te beperken. Hij moet slechts alle redelijke maatregelen nemen. Dit zijn de maatregelen die een redelijke en loyale schuldeiser in dezelfde omstandigheden zou nemen.¹⁰⁹

56. Toepassingen uit de rechtspraak – Een eerste voorbeeld van een zaak waarin de schadebeperkingsplicht wordt toegepast is een zaak over een verhuurder die tekortkomt aan zijn schadebeperkingsplicht. Ten eerste laat hij huurachterstallen van de huurder-overnemer zodanig oplopen. Ten tweede brengt hij de huurder-overdrager, die zich hoofdelijk met de huurder-overnemer heeft verbonden, pas na 15 maanden van deze huurachterstallen op de hoogte.¹¹⁰

¹⁰⁴ J. BAECK, "Gevolgen tussen partijen (verbintenissen)" in J. DEL CORRAL, S. MARYSSE, B. VAN DEN BERGH e.a. (eds.), *Bijzondere overeenkomsten. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2023, 111.

¹⁰⁵ Art. 5.238 BW.

¹⁰⁶ Cass. 17 mei 2001, Ar C.00.0224.F; J. BAECK, "Gevolgen tussen partijen (verbintenissen)" in J. DEL CORRAL, S. MARYSSE, B. VAN DEN BERGH e.a. (eds.), *Bijzondere overeenkomsten. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2023, 111.

¹⁰⁷ Cass. 17 mei 2001, Ar C.00.0224.F.

¹⁰⁸ Cass. 17 mei 2001, Ar C.00.0224.F; J. BAECK, "Gevolgen tussen partijen (verbintenissen)" in J. DEL CORRAL, S. MARYSSE, B. VAN DEN BERGH e.a. (eds.), *Bijzondere overeenkomsten. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2023, 111.

¹⁰⁹ Cass. 17 mei 2001, Arr.Cass. 2001, 925, concl. Adv. Gen. DE RIEMAECKER.

¹¹⁰ Vred. Oostende 16 juni 1994, AJT 1998-99, 744; J. BAECK, "Gevolgen tussen partijen (verbintenissen)" in J. DEL CORRAL, S. MARYSSE, B. VAN DEN BERGH e.a. (eds.), *Bijzondere overeenkomsten. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2023, 111.

57. Een tweede voorbeeld is een zaak waarin een reisorganisator aansprakelijk is omdat hij foutieve informatie heeft gegeven over een bepaald hotel. De klant komt echter tekort aan zijn schadebeperkingsplicht omdat hij overdreven eisen stelt. De klant gaat niet onmiddellijk in op het voorstel van de reisorganisator om zijn verblijf zonder enige prijsverhoging verder te zetten in een hotel van een hogere categorie. Hij eist daarentegen repatriëring, terugbetaling van de reis en een extra schadevergoeding.¹¹¹

58. Een derde voorbeeld heeft betrekking op een bevrachtingsovereenkomst en is dus minder algemeen dan de voorgaande voorbeelden. De zaak gaat over een tijdsbevrachtingsovereenkomst tussen een bevrachter en vervrachter van olieproducten, waarbij de bevrachter zich verbindt tot de ter beschikkingstelling van de olie en de vervrachter zich verbindt tot de ter beschikkingstelling van het schip. Wanneer de bevrachter niet het ongestoorde genot van het binnenschip heeft en daarnaast de inzetbaarheid van het schip, door toedoen van de vervrachter, ernstig in het gedrang komt, begaat de vervrachter een inbreuk op de overeenkomst. Desalniettemin heeft de bevrachter in deze situatie een schadebeperkingsplicht.¹¹² Wat deze schadebeperkingsplicht precies inhoudt, wordt niet verder toegelicht in het arrest, maar aan de hand van de invulling die hierboven werd toegelicht (zie randnr. 54), kan er vanuit worden gegaan dat van de bevrachter waarschijnlijk wordt verwacht dat hij het probleem zo spoedig mogelijk meldt aan de vervrachter en vraagt om de inzetbaarheid te herstellen.

59. Toepassingen uit de wet – Naast de toepassingen van de gemeenrechtelijke schadebeperkingsplicht uit artikel 5.238 BW in de rechtspraak, bestaan er in de wet specifieke schadebeperkingsplichten die van toepassing zijn op bepaalde soorten contracten. Deze masterproef beperkt zich tot 2 voorbeelden, namelijk de schadebeperkingsplicht in hoofde van de consument bij consumentenkoop en de schadebeperkingsplicht in hoofde van de huurder bij woninghuur (zie randnr. 60-61).

60. Artikel 1649quinquies, §1, lid 2 oud BW – Artikel 1649quinquies, §1, lid 2 oud BW, dat van toepassing is bij een conformiteitsgebrek in het kader van consumentenkoop, bepaalt dat bij de toepassing van de door de wet bepaalde remedies rekening moet worden gehouden met de verergering van de schade voortvloeiend uit het gebruik van het goed door de consument na het ogenblik waarop hij het conformiteitsgebrek heeft vastgesteld of had moeten vaststellen. Deze verplichting ligt in lijn met de draagwijdte van artikel 5.238 BW, namelijk dat de schuldeiser de redelijke maatregelen moet nemen die de schade kunnen matigen of binnen zekere grenzen houden. Ook de rechtsleer haalt aan dat artikel 1649quinquies, §1, lid 2 oud BW een loutere bevestiging is van de gemeenrechtelijke schadebeperkingsplicht.¹¹³

¹¹¹ Brussel 19 september 2002, *RGAR* 2003, nr. 13.743; J. BAECK, "Gevolgen tussen partijen (verbintenissen)" in J. DEL CORRAL, S. MARYSSE, B. VAN DEN BERGH e.a. (eds.), *Bijzondere overeenkomsten. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2023, 111.

¹¹² Antwerpen 22 december 2014, *RDC* 2015, 294, nr. 2012/AR/3300.

¹¹³ R. STEENNOT, "Art. 1649quinquies BW" in X. (ed.), *Bijzondere overeenkomsten. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2022, (83) 113.

61. Artikel 5.235 BW – Een tweede schadebeperkingsplicht die de rechtsleer afleidt uit de wet is de schadebeperkingsplicht die geldt in hoofde van de huurder in het kader van woninghuur. Deze plicht wordt afgeleid uit artikel 5.235 BW.¹¹⁴ De huurder kan op basis van dit artikel bij het in gebreke blijven van de verhuurder door de rechter gemachtigd worden om zelf de onderhouds- of herstellingswerken uit te voeren op kosten van de verhuurder. Bij hoogdringendheid en afwezigheid van de verhuurder mag de huurder dit zelfs doen zonder rechterlijke machtiging. In sommige gevallen, zal hij de werken zelfs *moeten* uitvoeren aangezien hij als goede huisvader een schadebeperkingsplicht heeft. Indien hij niet diligent optreedt, riskeert hij geen schadevergoeding te ontvangen van de verhuurder of zelfs tot schadevergoeding aan de verhuurder te worden veroordeeld.¹¹⁵

62. Conclusie – Het grote belang van de schadebeperkingsplicht in het Belgische rechtstelsel kan niet worden ontkend. Uit het onderzoek blijkt namelijk dat de plicht om als schuldeiser redelijke maatregelen te nemen die de schade beperken op drie manieren vervat zit in het Belgische contractenrecht. Ten eerste bevat het Burgerlijk Wetboek een gemeenrechtelijke bepaling die aan schuldeisers een schadebeperkingsplicht oplegt. Ten tweede bestaan er in de wet specifieke schadebeperkingsplichten die van toepassing zijn op bepaalde soorten contracten. Ten slotte passen rechters de schadebeperkingsplicht toe in zeer uiteenlopende rechtszaken. Hierbij dient te worden opgemerkt dat rechters de plicht reeds toepasten voordat de gemeenrechtelijke bepaling in boek 5 Burgerlijk Wetboek werd opgenomen.

AFDELING 2: INFORMATIEPLICHT

63. Een tweede toepassingsgeval van de aanvullende werking van de goede trouw dat algemeen erkend wordt binnen het Belgische contractenrecht is de informatieplicht. In tegenstelling tot de schadebeperkingsplicht is de informatieplicht niet in de wet verankerd, althans niet als een gemeenrechtelijke regel.

64. Invulling – De invulling van de informatieplicht werd voor het eerst uitgelegd door het Hof van Cassatie in een arrest van 22 juni 1978. Het Hof oordeelde dat partijen jegens elkaar een informatieplicht hebben en dat de invulling hiervan wordt bepaald door wat een voorzichtige en redelijke contractpartij in diezelfde omstandigheden zou doen.¹¹⁶ Het arrest gaat over een verzekeraar die hoger beroep aantekent tegen een in eerste aanleg gewezen vonnis. Hij schiet te kort in zijn plicht om de overeenkomst te goeder trouw uit te voeren omdat hij de verzekerde niet tijdig informeert over het hoger beroep.¹¹⁷

¹¹⁴ T. VANDROMME, "(Private handhaving – de gevolgen van woningkwaliteitsgebreken voor de huurovereenkomst) Minimale woningkwaliteit tijdens de huurovereenkomst" in T. VANDROMME (ed.), *Woningkwaliteitsbewaking in het Vlaamse Gewest*, Mechelen, Kluwer, 2023, (550) 566-567.

¹¹⁵ F. GEVAERT, "Huurschade – juridische aspecten", *Huur* 1998-99, (149) 153; T. VANDROMME, "Art. 25-26 Vlaams Woninghuurdecreet" in X. (ed.), *Bijzondere overeenkomsten. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2022, (121) 139.

¹¹⁶ Cass. 22 juni 1978, *RW* 1978-79, 1438, noot P. DELVEAUX; V. SAGAERT, *Beginnelsen van verbintenissenrecht*, Heverlee, Lea uitgevers, 2023, 44.

¹¹⁷ Cass. 22 juni 1978, *RW* 1978-79, 1438, noot P. DELVEAUX.

65. Toepassingen uit de rechtspraak – Het eerste voorbeeld van een zaak waarin de informatieplicht wordt toegepast is net zoals het cassatie-arrest hierboven (zie randnr. 55) een zaak over een verzekeringsovereenkomst.¹¹⁸ Meer concreet gaat deze zaak over het recht van de verzekeraar om, vooraleer hij overgaat tot betaling van een vergoeding, kennis te nemen van het strafdossier. De algemene regel is dat indien de verzekeraar zich wil beroepen op dit recht hij uiterlijk binnen dertig dagen na de afsluiting van de expertise een verzoek tot kennisname moet indienen. Dit kan hij doen in het kader van een beroep op termijnverlenging voor de betaling van een vergoeding, indien er vermoedens bestaan dat het schadegeval opzettelijk veroorzaakt kan zijn door de verzekerde of de verzekeringsbegunstigde. De wet bevat echter niet de vereiste om de verzekeringnemer in kennis te stellen van dit beroep op termijnverlenging. In casu heeft de verzekeraar de termijn van 30 dagen laten verstrijken zonder een aanvraag tot kennisname in te dienen. Nadat de termijn verstreken was, heeft de verzekeraar alsnog een beroep gedaan op de termijnverlenging. De rechtbank is van oordeel dat de afwachtende houding van de verzekeraar in combinatie met het gebrek aan informatie t.a.v. de verzekeringnemer niet strookt met de handelswijze van een redelijk en voorzichtig verzekeraar. Van een verzekeraar wordt verwacht dat hij de verzekeringnemer in kennis stelt van het beroep op termijnverlenging, ondanks het feit dat de wet deze verplichting niet bevat. De rechtbank is dan ook van mening dat de aanvullende werking van de goede trouw met zich meebrengt dat de verzekeraar de verzekeringnemer meteen inlicht van zijn afwachtende houding.¹¹⁹

66. Een tweede voorbeeld is een zaak waarin de rechtbank oordeelde dat patiënten een recht op informatie hebben vanwege de arts. Dit recht omvat onder meer de redenen voor het mislukken van een behandeling of een tussenkomst, zelfs indien deze mislukking niet het gevolg is van een fout.¹²⁰

67. Een derde voorbeeld gaat over de cessie. Er zijn verschillende zaken waarin de rechtbank of het Hof van oordeel is dat de cessus er naar goede trouw toe gehouden is om, minstens wanneer daarnaar gevraagd wordt, de hem reeds bekende verweermiddelen mee te delen aan de cessionaris op straffe van verlies ervan.¹²¹ Volgens de rechtsleer wordt dergelijke informatieplicht minstens aanvaard in hoofde van handelaars, andere professionelen en overheidsdiensten.¹²²

68. Toepassingen uit de wet – Naast de toepassingen uit de rechtspraak, bestaan er ook een aantal informatieverplichtingen die wettelijk verankerd zijn. Deze masterproef beperkt zich tot de

¹¹⁸ Rb. Hasselt 31 mei 2001, *TBH* 2003, 690.

¹¹⁹ *Ibid.*

¹²⁰ Rb. Luik (6^{de} k.) 26 maart 2002, *RGAR* 2002, afl. 6, nr. 13.572.

¹²¹ Antwerpen 5 februari 1992, *Turnh. Rechtsl.* 1992, 174; Brussel 2 maart 1993, *RW* 1993-94, 52; Brussel 4 maart 1997, *RW* 1997-98, 367; Kh. Brussel 28 november 1991, *TBH* 1992, 998.

¹²² M. STORME, "Het recht inzake meerpartijenverhoudingen in het Ontwerp-GRK vergeleken met het Belgische recht (vertegenwoordiging, derdenbeding, cessie, subrogatie, borgtocht, garantie, delegatie)", *TPR* 2009, 1071-1072.

informatieplicht van de vastgoedmakelaar en de notaris bij de verkoop van een onroerend goed en de informatieplicht op grond van de Vlaamse Codex Ruimtelijke Ordening.¹²³

69. Informatieplicht van de vastgoedmakelaar – De informatieverplichting van de vastgoedmakelaar maakt deel uit van de deontologie voor vastgoedmakelaars en wordt wettelijk verankerd in het Koninklijk Besluit Plichtenleer.¹²⁴ Artikel 12, lid 1 van dit KB concretiseert de informatieverplichting als volgt: *"De vastgoedmakelaar zal aan zijn opdrachtgever de documenten en inlichtingen vragen die noodzakelijk zijn voor het uitvoeren van zijn opdracht en zal indien nodig en binnen de grenzen van zijn mogelijkheden tot de passende verificaties overgaan, zodanig dat hij onder meer in de mogelijkheid wordt gesteld betrouwbare informatie over te maken aan de bij die opdracht betrokken personen"*. Zijn informatieverplichting is dus tweeledig: de informatievergaring en de informatieverstrekking.¹²⁵ In het licht van de informatieplicht als toepassing van de aanvullende werking van de goede trouw is vooral de informatieverstrekking van belang.

70. Informatieplicht van de notaris – Krachtens artikel 1, lid 3 Notariswet heeft de notaris de verplichting om elke partij volledig in te lichten over de rechten, verplichtingen en lasten die voortvloeien uit de rechtshandelingen waarbij zij betrokken zijn. Bovendien moet hij hen op onpartijdige wijze raad verschaffen.¹²⁶ Concreet betekent dit dat de notaris drie globale verplichtingen heeft inzake raadgeving en informatie ("bijstandsverplichtingen")¹²⁷. Deze maken een middelenverbintenis uit.¹²⁸ Ten eerste heeft de notaris een onderzoeksplicht, waarbij hij informatie moet verzamelen en analyseren. Ten tweede heeft hij een voorlichtingsplicht, waarbij hij met behulp van de verzamelde informatie de partijen op de hoogte moet brengen van de juridische gevolgen van de rechtshandeling die ze wensen te stellen. Ten slotte moet de notaris aan een waarschuwingsverplichting voldoen, waarbij hij de partijen onevenwichtige rechtshandelingen moet afraden.¹²⁹

71. Informatieplicht op grond van de VCRO – Onder titel V, hoofdstuk 2, afdeling 2 bevat de Vlaamse Codex Ruimtelijke Ordening een aantal informatieverplichtingen met betrekking tot overeenkomsten.¹³⁰ Artikel 5.2.5 van de Codex bepaalt dat iedereen die een onderhandse akte van verkoop of van verhuring voor meer dan negen jaar van een onroerend goed, en ook van vestiging

¹²³ P. DEBEL en F. VAN DEN ABEELE, "(Bodemattest) Naar een teleologische interpretatie van informatieverplichtingen bij voorovereenkomsten", *TBBR* 2019, (160) 161-168; J. MAERTENS en S. MAERTENS, "(Vastgoedrecht) Informatieplicht van de vastgoedmakelaar en de notaris bij de verkoop van onroerende goederen", *Notariaat* 2022, (1) 1-2.

¹²⁴ KB 29 juni 2018 betreffende de goedkeuring van het reglement van plichtenleer van het Beroepsinstituut van vastgoedmakelaars, *BS* 31 oktober 2018.

¹²⁵ J. MAERTENS en S. MAERTENS, "(Vastgoedrecht) Informatieplicht van de vastgoedmakelaar en de notaris bij de verkoop van onroerende goederen", *Notariaat* 2022, (1) 4.

¹²⁶ Wet van 25 ventôse jaar XI op het notarisambt, *BS* 16 maart 1803.

¹²⁷ S. DE REY, B. TILLEMANS, N. VAN DAMME en F. VAN DEN ABEELE, "Overzicht van rechtspraak. Bijzondere overeenkomsten. Koop (2007-2020)", *TPR* 2020, (1007) 1445.

¹²⁸ F. HAENTJENS, *Vlanot Jaarboek 2021: Precontractuele informatieverplichtingen en notariële aansprakelijkheid bij vastgoedverrichtingen*, Antwerpen, Intersentia, 2021, 724.

¹²⁹ J. MAERTENS en S. MAERTENS, "(Vastgoedrecht) Informatieplicht van de vastgoedmakelaar en de notaris bij de verkoop van onroerende goederen", *Notariaat* 2022, (1) 6.

¹³⁰ Vlaamse Codex 15 mei 2009 betreffende de ruimtelijke ordening, *BS* 20 augustus 2009.

van erfpacht of opstal opmaakt, moet vermelden of er voor het goed een omgevingsvergunning voor stedenbouwkundige handelingen is uitgereikt. Bovendien moeten zij de meest recente stedenbouwkundige bestemming van dit goed in het plannenregister overnemen. Een belangrijke opmerking hierbij is dat deze informatieverplichtingen niet enkel gelden voor de hoofdovereenkomst, maar ook in sommige gevallen voor de eventuele voorovereenkomst die de partijen sluiten.¹³¹ Dit is de visie van het Hof van Cassatie in het arrest van 22 maart 2018. Het Hof baseert zich hiervoor op de ratio legis van de informatieverplichtingen, namelijk de kandidaat-kopers te behoeden voor de aankoop van verontreinigde grond door hen reeds tijdens de onderhandelingen te informeren.¹³² Mijns inziens ligt deze ratio legis in lijn met de objectieve goede trouw waarbij het criterium van een zorgvuldig en redelijk persoon in dezelfde omstandigheden geldt. Een zorgvuldige en redelijke (toekomstige) contractspartij zal een kandidaat-koper namelijk willen behoeden voor de aankoop van verontreinigde grond. Bijgevolg is de analoge toepassing van informatieverplichtingen in het geval van voorovereenkomsten naar mijn mening een toepassingsgeval van de aanvullende werking van de goede trouw.

72. Conclusie – Net zoals de schadebeperkingsplicht is de informatieplicht, zo blijkt uit het onderzoek, op verschillende vlakken ingeburgerd in het Belgische contractenrecht. In tegenstelling tot de schadebeperkingsplicht, is de informatieplicht echter niet wettelijk verankerd in het Burgerlijk Wetboek, maar dit doet geen afbreuk aan het belang ervan in contractuele relaties. Zowel in uiteenlopende rechtszaken als in specifieke wettelijke bepalingen, worden verscheidene informatieverplichtingen opgelegd.

AFDELING 3: NIET-CONCURRENTIE

73. Een derde toepassingsgeval van de aanvullende werking van de goede trouw dat erkend wordt in het Belgische recht, is de verplichting tot niet-concurrentie. Dit toepassingsgeval kent geen wettelijke bepaling.

74. Invulling - De aanvullende werking van de goede trouw legt aan de bestuurder van een vennootschap de verplichting op om niet te concurreren. Dit betekent dat de bestuurder geen activiteit mag uitoefenen die concurreert met de door de vennootschap uitgeoefende activiteit.¹³³ Deze verplichting geldt zolang de bestuurder zijn mandaat in die vennootschap uitoefent.¹³⁴ Daarnaast dient de overdrager van een handelsfonds zich te onthouden van concurrerende

¹³¹ Cass. 22 maart 2018, Ar C.17.0067.N; P. DEBEL en F. VAN DEN ABEELE, "(Bodemattest) Naar een teleologische interpretatie van informatieverplichtingen bij voorovereenkomsten", *TBBR* 2019, (160) 167-168.

¹³² P. DEBEL en F. VAN DEN ABEELE, "(Bodemattest) Naar een teleologische interpretatie van informatieverplichtingen bij voorovereenkomsten", *TBBR* 2019, (160) 164.

¹³³ N. HALLEMEESCH, "Concurrentie aan de vennootschap door ex-bestuurders en hun vaste vertegenwoordiger", *TRV-RPS* 2018, (418) 425.

¹³⁴ Cass. 25 juni 2020, Ar C.18.0144.N; S. DE GEYTER, "Niet-concurrentieverbintenis van bestuurders. Tijdens en na de beëindiging van hun bestuursmandaat", *NJW* 2021, (194) 194-195.

handelingen ten aanzien van de handelingen van de overnemer, ook wanneer de overdrachtsovereenkomst niet in een specifiek niet-concurrentiebeding voorziet.¹³⁵

75. Beperkt tot vennootschapsovereenkomsten - De toepassing van de verplichting tot niet-concurrentie is beperkt tot overeenkomsten tussen partijen waarvan minstens één partij een vennootschap is.¹³⁶

76. Toepassingen uit de rechtspraak – Een eerste zaak die een goed voorbeeld vormt voor beide gevallen waarin de niet-concurrentieverplichting geldt, is een zaak van 13 oktober 2014 die een overdracht behandelt van een vennootschap die handelt in verschillende soorten dranken. De rechter wijst hierbij zowel op de niet-concurrentie door de overdrager als de niet-concurrentie door de bestuurder van de vennootschap. Wat dit laatste betreft, oordeelt de rechter dat de grondslag van het concurrentieverbod gelegen is in de loyaliteitsplicht van de bestuurder jegens zijn opdrachtgever. De bestuurder die zijn opdracht jegens de vennootschap wil uitvoeren, dient zich te schikken naar de eisen van de goede trouw. Het concurrentieverbod is bijgevolg een aanvulling op de bestuurdersovereenkomst.¹³⁷ Bovendien is de rechter van mening dat de goede trouw in dit kader een zekere nawerking heeft. Dat betekent dat er uit de bestuurdersovereenkomst nog loyaliteitsplichten voortvloeien voor de periode na de beëindiging ervan. Deze nawerking moet evenwel geïnterpreteerd worden in het licht van de principiële vrijheid van handel en nijverheid, die het uitgangspunt blijft.¹³⁸

77. Een tweede voorbeeld betreft een zaak omtrent een conflict tussen vennoten waarin de vraag centraal staat of er een gegronde reden voor uitsluiting van de bestuurder bestaat. De rechtbank oordeelt dat de bestuurster terecht is uitgesloten wegens tekortkoming aan haar verplichting van loyauteit, met name de schending van haar verplichting van niet-concurrentie. Ze heeft gehandeld in strijd met de goede trouw door haar eigen belangen te laten primeren op het belang van de vennootschap.¹³⁹

78. Conclusie – Het onderzoek toont aan dat de verplichting tot niet-concurrentie aan de hand van de aanvullende werking van de goede trouw wordt opgelegd in overeenkomsten tussen partijen waarvan minstens één partij een vennootschap is. De verplichting geldt zowel ten aanzien van de bestuurder van een vennootschap als ten aanzien van de overdrager van een handelsfonds. Het concurrentieverbod wordt door rechters in verscheiden zaken toegepast, echter wel binnen de beperking op vlak van het toepassingsgebied.

AFDELING 4: AANPASSING BEDRAG ONDERHOUDSGELD

¹³⁵ H. BRAECKMANS, *De NV in de praktijk*, Mechelen, Kluwer, 2023, 269.

¹³⁶ *Ibid.*

¹³⁷ Gent 13 oktober 2014, nr. 2014/RK/83.

¹³⁸ S. DE DIER en A. VAN BEVER, "Zo zijn we niet getrouwd. Over loyaliteitsplicht van werknemer en bestuurder", *Jura Falconis* 2008-2009, (321) 348.

¹³⁹ Voorz. Orb. Luik (afd. Namen) 29 mei 2020, nr. A/19/0078.

79. Een vierde toepassingsgeval van de aanvullende werking van de goede trouw, is de aanpassing van het bedrag van de alimentatie. Dit toepassingsgeval is wederom niet wettelijk verankerd.

80. Invulling – Wat dit toepassingsgeval betreft, wordt in de onderzochte rechtspraak en rechtsleer een evolutie opgemerkt aangaande de vraag of de rechter de bevoegdheid heeft om het bedrag van het onderhoudsgeld aan te passen indien de aanpasbaarheid niet wordt voorzien in de overeenkomst in het kader van de echtscheiding door onderlinge toestemming. Er bestaat rechtspraak uit 1985 waarin de rechter, op basis van de goede trouw, het onderhoudsgeld vermindert¹⁴⁰. In een rechtszaak van 1987 heeft cassatie echter geoordeeld dat de goede trouw slechts gebruikt kan worden om de bedoeling van de partijen te achterhalen, niet om ze te wijzigen.¹⁴¹ Deze zienswijze wordt bevestigd in de rechtsleer. De aanvullende werking van de goede trouw moet voorrang verlenen aan de bedoeling van de partijen.¹⁴²

81. Toepassing uit de rechtspraak – Een zaak van 1985 toont een uitspraak waarbij de rechter het bedrag van het onderhoudsgeld vermindert omwille van het huwelijk van de alimentatiegerechtigde. De rechter oordeelt in deze zaak namelijk het volgende: *"op grond van de billijkheid kan de rechtbank beslissen dat het onderhoudsgeld dat de man verschuldigd is aan zijn vroegere echtgenote kan aangepast worden wanneer deze laatste hertrouwt, ook al werd deze aanpasbaarheid van het onderhoudsgeld niet voorzien in de overeenkomst..."*.¹⁴³

82. Conclusie – Uit de bevindingen tijdens het onderzoek kan het volgende worden geconcludeerd. De aanpassing van het bedrag van de alimentatie door de rechter is sinds de cassatierechtspraak van 1987 ondergeschikt aan de bedoeling van de partijen. Ondanks het feit dat de aanvullende werking van de goede trouw voorrang moet verlenen aan de bedoeling van de partijen, kan de aanpassing door de rechter mijns inziens nog steeds plaatsvinden. De voorwaarde is enkel dat deze aanpassing in lijn ligt met de bedoeling van de partijen.

AFDELING 5: SAMENWERKINGSPLICHT

83. Een vijfde toepassingsgeval van de aanvullende werking van de goede trouw is de samenwerkingsplicht. Deze toepassing is niet wettelijk verankerd.

84. Invulling – De samenwerkingsverplichting die de goede trouw oplegt, houdt in dat de partijen alles in het werk moeten stellen om de vervulling van de overeenkomst te faciliteren.¹⁴⁴ Zij dienen loyaal samen te werken om het doel van de overeenkomst te realiseren en haar een

¹⁴⁰ Rb. Namen 24 juni 1985, *RRD* 1986, 252, noot JADOUL, P.

¹⁴¹ Cass. 15 oktober 1987, *RW* 1987-88, 1506; Cass. 21 juni 1991, *RW* 1991-92, 547.

¹⁴² F. APS, "Aanpassing van de uitkering tussen gewezen echtgenoten en inkomstendelagatie na E.O.T", *Not.Fisc.M.* 1992, (303).

¹⁴³ Rb. Namen 24 juni 1985, *RRD* 1986, 252, noot JADOUL, P.

¹⁴⁴ F. BAERT, "De goede trouw bij de uitvoering van de overeenkomsten", *RW* 1956-1957, (489) 499.

maatschappelijk nut te geven.¹⁴⁵ Dit is een zeer ruime invulling, waardoor de samenwerkingsplicht wordt beschouwd als overkoepelende term voor de verschillende aanvullende verplichtingen die voortvloeien uit de goede trouw.¹⁴⁶

85. Toepassing uit de rechtspraak – Een voorbeeld van een zaak waarin de samenwerkingsplicht speelt, gaat over een aannemingsovereenkomst tussen een opdrachtgever en een opdrachtnemer van werken. De opdrachtgever zal de materialen die nodig zijn om de werken uit te voeren moeten leveren. Bovendien zal hij de werken moeten inspecteren vooraleer de opdrachtnemer voortgang kan maken.¹⁴⁷

86. Conclusie – Zoals blijkt uit het onderzoek, kent de samenwerkingsplicht een zeer ruime invulling, waardoor ze wordt beschouwd als overkoepelende plicht voor alle plichten die de aanvullende werking van de goede trouw oplegt. Alle toepassingsgevallen die het Belgische rechtstelsel erkent en die in dit hoofdstuk besproken worden, vallen hier dus onder.

¹⁴⁵ S. STIJNS, *Verbintenissenrecht*, Brugge, die Keure, 2005, 61; T. ROES, "Tout contrat est union – Loyale samenwerking = goede trouw", *TBP* 2014, (261) 271.

¹⁴⁶ I. SAMOY, *Evolutie van de basisbeginselen van het contractenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2010, 68.

¹⁴⁷ Rb. Brugge 26 juni 1974, *RW* 1974-75, 1447; Rb. Charleroi 2 oktober 1975, *JT* 1976, 137.

HOOFDSTUK 2: NEDERLAND

AFDELING 1: INFORMATIEPLICHT

87. Een eerste toepassingsgeval van de aanvullende werking van de redelijkheid en billijkheid in Nederland is de informatieplicht. Net zoals in België wordt dit toepassingsgeval algemeen erkend in het Nederlandse contractenrecht. Bovendien kent ook de Nederlandse informatieplicht geen algemene wettelijke bepaling.

88. Invulling – De Nederlandse rechtsleer kadert de informatieplicht binnen een bijzondere door de redelijkheid en billijkheid beheerste rechtsverhouding, waarbinnen een coöperatieve opstelling vereist is. Partijen zijn verplicht om elkaar te informeren, elkaar te wijzen op consequenties of te waarschuwen voor bepaalde risico's opdat er voldoende informatie vergaard is om een verantwoorde en weloverwogen keuze te maken.¹⁴⁸ Bovendien stelt de rechtsleer dat de meest voorkomende contractuele informatieplicht een mededelingsplicht inhoudt.¹⁴⁹

89. Toepassingen uit de rechtspraak – Het eerste voorbeeld van een zaak waarin de informatieplicht wordt toegepast, gaat over een overeenkomst tussen een koper en verkoper van een varkensmestrij. De verkoper biedt aan de koper een prijsverlaging omdat de koper krachtens de Interimwetbeperking varkens- en pluimveehouderijen minder dieren mag houden dan gedacht. De verkoper verzuimt echter de koper in kennis te stellen van het feit dat hij inmiddels nog minder dieren mag houden dan het aantal waarop de prijsverlaging was gebaseerd. Volgens de Hoge Raad houdt dit een mededelingsplicht in die op de redelijkheid en billijkheid is gebaseerd.¹⁵⁰

90. Een tweede voorbeeld behandelt een professionele bemiddeling in de verkoop van melkquota, waarbij de opdrachtgevers melkquota verkopen en de opdrachtnemer hierover bemiddelt. De opdrachtnemer/bemiddelaar rekent aan de kopers geen BTW aan, omdat hij ervan uitgaat dat de opdrachtgevers/verkopers geen BTW moeten afdragen. Dit blijkt, zoals de feiten in de rechtszaak aangeven, uiteindelijk wel het geval te zijn, met als gevolg dat de verkopers de opdrachtnemer/bemiddelaar hiervoor aanspreken. De Hoge Raad is in deze zaak echter van oordeel dat op de opdrachtgevers/verkopers de verplichting rust om de opdrachtnemer/bemiddelaar te informeren dat in hun geval anders dan in de meerderheid van de gevallen over de levering van melkquota omzetbelasting moet worden overgedragen.¹⁵¹

91. Een derde voorbeeld gaat over een verzekeringsovereenkomst, waarbij de vraag centraal staat of het voldoen aan sectorspecifieke informatieplichten door de verzekeraar automatisch met zich meebrengt dat de verzekeraar voldoet aan de algemene informatieverplichting als

¹⁴⁸ A. KEIRSE en L. VOET, "Hoe de koop van een woning te reguleren; zeker weten?!", *TPR* 2011, (181) 199.

¹⁴⁹ H.N. SCHELHAAS, *Redelijkheid en billijkheid*, Deventer, Kluwer, 2017, 50.

¹⁵⁰ Hoge Raad (NL) 2 april 1993, *NJ* 1995, 94; H.N. SCHELHAAS, *Redelijkheid en billijkheid*, Deventer, Kluwer, 2017, 50.

¹⁵¹ Hoge Raad (NL) 24 februari 2012, *NJ* 2012, 144; H.N. SCHELHAAS, *Redelijkheid en billijkheid*, Deventer, Kluwer, 2017, 50-51.

privaatrechtelijke norm. De Hoge Raad is van oordeel dat deze vraag negatief moeten worden beantwoord. Verzekeraars moeten naast de sectorspecifieke informatieplichten voldoen aan de algemene informatieverplichtingen. De redenering hierachter is dat verzekeraars hun eigen producten en de kenmerkende eigenschappen daarvan beter kennen dan de regelgevers. Bijgevolg is het hun plicht om te bepalen welke aanvullende gegevens van belang zijn voor de verzekeringnemers en die vervolgens aan hen te verstrekken.¹⁵²

92. Een vierde voorbeeld betreft de informatieplicht van de leverancier van informatietechnologie, bv. software.¹⁵³ Een leverancier zal zijn afnemer zo duidelijk en volledig mogelijk dienen in te lichten over de werking en functionaliteiten van de door hem te leveren hardware en software, alsmede over de gevolgen van de door hem door te voeren automatisering. De desbetreffende informatie moet zo volledig mogelijk zijn. Bovendien mag ze niet misleidend zijn. In deze context is de rechtspraak van oordeel dat een leverancier, ook wanneer een afnemer zelf zorg draagt voor de implementatie, toch gehouden kan zijn om op het juiste moment de juiste kennis ter beschikking te stellen om een falende implementatie te voorkomen.¹⁵⁴

93. Toepassingen uit de wet – Naast de toepassing van de informatieplicht door rechters, bestaan er bepaalde informatieplichten die wettelijk verankerd zijn. Voorbeelden hiervan zijn de informatieverplichtingen die uit de leerstukken van dwaling, bedrog en (non-)conformiteit kunnen worden gedestilleerd.¹⁵⁵

94. Dwaling en bedrog als wilsgebreken – Wat de dwaling betreft, is artikel 6:228, lid 1, sub b Burgerlijk Wetboek van belang. Dat artikel bevat een mededelingsplicht die contractspartijen ertoe verplicht om enerzijds de relevante informatie te verschaffen en anderzijds ervoor te zorgen dat de mededeling voor de wederpartij voldoende duidelijk is.¹⁵⁶ De rechtsleer omtrent dwaling toont aan dat bij de beoordeling van de vraag of er al dan niet sprake is van dwaling belang wordt gehecht aan het respecteren van informatieverplichtingen.¹⁵⁷ Wanneer een partij cruciale informatie niet vermeld heeft, zal de kans dat de wederpartij gedwaald heeft, groter zijn. Wat het bedrog betreft, is artikel 3:44, lid 3 Burgerlijk Wetboek van belang.¹⁵⁸ Het artikel beschrijft bedrog als de situatie waarin iemand een ander aanzet tot het verrichten van een bepaalde rechtshandeling door opzettelijk onjuiste informatie mede te delen of te verzwijgen. De wettelijke bepaling bevat dus een letterlijke mededelingsplicht.

95. (non-)conformiteit – Artikel 7:17 NBW bevat de vereiste van conformiteit van de afgeleverde zaak bij koopovereenkomsten. In het algemeen dient de afgeleverde zaak te

¹⁵² Hoge Raad (NL) 14 oktober 2021, ECLI:NL:PHR:2021:973.

¹⁵³ M.C. KORPERSHOEK, *Overeenkomsten inzake informatietechnologie*, Den Haag, Sdu Uitgevers, 2010, 13.

¹⁵⁴ Rb. Arnhem (NL) 23 juni 2004, *LJN* AP4283; M.C. KORPERSHOEK, *Overeenkomsten inzake informatietechnologie*, Den Haag, Sdu Uitgevers, 2010, 26.

¹⁵⁵ A. KEIRSE en L. VOET, "Hoe de koop van een woning te reguleren; zeker weten?!", *TPR* 2011, (181) 199.

¹⁵⁶ M. KNIGGE, "Het verschil tussen mededelen en waarschuwen (Nederlands overeenkomstenrecht)", *TPR* 2013, (1241) 1246.

¹⁵⁷ A. KEIRSE en L. VOET, "Hoe de koop van een woning te reguleren; zeker weten?!", *TPR* 2011, (181) 201.

¹⁵⁸ *Ibid.*

beantwoorden aan de overeenkomst. Dit is volgens lid 2 van artikel 7:17 niet het geval indien de zaak, mede gelet op de aard van de zaak en de mededelingen die de verkoper over de zaak heeft gedaan, niet de eigenschappen bezit die de koper op grond van de overeenkomst mocht verwachten.¹⁵⁹ Het artikel bepaalt dus uitdrukkelijk dat de mededelingen van de verkoper mee in overweging worden genomen om te bepalen of er sprake is van een conformiteitsgebrek.

96. Conclusie – Het onderzoek toont aan dat er in het Nederlandse contractenrecht, net zoals in België, een informatieplicht bestaat. Bovendien kent ook de Nederlandse informatieplicht geen algemene wettelijke bepaling. De meest voorkomende informatieplicht is een mededelingsplicht. Deze vaststelling vloeit voort uit zowel de rechtsleer als uit verschillende rechtszaken. Daarnaast toont de analyse van de rechtspraak aan dat de informatieplicht in zeer verscheiden situaties wordt opgelegd. Dit toont het belang ervan aan. Naast de rechtspraak, komt de informatieplicht uitvoerig aan bod in de wet. Het niet voldoen aan informatieplichten kan volgens de wet leiden tot dwaling, bedrog of het bestaan van een conformiteitsgebrek.

AFDELING 2: OPZEGGINGSMOGELIJKHEID BIJ DUUROVEREENKOMSTEN

97. Een tweede toepassingsgeval van de aanvullende werking van de redelijkheid en billijkheid dat algemeen erkend wordt in het Nederlandse contractenrecht is de opzeggingsmogelijkheid bij duurovereenkomsten. Dit toepassingsgeval kent geen wettelijke bepaling.

98. Invulling – Wat de opzeggingsmogelijkheid bij duurovereenkomsten betreft, is er een onderscheid tussen duurovereenkomsten van onbepaalde duur die geen opzegmogelijkheid bevatten en duurovereenkomsten in het algemeen die wel voorzien in een opzegmogelijkheid. Bij duurovereenkomsten van onbepaalde duur, waarin de partijen niet voorzien in een expliciete beëindigingsmogelijkheid en ook de wet daar niet in voorziet, kan de aanvullende werking van de redelijkheid en billijkheid een opzegmogelijkheid creëren, maar tegelijk ook afhankelijk maken van bepaalde voorwaarden (zie randnr. 99). Dit toepassingsgeval heeft volgens de rechtsleer geen terugwerkende kracht. Het leidt louter tot de beëindiging van het contract ex nunc en tot de bevrijding van de partijen van hun toekomstige verplichtingen.¹⁶⁰ Wat duurovereenkomsten (van zowel bepaalde als onbepaalde duur) betreft die wel een beëindigingsmogelijkheid bevatten, is de zaak van 2 februari 2018 van belang. Hierin heeft de Hoge Raad geoordeeld dat ook in dat geval de eisen van redelijkheid en billijkheid, in verband met de aard en inhoud van de overeenkomst en de omstandigheden van het geval, op grond van de aanvullende werking kunnen meebrengen dat aan de opzegging nadere eisen worden gesteld.¹⁶¹

99. Tweeledige rol bij de eerste categorie – Wat duurovereenkomsten van onbepaalde duur zonder contractuele of wettelijke opzeggingsmogelijkheid betreft, speelt de aanvullende werking van

¹⁵⁹ A. KEIRSE en L. VOET, "Hoe de koop van een woning te reguleren; zeker weten?!", *TPR* 2011, (181) 200-201.

¹⁶⁰ H.N. SCHELHAAS, *Redelijkheid en billijkheid*, Deventer, Kluwer, 2017, 51.

¹⁶¹ Hoge Raad (NL) 2 februari 2018, ECLI:NL:HR:2018:141.

de redelijkheid en billijkheid een tweeledige rol. Enerzijds geldt dat op grond van de aanvullende werking van de redelijkheid en billijkheid een duurovereenkomst van onbepaalde duur waarbij overeenkomst noch wet in een opzeggingsmogelijkheid voorziet, in beginsel opzegbaar is. Anderzijds kan dezelfde leer van redelijkheid en billijkheid ervoor zorgen dat de opzeg afhankelijk wordt gesteld van een zwaarwegende opzeggingsgrond¹⁶², een opzegtermijn of een schadevergoeding.¹⁶³

100. Schema van bovenstaand onderscheid (zie randnr. 98-99):

Duurovereenkomst

- a) Onbepaalde duur
 - a. Geen opzegmogelijkheid: in beginsel opzegbaar, maar opzeg kan *o.b.v. redelijkheid en billijkheid* afhankelijk worden gesteld van drie alternatieve voorwaarden
 - b. Wel opzegmogelijkheid: in beginsel opzegbaar, maar aan de opzegging kunnen *o.b.v. redelijkheid en billijkheid* nadere eisen worden gesteld
- b) Bepaalde duur
 - a. Geen opzegmogelijkheid: in beginsel niet opzegbaar¹⁶⁴
 - b. Wel opzegmogelijkheid: in beginsel opzegbaar, maar aan de opzegging kunnen *o.b.v. redelijkheid en billijkheid* nadere eisen worden gesteld

101. Toepassingen uit de rechtspraak – In de volgende randnummers (zie randnr. 102-104) worden de drie alternatieve voorwaarden, namelijk de opzegtermijn, de schadevergoeding en de zwaarwegende opzeggingsgrond toegelicht aan de hand van een voorbeeld uit de rechtspraak.

102. Voorbeeld opzegtermijn – Een voorbeeld van een zaak waarin de rechter een opzegtermijn oplegt op basis van de aanvullende werking van de redelijkheid en billijkheid gaat over een koopovereenkomst waarin is opgenomen dat de verkopers een recht van voortgezet gebruik hebben van de verkochte landbouwgrond. Dit recht van gebruik geldt totdat de koper aangeeft de verkochte grond zelf te gaan gebruiken. In casu wil de koper de grond op een gegeven moment zelf in gebruik nemen. Om die reden zegt hij het gebruiksrecht op via een brief. De verkopers zijn het hier echter niet mee eens. De vraag die in deze zaak bijgevolg centraal staat is of het gebruiksrecht van de verkopers al dan niet beëindigd is. De rechtbank is van oordeel dat het overeengekomen gebruiksrecht in beginsel opzegbaar is. Bovendien heeft de koper als eigenaar een zwaarwegend belang om daarover vrijelijk te kunnen beschikken. De verkopers hebben echter, gezien de lange duur van het gebruiksrecht en het belang dat zij hebben bij het gebruik van de grond in het kader van de bedrijfsvoering van hun boerenbedrijf, recht op een redelijke opzegtermijn. De opzegtermijn van veertien dagen die de koper in casu hanteert, acht de rechtbank onredelijk kort. Bijgevolg

¹⁶² Hoge Raad (NL) 3 december 1999, ECLI:NL:HR:1999:AA3821.

¹⁶³ Hoge Raad (NL) 28 oktober 2011, ECLI:NL:HR:2011:BQ9854; Hoge Raad (NL) 14 juni 2013, ECLI:NL:HR:2013:BZ4163; H.N. SCHELHAAS, *Redelijkheid en billijkheid*, Deventer, Kluwer, 2017, 52.

¹⁶⁴ Hoge Raad (NL) 21 oktober 1988, *NJ* 1990, 439; Hoge Raad (NL) 10 augustus 1994, *NJ* 1994, 688; H.N. SCHELHAAS, *Redelijkheid en billijkheid*, Deventer, Kluwer, 2017, 51.

verlengt zij deze tot 12 maanden. De rechtbank concludeert uiteindelijk dat het gebruiksrecht beëindigd is, maar echter pas na een redelijke opzegtermijn van 12 maanden.¹⁶⁵

103. Voorbeeld schadevergoeding – Een voorbeeld van een zaak waarin de rechter oordeelt of de opzeggende partij een schadevergoeding verschuldigd is, gaat over een distributieovereenkomst van bepaalde duur. De overeenkomst in casu bevat een bepaling waarin expliciet is opgenomen dat in het geval van betalingsachterstand de distributieovereenkomst met onmiddellijke ingang kan worden opgezegd. Volgens de rechtszaak van 2 februari 2018 kan de redelijkheid en billijkheid echter in dat geval aan de opzegging nadere eisen stellen. In dit geval oordeelt de rechtbank dat in die concrete omstandigheden geen nadere eisen voorhanden zijn. Meer concreet is zij van oordeel dat de redelijkheid en billijkheid in casu geen beëindigingsvergoeding oplegt ten voordele van de wederpartij.¹⁶⁶

104. Voorbeeld zwaarwegende opzeggingsgrond – Een voorbeeld van een zaak waarin de rechter oordeelt of er sprake is van een zwaarwegende opzeggingsgrond, behandelt een overeenkomst aangaande geldlening. In de overeenkomst zijn twee aandeelhouders van een vennootschap overeengekomen dat de ene aan de andere een bepaald bedrag zal lenen. In de overeenkomst is bepaald dat de hoofdsom (van het geleende bedrag) steeds geheel of naar keuze van de schuldeiser gedeeltelijk opeisbaar is, mits inachtneming van een opzegtermijn van drie maanden. De overeenkomst bevat met andere woorden een opzegmogelijkheid in hoofde van de schuldeiser. In casu wil de geldverstrekker de overeenkomst beëindigen wanneer de wederpartij beslist om niet langer voor de onderneming werkzaam te zijn. De geldverstrekker beroept zich bijgevolg op de opzegmogelijkheid. Na de verwijzing naar de zaak van 2 februari 2018 waarin de Hoge Raad heeft geoordeeld dat ook in het geval van contractuele opzegmogelijkheden de redelijkheid en billijkheid de opzeg afhankelijk kan stellen van onder meer een zwaarwegende opzeggingsgrond, neemt de rechtbank standpunt in wat betreft de aanwezigheid van zo'n opzeggingsgrond in casu. Volgens de rechtbank houdt het argument van de geldverstrekker aangaande de stopzetting van de werkzaamheden van de wederpartij binnen de onderneming een voldoende zwaarwegende opzeggingsgrond in. De rechter verklaart bijgevolg dat de opzegging van de geldverstrekker geldig is.¹⁶⁷

105. Omstandigheden – Bovenstaande voorbeelden (zie randnr. 102-104) tonen aan dat de eventuele toepassing van voorwaarden op grond van de aanvullende werking van de redelijkheid en billijkheid sterkt afhangt van de omstandigheden van de zaak in kwestie. Wat de toepassing van een opzegtermijn en een schadevergoeding betreft, toont de rechtsleer aan dat de rechter in het algemeen rekening houdt met omstandigheden die te maken hebben met een omschakeling in de bedrijfsvoering of het terugverdienen van gedane investeringen.¹⁶⁸ Een voorbeeld hiervan is een

¹⁶⁵ Rb. Midden-Nederland (NL) 13 oktober 2021, ECLI:NL:RBMNE:2021:4875.

¹⁶⁶ Gerechtshof 's-Hertogenbosch (NL) 17 augustus 2021, ECLI:NL:GHSHE:2021:2566.

¹⁶⁷ Rb. Noord-Nederland (NL) 27 maart 2019, ECLI:NL:RBNNE:2019:1197.

¹⁶⁸ H.N. SCHELHAAS, *Redelijkheid en billijkheid*, Deventer, Kluwer, 2017, 52.

zaak waarin de rechter belang hecht aan de vraag of er investeringen zijn gedaan die zouden zijn terugverdiend indien het contract zou zijn voortgezet.¹⁶⁹

106. Conclusie – Uit bovenstaande uiteenzetting kan worden geconcludeerd dat de rechtspraak aangaande de opzeggingsmogelijkheid bij duurovereenkomsten omvangrijk is. Dit toepassingsgebied speelt sinds het arrest van 2 februari 2018 niet alleen een aanvullende rol bij duurovereenkomsten zonder contractuele opzegmogelijkheid, maar ook bij duurovereenkomsten met opzegmogelijkheid. Dit betekent dat zelfs wanneer partijen overeenkomen dat opzegging mogelijk is, de aanvullende werking van de redelijkheid en billijkheid verplichtingen kan opleggen. Bij zijn oordeel of deze eisen in een bepaalde zaak billijk zijn, houdt de rechter rekening met de concrete omstandigheden van de zaak. Uit de besproken rechtspraak blijkt sterk dat de invloed hiervan zeer bepalend is. Een bepaalde opzegtermijn kan bijvoorbeeld in de ene situatie voldoende lang zijn, terwijl diezelfde termijn in een andere situatie onbillijk is omwille van de lange duur van de contractuele relatie tussen de partijen.

AFDELING 3: NIET-CONCURRENTIE

107. Een derde toepassingsgeval dat erkend wordt in het Nederlandse recht is de verplichting tot niet-concurrentie. Dit toepassingsgeval wordt, net zoals de twee voorgaande toepassingsgevallen, niet wettelijk verankerd.

108. Invulling – De verplichting tot niet-concurrentie houdt in dat partijen die in het kader van een professionele relatie een overeenkomst aangaan, niet mogen concurreren met elkaar. Naast het feit dat concurrentiebedingen volgens het Burgerlijk Wetboek kunnen worden opgenomen in arbeidsovereenkomsten¹⁷⁰, kan ook de aanvullende werking van de redelijkheid en billijkheid partijen ertoe verplichten om niet te concurreren.¹⁷¹

109. Beperkt tot vennootschapsovereenkomsten – Net zoals in België is de toepassing van de verplichting tot niet-concurrentie beperkt tot overeenkomsten tussen partijen waarvan minstens één partij een vennootschap is.¹⁷²

110. Toepassingen uit de rechtspraak – Een eerste voorbeeld van een zaak waarin de rechter op grond van de aanvullende werking van de redelijkheid en billijkheid een niet-concurrentieverplichting oplegt, gaat over de relatie tussen een persoon die een vennootschap onder firma is aangegaan en de vennootschap zelf. De Hoge Raad legt in casu een niet-concurrentieverplichting op in hoofde van de vennoot, omdat zij van oordeel is dat de concurrentie strijdig zou zijn met de verplichting van een vennoot om zich in te zetten voor de verwezenlijking

¹⁶⁹ Hoge Raad (NL) 21 juni 1991, *NJ* 1991, 742.

¹⁷⁰ Art. 7:653 NBW.

¹⁷¹ Hoge Raad (NL) 9 juni 2015, ECLI:NL:GHSHE:2015:2084; H.N. SCHELHAAS, *Redelijkheid en billijkheid*, Deventer, Kluwer, 2017, 61.

¹⁷² J. HIJMA, C.C. VAN DAM, W.A.M. VAN SCHENDEL en W.L. VALK, *Rechtshandeling en overeenkomst*, Deventer, Kluwer, 2022, 314.

van het doel van de vennootschap en met de goede trouw die hij daarbij jegens de overige vennoten in acht behoort te nemen.¹⁷³ Deze redenering van de Hoge Raad komt meermaals terug in de rechtspraak.¹⁷⁴

111. Een tweede voorbeeld gaat over de verkoop van een handelsonderneming. In deze zaak oordeelt de Hoge Raad dat het niet aangaan van een concurrentiebeding niet betekent dat een partij tegen de eisen van redelijkheid en billijkheid in de wederpartij concurrentie mag aandoen.¹⁷⁵ Een overeenkomst waarbij iemand een handelsonderneming aan een ander overdraagt, verzet zich in de regel tegen de concurrentie door de overdrager ten opzichte van zijn rechtsopvolger. Meer concreet betekent dit dat het de overdrager niet is toegelaten om in de directe omgeving van de overgedragen onderneming dezelfde werkzaamheden te blijven verrichten die hij voor de overdracht in de onderneming ook reeds verrichtte, waarbij de plaatselijke bekendheid van de overdrager mede beslissend is voor de vraag of een gedraging binnen die grenzen valt. De reden hiervoor is dat tot het overgedragene in het algemeen de mogelijkheid behoort om, onbelemmerd door de overdrager, nieuwe transacties met bestaande relaties aan te gaan en ook om transacties met nieuw aan te knopen relaties aan te gaan.¹⁷⁶

112. Conclusie – Uit de voorbeelden uit de rechtspraak kan worden geconcludeerd, dat de verplichting tot niet-concurrentie als toepassingsgeval van de aanvullende werking van de goede trouw in twee situaties wordt toegepast. In de onderzochte gepubliceerde rechtspraak komen geen andere situaties aan bod. Ten eerste legt de rechter een niet-concurrentieverplichting op in relaties tussen een persoon die een vennootschap is aangegaan en de vennootschap zelf. Ten tweede past de rechter dit toepassingsgeval toe in relaties tussen een koper en een verkoper van een onderneming.

AFDELING 4: MEDEWERKINGSPLICHT

113. Een vierde toepassingsgeval van de aanvullende werking van de redelijkheid en billijkheid uit het Nederlandse contractenrecht is de medewerkingsplicht. Dit toepassingsgeval kent wederom geen wettelijke bepaling.

114. Invulling – De medewerkingsplicht kent verschillende facetten die vallen onder de noemer dat partijen elkaar moeten helpen om het doel van de overeenkomst te bereiken en om de uitvoering van de overeenkomst voor elkaar te vergemakkelijken. Deze verplichting geldt niet alleen in het

¹⁷³ Hoge Raad (NL) 1 februari 1990, *NJ* 1991, 21.

¹⁷⁴ Hoge Raad (NL) 19 oktober 1990, ECLI:NL:HR:1990:AD1258; J. HIJMA, C.C. VAN DAM, W.A.M. VAN SCHENDEL en W.L. VALK, *Rechtshandeling en overeenkomst*, Deventer, Kluwer, 2022, 314.

¹⁷⁵ Hoge Raad (NL) 1 juli 1997, *NJ* 1997, 685.

¹⁷⁶ Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden (NL) 29 januari 2013, ECLI:NL:GHARL:2013:BZ0359; Rb. Noord-Nederland (NL) 24 juli 2019, ECLI:NL:RBNNE:2019:3283; Rb. Rotterdam (NL) 13 juli 2022, ECLI:NL:RBROT:2022:5836.

kader van duurovereenkomsten, maar is ook van belang in bijvoorbeeld koop- en aannemingsovereenkomsten.¹⁷⁷

115. Toepassingen uit de rechtspraak – Een eerste voorbeeld van een zaak waarin de rechter de medewerkingsplicht toepast, betreft een overeenkomst tussen een kaakchirurg en zijn patiënt.¹⁷⁸ De feiten in deze zaak zijn als volgt. De kaakchirurg snijdt zich tijdens de uitvoering van de operatie, waardoor hij in contact komt met het bloed van de patiënt. De patiënt is een gedetineerde die een verhoogd risico op hiv-bestemming heeft. De Hoge Raad acht in casu de medewerkingsplicht van toepassing. Ze is namelijk van oordeel dat in het licht van de redelijkheid en billijkheid van de patiënt mag worden verwacht dat hij meewerkt aan een hiv-onderzoek.¹⁷⁹

116. Een tweede voorbeeld is het '*Benzol*'-arrest. Het arrest gaat over de overeenkomst tussen een verzekerde en zijn verzekeraar. Het discussiepunt betreft het al dan niet bestaan van een meldingsplicht in hoofde van de verzekerde. In dit arrest oordeelt de Hoge Raad dat er op de verzekerde een verplichting rust om de verzekeraar op de hoogte te houden van voor de schaderegeling van belang zijnde omstandigheden. Het volstaat niet om als verzekerde louter te melden dat het schadevoorval heeft plaatsgevonden. Volgens de eisen van redelijkheid en billijkheid is de verzekerde namelijk verplicht om binnen een redelijke termijn de verzekeraar alle inlichtingen en bescheiden te verschaffen die van belang zijn om zijn uitkeringsplicht te beoordelen.¹⁸⁰ Door te voldoen aan de meldingsplicht, werkt de verzekerde mee aan de uitvoering van de verzekeringsovereenkomst.

117. Een derde voorbeeld betreft een IT-overeenkomst, waarin een contractuele exitregeling ontbreekt. Als de leverancier en de afnemer van software geen enkele regeling hebben opgesteld die voorziet in de situatie dat de duurovereenkomst eindigt, dan zullen de partijen op dat moment afspraken moeten maken. In een arrest van 9 april 2021 oordeelt de rechter dat de medewerking in hoofde van de leverancier in dat geval vereist blijft. Het ontbreken van een exitregeling betekent namelijk niet dat de leverancier zomaar zijn medewerking aan een transitie kan weigeren. Volgens de rechter strookt dit niet met de maatstaf van een zorgvuldig en redelijk handelend en bekwaam IT-leverancier.¹⁸¹

118. Toepassingen uit de wet – Naast de toepassingsgevallen uit de rechtspraak, bestaan er een aantal wettelijke medewerkingsplichten. Voorbeelden hiervan zijn de medewerkingsplicht in overeenkomsten inzake geneeskundige behandeling en in verzekeringsovereenkomsten.

¹⁷⁷ F.J. DE VRIES, *De overeenkomst in het algemeen*, Deventer, Kluwer, 2016, 15-16.

¹⁷⁸ P. WOLTERS, "Alle omstandigheden van het geval. Een vergelijkende studie van de omstandigheden die de werking van de (Nederlandse) redelijkheid en billijkheid en de (Belgische) objectieve goede trouw beïnvloeden", *TPR* 2015, (213) 220.

¹⁷⁹ Hoge Raad (NL) 12 december 2003, ECLI:NL:HR:2003:AN7555.

¹⁸⁰ Hoge Raad (NL) 16 januari 1959, *NJ* 1960, 46; M.L. HENDRIKSE, *Eigen schuld, bereddingsplicht en medewerkingsplicht in het schadeverzekeringsrecht*, Academisch proefschrift Vrije Universiteit Amsterdam, 2002, 218, https://pure.uva.nl/ws/files/3760479/22181_Thesis.pdf.

¹⁸¹ Rb. Amsterdam (NL) 9 april 2021, ECLI:NL:RBAMS:2021:1839; M. BERK, "Exitbepalingen: als de rozen tot doornen zijn verworpen", *Computerr.* 2022, (321) 327.

119. Overeenkomst inzake geneeskundige behandeling – Artikel 7:452 NBW geeft vorm aan de medewerkingsplicht die geldt in hoofde van een patiënt ten opzichte van zijn hulpverlener. De bepaling luidt namelijk als volgt: *"De patiënt geeft de hulpverlener naar beste weten de inlichtingen en de medewerking die deze redelijkerwijs voor het uitvoeren van de overeenkomst behoeft"*.¹⁸² Deze verplichting toont een gelijkenis met het eerste voorbeeld uit de rechtspraak (zie randnr. 115), in de mate dat het in beide gevallen gaat over de relatie tussen een hulpverlener en zijn patiënt. Mijns inziens, gaat de rechter in het voorbeeld echter een stapje verder dan de verplichting uit de bepaling. De deelname aan het hiv-onderzoek is namelijk geen vereiste voor de uitvoering van de overeenkomst, omdat de operatie reeds voltooid is. Desondanks oordeelt de rechter dat de patiënt ten opzichte van de hulpverlener nog steeds een medewerkingsplicht verschuldigd is op grond van de redelijkheid en billijkheid.

120. Verzekeringsovereenkomst – Artikel 7:941, lid 2 NBW omvat de medewerkingsplicht in hoofde van de verzekeringsnemer. Deze bepaling bevestigt de uitspraak uit het *'Benzol'*-arrest (zie randnr. 116). De Nederlandse wetgever heeft de bewoordingen van de rechter namelijk letterlijk overgenomen.¹⁸³

121. Conclusie – De medewerkingsplicht heeft een ruime invulling en kent een ruim toepassingsgebied waardoor ze, zoals blijkt uit het onderzoek, in verschillende soorten Nederlandse rechtszaken voorkomt. Bovendien krijgt de medewerkingsplicht niet alleen vorm in de rechtspraak, maar kent ze ook een aantal specifieke wettelijke bepalingen. Uit de analyse van rechtspraak en wetgeving blijkt namelijk dat de wetgever een aantal toepassingen uit de rechtspraak wettelijk heeft verankerd.

AFDELING 5: HERONDERHANDELINGSVERPLICHTING

122. Een vijfde toepassingsgeval is de heronderhandelingsverplichting. Deze plicht is niet opgenomen in de wet.

123. Invulling – De redelijkheid en billijkheid legt aan contractspartijen de verplichting op om billijkheid te betrachten ingeval een tussen hen geldende contractuele regel door zijn algemeenheid in het gegeven geval tekortschiet en een star vasthouden aan de regel de gerechtvaardigde belangen van één der partijen zou schaden. Dit houdt in dat partijen in dat geval verplicht zijn om het contract aan te passen, hetzij door een geldende regel buiten toepassing te laten, hetzij door de onvolledigheid van het contract op te heffen door additionele afspraken te maken, hetzij door een combinatie van beide.¹⁸⁴ De tweede optie verwijst naar de aanvullende werking van de redelijkheid en billijkheid.¹⁸⁵

¹⁸² F.H. DE HAAN, "Schaarste en medewerkingsplicht", *TvGR* 2022, (445).

¹⁸³ M.L. HENDRIKSE, *Eigen schuld, bereddingsplicht en medewerkingsplicht in het schadeverzekeringsrecht*, Academisch proefschrift Vrije Universiteit Amsterdam, 2002, 219, https://pure.uva.nl/ws/files/3760479/22181_Thesis.pdf.

¹⁸⁴ P.S. BAKKER, *Redelijkheid en billijkheid als gedragsnorm*, Deventer, Kluwer, 2012, 100-101.

¹⁸⁵ P.S. BAKKER, *Redelijkheid en billijkheid als gedragsnorm*, Deventer, Kluwer, 2012, 101.

124. Imprevisie – De verplichting van partijen om zelf, dat wil zeggen zonder daartoe door de rechter te zijn gemaand of veroordeeld, tot een billijke contractaanpassing te komen, zal zich in het bijzonder kunnen voordoen ingeval van onvoorziene omstandigheden. Enkel voor zover zulke omstandigheden geen contractuele regeling kennen en voor zover ongewijzigde voortzetting van het contract de gerechtvaardigde belangen van de beknelde partij wezenlijk zou schaden, zal de heronderhandelingsverplichting gelden.¹⁸⁶ Er dient dus voldaan te zijn aan de voorwaarden van de imprevisieleer, die een uitzondering vormt op de bindende kracht van verbintenissen.¹⁸⁷

125. Toepassing uit de rechtspraak – Een voorbeeld van een zaak waarin de Hoge Raad oordeelt over de toepasselijkheid van de heronderhandelingsverplichting, behelst een overeenkomst tussen de Vereniging voor Effectenhandelen (VvE) en het beursgenoteerde CSM. De VvE wenst op een gegeven moment met CSM tot een aanpassing van de tussen hen bestaande noteringsovereenkomst te komen, dit met het oog op de beëindiging van CSM's beursnotering van zogeheten niet-royeerbare certificaten. CSM beroept zich evenwel op onverkorte nakoming van de overeenkomst en weigert mee te werken aan de voorgestelde aanpassing. Vervolgens zegt de VvE de overeenkomst op, om op die wijze CSM te dwingen een nieuwe noteringsovereenkomst aan te gaan.¹⁸⁸ De vraag die in casu ter discussie staat is of de opzegging gerechtvaardigd kon worden op grond van artikel 6:248 NBW. De Hoge raad beantwoordt deze vraag positief. Ten eerste is zij van oordeel dat artikel 6:248, lid 1 NBW (aanvullende werking) een heronderhandelingsplicht kan opleggen. Ten tweede oordeelt zij dat een schending van deze door redelijkheid en billijkheid op de wederpartij gelegde onderhandelingsplicht ertoe kan leiden dat de beknelde partij de overeenkomst op grond van artikel 6:248, lid 1 NBW opzegt.¹⁸⁹

126. Conclusie – De aanvullende werking van de redelijkheid en billijkheid legt, zo blijkt uit het onderzoek, de verplichting op aan partijen om te heronderhandelen in het geval een regel de gerechtvaardigde belangen van één van de partijen zou schaden, maar enkel wanneer er voldaan is aan de voorwaarden van imprevisie. Doordat het voldoen aan deze voorwaarden een vereiste is om de heronderhandelingsplicht te doen gelden, is de toepassing ervan in de rechtspraak redelijk beperkt.

AFDELING 6: MEDEDELINGSPLICHT BIJ OPSCHORTING VERBINTENIS

127. Een zesde toepassingsgeval van de aanvullende werking van de redelijkheid en billijkheid is de mededelingsplicht bij de opschorting van een verbintenis. Dit toepassingsgeval kent geen wettelijke bepaling in het Nederlandse recht.

¹⁸⁶ *Ibid.*

¹⁸⁷ F. HENDRICKX, "Het nieuwe verbintenissenrecht en het arbeidsrecht", *Arbeid.J.* 2022, 6-7; S. LIERMAN, P. VAN DE WEYER en K. VANDORMAEL, "Overheidscontracten in het Belgische recht: besturen op de snijlijn van privaat- en publiekrecht", *TPR* 2016, (489) 553-554.

¹⁸⁸ Hoge Raad (NL) 25 juni 1999, *NJ* 1999, 602.

¹⁸⁹ P.S. BAKKER, *Redelijkheid en billijkheid als gedragsnorm*, Deventer, Kluwer, 2012, 104-110.

128. Invulling – De mededelingsplicht bij de opschorting van een verbintenis houdt in dat een schuldenaar zijn contractspartij moet inlichten over de opschorting van zijn verbintenis en de redenen hiervoor.¹⁹⁰

129. Toepassing uit de rechtspraak – Een voorbeeld van een zaak waarin de Hoge Raad de mededelingsplicht toepast, gaat over een huurgeschil. De huurder wil zijn huurbetaling opschorten omdat de verhuurder een aantal gebreken in het pand niet verhelpt. De rechter oordeelt in deze zaak over de vraag in hoeverre de opschorting in strijd is met de redelijkheid en billijkheid indien geen mededeling is gedaan over de gronden van de opschorting.¹⁹¹ De Hoge Raad oordeelt in casu dat uit de redelijkheid en billijkheid voortvloeit dat de opschortende partij niet gerechtigd is zich te beroepen op het opschortingsrecht als de wederpartij (de verhuurder) niet op de hoogte wordt gebracht van de gebreken in het pand.¹⁹² De mededeling is bijgevolg een voorwaarde voor de huurder om zich op het opschortingsrecht te kunnen beroepen.¹⁹³

130. Conclusie – De invulling van de mededelingsplicht die geldt bij de opschorting van een verbintenis, spreekt vrij voor zich. Een schuldenaar is verplicht om zijn contractspartij in te lichten over de opschorting van zijn verbintenis en de redenen hiervoor. Omwille van deze helderheid, licht deze masterproef louter één voorbeeld toe, namelijk de mededelingsplicht van de huurder die zijn huurbetaling wil opschorten.

AFDELING 7: LOYALITEITSPLICHT

131. Het laatste toepassingsgeval van de aanvullende werking van de redelijkheid en billijkheid in het Nederlandse contractenrecht is de loyaliteitsplicht. Dit toepassingsgeval is niet wettelijk verankerd.

132. Invulling – De loyaliteitsplicht legt aan een contractspartij ten eerste de verplichting op om na te laten gedrag te stellen dat het bereiken van het doel van de overeenkomst voor de wederpartij in gevaar brengt. Ten tweede is een contractspartij ertoe gehouden om gedragingen te verrichten opdat de wederpartij het nut van de overeenkomst heeft dat zij ervan mocht verwachten. Volgens de rechtsleer leunt deze plicht dicht aan tegen de medewerkingsplicht, zoals besproken onder afdeling 4 van dit hoofdstuk (zie randnr. 113).¹⁹⁴

133. De invulling van de loyaliteitsplicht is zeer ruim. Dit blijkt ook uit het feit dat de rechtsleer de wettelijke bepaling die de aanvullende werking van de redelijkheid en billijkheid omvat, in het

¹⁹⁰ MvA II, Parl. Gesch. Boek 6, p. 205, 207 en 1000; H.N. SCHELHAAS, *Redelijkheid en billijkheid*, Deventer, Kluwer, 2017, 62.

¹⁹¹ Hoge Raad (NL) 6 juni 1997, *NJ* 1998/128.

¹⁹² J.P. JORDAANS, "Opschorting en ontbinding huurovereenkomst wegens gebreken van de verhuurde zaak", *BB* 1997/21, 190; X. SU, *Opschorting: de zoektocht naar zekerheid binnen de redelijkheid en billijkheid*, Masterscriptie Rechtsgeleerdheid, 2016, 19, <https://arno.uvt.nl/show.cgi?fid=141869>.

¹⁹³ M. DUYNSTEE, J. HIJMA, E. HOOGVORST, I. HOUBEN, L. REURICH, B. VAN DER WIEL en G. VERBURG, "Rechtshandeling en overeenkomst", *TPR* 2003, (207) 264-265.

¹⁹⁴ F.J. DE VRIES, *De overeenkomst in het algemeen*, Deventer, Kluwer, 2016, 15-17.

algemeen uitlegt als de grondslag voor het gegeven dat de bindende kracht van verbintenissen zich uitstrekt tot verplichtingen die een redelijke en loyale schuldenaar geplaatst in dezelfde omstandigheden op zich zou hebben genomen.¹⁹⁵ Het loyaal handelen van een schuldenaar is dus de kern van de aanvullende werking.

134. Toepassingen uit de rechtspraak – Omwille van het feit dat de loyaliteitsplicht een zeer ruime invulling heeft, zullen de meeste aanvullende verplichtingen die op grond van de redelijkheid en billijkheid worden toegepast, zich als loyaliteitsplicht kunnen kwalificeren. Bijgevolg is het niet verbazingwekkend dat de rechtspraak deze plicht niet letterlijk benoemt. Zoals uit het onderzoek blijkt, leidt de rechtsleer uit bepaalde rechterlijke toepassingen van de redelijkheid en billijkheid echter een loyaliteitsplicht af.¹⁹⁶

135. Een eerste voorbeeld van een zaak waaruit de rechtsleer een schending van de loyaliteitsplicht afleidt, is de zaak 'Vodafone'.¹⁹⁷ Deze zaak behelst de overeenkomst tussen het bedrijf ECT en Vodafone, een aanbieder van mobiele telefonie. De Hoge Raad buigt zich over de vraag of het oneigenlijk gebruik van beltegoed door ECT is toegestaan terwijl de overeenkomst niets hieromtrent bepaalt.¹⁹⁸ De feiten in deze zaak zijn als volgt. ECT koopt op grote schaal pre-paidpakketten met extra beltegoed van Vodafone. Zij gebruikt de beltegoeden echter niet om te communiceren, maar om er via een servicenummer geld mee te verdienen.¹⁹⁹ Dit groot financieel voordeel is zeer nadelig voor Vodafone. De feitenrechters zijn van oordeel dat ECT haar contractuele verplichtingen niet schendt en wijzen bijgevolg de vordering van Vodafone af. De Hoge Raad oordeelt echter anders. Zij zijn van mening dat de handelswijze van ECT een onaanvaardbare benadeling inhoudt in hoofde van Vodafone. De Hoge Raad verwijst hiervoor naar het arrest 'Baris/Riezenkamp', waarin geoordeeld werd dat partijen hun gedrag mede moeten laten bepalen door de gerechtvaardigde belangen van de wederpartij.²⁰⁰ Toegepast op de zaak Vodafone, betekent dit volgens de Hoge Raad "*dat ECT geen oneigenlijk gebruik mocht maken van het beltegoed omdat zij wist of had behoren te beseffen dat dit gebruik in de overeenkomst niet was verdisconteerd, en dat dit gebruik Vodafone onaanvaardbaar benadeelde*".²⁰¹ Dit is een toepassing van de loyaliteitsplicht in die zin dat ECT gedrag stelt dat het bereiken van het doel van de overeenkomst voor de wederpartij, namelijk Vodafone, in gevaar brengt.

136. Een tweede voorbeeld van een zaak waarin de rechter belang hecht aan de loyaliteitsplicht, betreft een duurovereenkomst tussen bandleden. Één van de bandleden zegt de overeenkomst op,

¹⁹⁵ J.L.P. CAHEN, *Algemeen deel van het verbintenissenrecht in Pitlo- Het Nederlands burgerlijk recht*, Deventer, Kluwer, 2002, 263; S. MATTHE, "De gevolgen van rechtshandelingen – Onderzoek – De bindende kracht van verbintenissen tussen de partijen" in S. MATTHE (ed.), *Familierecht als verbintenissenrecht*, Mechelen, Kluwer, 2016, (127) 162-163.

¹⁹⁶ F.J. DE VRIES, *De overeenkomst in het algemeen*, Deventer, Kluwer, 2016, 15-17.

¹⁹⁷ Hoge Raad (NL) 19 oktober 2007, NJ 2007, nr. 565.

¹⁹⁸ L. REURICH, "Ontwikkelingen op het terrein van redelijkheid en billijkheid (Nederland)", *TPR* 2013, (1233) 1234.

¹⁹⁹ F.J. DE VRIES, *De overeenkomst in het algemeen*, Deventer, Kluwer, 2016, 16.

²⁰⁰ Hoge Raad (NL) 15 november 1957, NJ 1958, 67.

²⁰¹ L. REURICH, "Ontwikkelingen op het terrein van redelijkheid en billijkheid (Nederland)", *TPR* 2013, (1233) 1236.

maar er ontstaat discussie tussen de bandleden of dit wel rechtsgeldig is. In de overeenkomst is namelijk niets afgesproken over de beëindiging ervan. De rechter oordeelt dat in dat geval de redelijkheid en billijkheid kunnen meebrengen dat aan de opzegging een opzegtermijn wordt gekoppeld (zie randnr. 100). Bij de beoordeling hiervan houdt de rechter rekening met de duur van de overeenkomst. In casu heeft de samenwerkingsovereenkomst tussen de bandleden 25 jaar geduurd. Dit is een argument pro opzegtermijn, zoals reeds onder afdeling 2 is aangekaart (zie randnr. 102). Dit wijst volgens de rechter namelijk op een langdurige samenwerking met als gevolg een bestendige rechtsverhouding tussen de partijen. Bijgevolg legt de rechter een opzegtermijn van 6 maanden op.²⁰² Mijns inziens toont dit het belang van loyaliteit aan. De wederpartij mag namelijk na 25 jaar samenwerken, verwachten dat de opzeggende partij rekening houdt met de langdurige relatie en deze niet zonder enige termijn beëindigt.

137. Toepassing uit de wet – Naast de toepassingen uit de rechtspraak, bestaat de loyaliteitsplicht ook als toepassingsgeval in de wet. Artikel 3:44, lid 3 Burgerlijk Wetboek bevat namelijk een precontractuele plicht tot loyaliteit. De bepaling verduidelijkt dat het materieel element van bedrog aanwezig is wanneer *"iemand een ander tot het verrichten van een bepaalde rechtshandeling beweegt door het opzettelijk daartoe verzwijgen van enig feit dat de verzwijger verplicht was mede te delen"*. Deze spreekplicht is volgens de rechtsleer een wettelijke toepassing van de loyaliteitsplicht in de precontractuele fase.²⁰³

138. Conclusie – Aangezien het loyaal handelen van de schuldenaar in contractuele relaties de kern vormt van de aanvullende werking van de redelijkheid en billijkheid in Nederland, kent de loyaliteitsplicht als toepassingsgeval, zoals blijkt uit het onderzoek, een zeer ruime invulling. De loyaliteitsplicht kwalificeert zich bijgevolg als overkoepelende aanvullende verplichting waar de andere Nederlandse toepassingsgevallen onder vallen. Er bestaan dan ook verschillende aanvullende verplichtingen, opgelegd door de rechter, die de rechtsleer benoemt als loyaliteitsplicht. Daarnaast bestaat er een wettelijke loyaliteitsplicht, met name in de vorm van een spreekplicht in de precontractuele fase.

²⁰² Rb. Amsterdam (NL) 20 februari 2015, ECLI:NL:RBAMS:2015:530.

²⁰³ S. MATTHE, "(De geldige totstandkoming van rechtshandelingen) Onderzoek -Toestemming" in S. MATTHE (ed.), *Familie recht als verbintenissenrecht*, Mechelen, Kluwer, 2016, (23) 44.

HOOFDSTUK 3: ENGELAND

AFDELING 1: CONTRACTUELE GOEDE TROUW CLAUSULES

139. Een eerste toepassingsgeval van de aanvullende werking van de goede trouw dat erkend wordt in het Engelse contractenrecht is de contractuele goede trouw clause. Dit toepassingsgeval kent geen wettelijke bepaling.

140. Invulling – In de laatste 20 jaar zijn de Engelse rechtbanken goede trouw clausules in contracten steeds meer beginnen te accepteren.²⁰⁴ Ze staan steeds meer open voor de afdwinging ervan bij de uitvoering van overeenkomsten in bepaalde omstandigheden. Deze omstandigheden spelen een zeer cruciale rol in de beoordeling of een goede trouw clause afdwingbaar is of niet.²⁰⁵

141. In een zaak van 21 oktober 2022, die gaat over een aandeelhoudersovereenkomst, benadrukt het Hof dat goede trouw clausules moeten worden geïnterpreteerd in het licht van de specifieke context waarin ze voorkomen. Ze mogen niet zonder meer op andere situaties worden toegepast. Het Hof verwerpt bijgevolg de stelling dat het mogelijk of passend is om uit de jurisprudentie een reeks minimumnormen af te leiden die van toepassing zouden zijn in alle gevallen waarin een plicht van goede trouw in het contract wordt opgenomen. Bovendien wijst het Hof op het feit dat partijen die voorstellen om een uitdrukkelijke plicht van goede trouw in hun contract op te nemen, de reikwijdte van de plicht zo duidelijk mogelijk in de overeenkomst moeten definiëren. Waar mogelijk, hebben de partijen zelfs de verplichting om de acties te identificeren die al dan niet nodig zijn om te voldoen aan de goede trouw verplichting.²⁰⁶

142. Toepassingen uit de rechtspraak – Een eerste voorbeeld van een zaak waarin het Hof van beroep de afdwinging van de goede trouw clause in een contract accepteert, is de '*Mid Essex Hospital Services*' zaak. Het betreft een 7-jarig contract voor de levering van catering en poetsdiensten dat een clause bevat die de twee partijen ertoe verplicht om te goeder trouw samen te werken. Het Hof van beroep verklaart de clause geldig, maar wijst erop dat de clause moet worden geïnterpreteerd in de context van het contract als geheel. Het Hof accepteert bijgevolg geen algemene en mogelijks onbeperkte verplichting die zou kunnen botsen met andere contractuele bepalingen.²⁰⁷

143. Een tweede voorbeeld waarin de rechter zijn oordeel velt aangaande een contractuele goede trouw clause, betreft een arbeidsovereenkomst. De rechter verklaart de goede trouw clause geldig en oordeelt dat de verplichting die eruit voortvloeit van toepassing is op de beslissing om het dienstverband te beëindigen. De werkgever heeft bijgevolg de verplichting om trouw te blijven aan

²⁰⁴ P. GILIKER, "Contract Negotiations and the Common Law: A Move to Good Faith in Commercial Contracting?", *Liverpool Law Review* 2022, (175) 179.

²⁰⁵ Court of Appeal (EN) 21 oktober 2022, www.ukwestlaw.com; P. GILIKER, "Contract Negotiations and the Common Law: A Move to Good Faith in Commercial Contracting?", *Liverpool Law Review* 2022, (175) 180-181.

²⁰⁶ Court of Appeal (EN) 21 oktober 2022, www.ukwestlaw.com.

²⁰⁷ Court of Appeal (EN) 15 maart 2013, www.ukwestlaw.com.

de belangen van de partijen en het gemeenschappelijk doel. Dit betekent dat hij eerlijk en open met de werknemer moet omgaan. In casu oordeelt het Hof dat de werkgever deze verplichting geschonden heeft omdat hij ten eerste de werknemer niet op de hoogte heeft gesteld van de klachten tegen hem, ten tweede geen onderzoek heeft gevoerd naar die klachten en ten derde de mogelijkheid van herstelmaatregelen niet heeft onderzocht. De werkgever heeft zijn beslissing niet vanuit het perspectief van de werknemer bekeken. Dit houdt, volgens de rechter, een schending van de goede trouw clausule in.²⁰⁸

144. Een derde voorbeeld gaat over de overeenkomst tussen een aannemer en een onderaannemer, waarin de volgende goede trouw clausule is opgenomen: *"...zullen [de] aannemer en de onderaannemer handelen zoals vermeld in dit onderaannemingscontract en in een geest van wederzijds vertrouwen en samenwerking"*. De vraag die in casu ter discussie staat is of de aannemer de prijzen, aan de hand van een andere clausule, mag verlagen. Het Hof oordeelt dat de prijsverlaging enkel mogelijk is indien ze strookt met de goede trouw clausule. In casu is dit niet het geval omdat de prijsverlaging niet in overeenstemming is met het onderaannemingscontract. Een prijsverlaging schendt bijgevolg de goede trouw clausule.²⁰⁹

145. Conclusie – Het Engelse contractenrecht erkent contractuele goede trouw clausules die aanvullende verplichtingen opleggen, maar de afdwingbaarheid ervan hangt af van de concrete omstandigheden. De clausules moeten namelijk worden geïnterpreteerd in het licht van de specifieke context waarin ze voorkomen. Bijgevolg zijn dus niet alle goede trouw clausules geldig en mogen uit de rechtspraak geen minimumnormen worden afgeleid die algemeen toepasselijk zijn. Deze contextafhankelijkheid blijkt ook uit de onderzochte rechtspraak.

AFDELING 2: RELATIONELE CONTRACTEN

146. Een tweede toepassingsgeval van de aanvullende werking van de goede trouw dat algemeen erkend wordt in het Engelse contractenrecht zijn de aanvullende verplichtingen in relationele contracten. Dit toepassingsgeval is wederom niet wettelijk verankerd.

147. Invulling – Het huidige Engelse recht erkent de goede trouw als impliciete voorwaarde in relationele contracten. Deze erkenning vloeit voort uit de zaak *'Bates'* die een conflict betreft tussen een postkantoor en de verantwoordelijken van de verschillende filialen van dat postkantoor. In deze rechtszaak erkent de rechtbank de goede trouw, niet louter als een impliciete voorwaarde in feite indien de context van een overeenkomst dit vereist, maar als een impliciete voorwaarde in rechte telkens wanneer een overeenkomst een relationeel karakter heeft, tenzij de partijen dit uitdrukkelijk hebben verhinderd.²¹⁰ Deze redenering bouwt verder op de baanbrekende *'Yam Seng'* zaak die in

²⁰⁸ Chancery Division (EN) 10 juli 2020, www.westlaw.com.

²⁰⁹ Court of Session (EN) 5 oktober 2021, www.westlaw.com; J. MANTE, "Good faith, mutual trust and co-operation: recent judicial insights", *Construction Law Journal* 2022, 75-92.

²¹⁰ Queen's Bench Division (EN) 15 maart 2019, www.westlaw.com; Chancery Division (EN) 10 juli 2020, www.westlaw.com; J. BROWN, "Cathay Pacific Airways Limited v. Lufthansa Technik AG - the extent to which

deel 1 wordt besproken (zie randnr. 45-46).²¹¹ Bovendien oordeelt de rechter in de zaak '*Bates*' dat de inhoud van de verplichtingen die de goede trouw oplegt in het kader van relationele contracten, niet louter de eerlijkheid van de contractspartijen behelst, maar elk gedrag dat door redelijke en eerlijke mensen als commercieel aanvaardbaar zou worden beschouwd.²¹² Deze invulling is opmerkelijk aangezien het Engelse recht, buiten dit toepassingsgeval om, zeer terughoudend staat tegenover de algemene toepassing van de goede trouw. In tegenstelling tot de contractuele goede trouw clause (zie randnr. 141), volstaat de loutere kwalificatie als relationeel contract om de goede trouw zijn intrede te laten doen.

148. Criteria relationeel contract – Opdat er sprake is van een relationeel contract, dient er aan een aantal criteria te worden voldaan. De rechter somt, wederom in de zaak '*Bates*', de volgende niet-exhaustieve kenmerken op: (a) geen uitdrukkelijke voorwaarden die een plicht van goed geloof in de weg staan; (b) een langetermijncontract, met de wederzijdse intentie van een langdurige relatie; (c) de intentie dat de rollen van de partijen worden uitgevoerd met integriteit en trouw aan hun overeenkomst; (d) een verbintenis voor de partijen om samen te werken bij de uitvoering van het contract; (e) de geest en doelstellingen van de onderneming kunnen niet uitputtend worden uitgedrukt in een schriftelijk contract; (f) de partijen hebben vertrouwen in elkaar, maar van een ander soort dan dat van fiduciaire relaties; (g) een hoge mate van communicatie, samenwerking en voorspelbare prestaties, gebaseerd op wederzijds vertrouwen, en verwachtingen van loyaliteit; (h) een mate van aanzienlijke investering door één of beide partijen; (i) exclusiviteit van de relatie.²¹³

149. Voorbeelden – Voorbeelden van relationele contracten zijn joint venture overeenkomsten, franchiseovereenkomsten en lange termijn distributieovereenkomsten.²¹⁴

150. Beperkte draagwijdte – Hoewel de invulling van de impliciete voorwaarde van goede trouw in relationele contracten zeer zuim is, in die zin dat ze algemeen geldt in alle relationele contracten, is de toepassing in de rechtspraak toch beperkt.²¹⁵ Omwille van het feit dat de criteria vervuld moeten zijn, krijgt een contract niet snel de kwalificatie als relationeel contract, waardoor de goede trouw geen kans krijgt. Bovendien is de rechtspraak van oordeel in de zaak '*Candey / Bosheh*', die gaat over een contract tussen een advocatenkantoor en zijn cliënten, dat er een absolute grens bestaat. In elk contract, inclusief een relationeel contract, is namelijk de normale test van de implicatie van voorwaarden van toepassing. Het concept van goede trouw mag niet worden gebruikt om orthodoxe en duidelijke principes van het Engelse contractenrecht te omzeilen.²¹⁶

contractual rights be limited by considerations of good faith or a duty to act "rationally"?", *Lexology* 2020, <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?q=94c34b03-a7b9-49a1-85f7-8e2512870f39>; J. AINSLIE, "Good faith and relational contracts: a Scots-Roman perspective", *Edinburgh Law Review* 2022, (29) 30.

²¹¹ Queen's Bench Division (EN) 1 februari 2013, www.westlaw.com.

²¹² Queen's Bench Division (EN) 15 maart 2019, www.westlaw.com.

²¹³ *Ibid.*

²¹⁴ Queen's Bench Division (EN) 1 februari 2013, www.westlaw.com; A. BOWEN, "Relational contracts, an implied duty of good faith and commercially unacceptable conduct – Bates v The Post Office (2019) EWHC 606 (QB) (Judgment No.3, "Common Issues")", *Business Law Bulletin* 2020, (1) 2.

²¹⁵ J. AINSLIE, "Good faith and relational contracts: a Scots-Roman perspective", *Edinburgh Law Review* 2022, (29) 32.

²¹⁶ Court of Appeal (EN) 1 augustus 2022, www.ukwestlaw.com, 32.

151. Toepassingen uit de rechtspraak – Een eerste voorbeeld van een zaak waarin het al dan niet bestaan van een relationeel contract ter discussie staat, gaat over een fiduciaire relatie tussen een advocaat en zijn cliënt.²¹⁷ Het Hof oordeelt in deze zaak over de vraag of de advocaat zich kan beroepen op een impliciete voorwaarde van goede trouw, namelijk dat de cliënt te goeder trouw moet handelen in zijn omgang met de advocaat. Om dit te beoordelen gaat het Hof na of er sprake is van een relationeel contract. Het Hof komt tot de conclusie dat de fiduciaire overeenkomst tussen de advocaat en zijn cliënt geen relationeel contract is. Bijgevolg geldt er in hoofde van de cliënt geen impliciete plicht van goede trouw. De advocaat kan zich hier dus niet op beroepen.²¹⁸

152. Een tweede voorbeeld waarin de rechter zijn oordeel velt over het bestaan van het relationeel karakter, gaat over een contract tussen de lokale overheid en een bedrijf dat instaat voor het ontwerp, de bouw en de exploitatie van afvalverwerkingsinstallaties. De vraag die centraal staat is of de goede trouw in casu van de overheid verwacht om opnieuw te onderhandelen over bepaalde vereisten betreffende de afvalinstallatie op het moment dat deze er niet aan voldoet. In tegenstelling tot het eerste voorbeeld, oordeelt de rechtbank in deze zaak dat er wel degelijk sprake is van een relationeel contract waarin een plicht van goede trouw en samenwerking wordt geïmpliceerd. De impliciete plicht van goede trouw gaat in casu echter niet zo ver dat de overheid opnieuw moet onderhandelen. In het contract staat namelijk duidelijk dat de installatie aan bepaalde vereisten moet voldoen.²¹⁹

153. Een derde voorbeeld gaat over de situatie waarin er sprake is van een relationeel contract, maar waarin de aanwezigheid van een impliciete plicht van goede trouw in bepaalde mate contractueel wordt uitgesloten. De partijen in casu bepalen namelijk in hun joint venture overeenkomst dat de verplichting om te goeder trouw te handelen de rechten van de appellant op grond van de faciliteitenovereenkomst niet mag aantasten. De rechtbank oordeelt bijgevolg dat er in dat kader geen impliciete plicht van goede trouw op de appellant kan rusten.²²⁰

154. Conclusie - De goede trouw kan, in het Engelse rechtstelsel, als impliciete voorwaarde aanvullende verplichtingen opleggen in relationele contracten. De impliciete voorwaarde geldt telkens wanneer een overeenkomst een relationeel karakter heeft, tenzij de partijen dit uitdrukkelijk hebben verhinderd. Dit toont een groot verschil met de goede trouw clausules, waarbij de context wel degelijk bepalend is voor de afdwingbaarheid. Alvorens een contract gekwalificeerd kan worden als relationeel contract, moet het aan een aantal voorwaarden voldoen. Bovendien moeten ook relationele contracten voldoen aan de normale test van de implicatie van voorwaarden. De vereisten van een relationeel contract in combinatie met deze absolute grens, zorgt voor zeer verscheiden en, toch, contextafhankelijke rechterlijke uitspraken.

²¹⁷ Court of Appeal (EN) 1 augustus 2022, www.ukwestlaw.com.

²¹⁸ Court of Appeal (EN) 1 augustus 2022, *Guildhall chambers* 2022, noot J. CHURCHILL.

²¹⁹ Queen's Bench Division (EN) 18 juni 2020, www.westlaw.com.

²²⁰ Chancery Division (EN) 23 november 2022, www.westlaw.com.

AFDELING 3: CONTRACTUELE DISCRETIONAIRE BEVOEGDHEID

155. Een derde toepassingsgeval van de aanvullende werking van de goede trouw, is de beperking van een contractuele discretionaire bevoegdheid. Deze toepassing kent geen wettelijke bepaling.

156. Invulling – Sinds de uitspraken uit de zaken 'Gan' en 'Nash' erkent het Engelse contractenrecht een impliciete beperking op de uitoefening van een contractuele discretionaire bevoegdheid, waarbij expliciet gebruik wordt gemaakt van het concept van goede trouw.²²¹

157. Een discretionaire bevoegdheid die aan één van de contractspartijen wordt toegekend, houdt in dat deze partij over bepaalde zaken en binnen bepaalde grenzen zelfstandig beslissingen kan nemen. Een kredietverstrekker kan bijvoorbeeld het recht hebben om de rente te laten variëren.²²²

158. Gan-zaak – De zaak 'Gan' betreft een herverzekeringsovereenkomst die onder meer bepaalt dat geen enkele claim kan worden afgehandeld zonder toestemming van de herverzekeraar.²²³ De vraag die in deze zaak centraal staat is of de uitoefening van deze discretionaire bevoegdheid onbeperkt is. De rechter beantwoordt deze vraag negatief. Hij oordeelt met name dat het onthouden van goedkeuring te goeder trouw moet plaatsvinden na bestudering van en op basis van de feiten die aanleiding geven tot de specifieke claim en niet met verwijzing naar overwegingen die geheel los staan van het onderwerp van de specifieke herverzekering.²²⁴ De uitoefening van de discretionaire bevoegdheid kan dus wel degelijk worden beperkt aan de hand van de toepassing van de goede trouw. Mijns inziens speelt de aanvullende werking van de goede trouw een rol in de zin dat de herverzekeraar verplicht is om de feiten te bestuderen en zijn weigering daarop te baseren.

159. Nash-zaak – De zaak 'Nash' lijkt sterk op de zaak 'Gan', omdat de rechter ook in dat geval oordeelt dat de uitoefening van de discretionaire bevoegdheid beperkt kan worden op basis van de goede trouw. De zaak 'Nash' betreft echter, in tegenstelling tot de zaak 'Gan', een overeenkomst aangaande een consumentenhypotheek.²²⁵

160. Verschil Gan & Nash-zaak – Naast het onderscheid in de feiten, verschilt de manier waarop de reikwijdte van de impliciete beperking wordt bepaald in de zaken 'Gan' en 'Nash'. De rechter in de eerste zaak baseert zijn oordeel niet op het feit dat de partij verplicht is afstand te doen van haar eigen commerciële belangen ten gunste van de andere partij, maar wel op het feit dat de partij ervoor moet zorgen dat de discretionaire bevoegdheid wordt benut voor het doel waarvoor het bedoeld is, namelijk om een commercieel oordeel te vellen op basis van de feiten van de claim in

²²¹ R.J. GODDARD en V.K. SIMS, "Controlling contractual discretion", *Cambridge Law Journal* 2002, (268) 271.

²²² J. HENDY en F. REYNOLD, "Reserving the right to change terms and conditions: how far can the employer go?", *Industrial Law Journal* 2012, (79) 80.

²²³ Court of Appeal (EN) 3 juli 2001, www.ukwestlaw.com.

²²⁴ R.J. GODDARD en V.K. SIMS, "Controlling contractual discretion", *Cambridge Law Journal* 2002, (268) 269.

²²⁵ Court of Appeal (EN) 15 oktober 2001, www.ukwestlaw.com.

kwestie. In de tweede zaak daarentegen stelt de rechter dat de discretionaire bevoegdheid wordt beperkt door een toetsing van de redelijkheid als bestuursrechtelijk beginsel.²²⁶

161. De uiteindelijke conclusie is echter in beide zaken hetzelfde, namelijk de beperking van de discretionaire bevoegdheid in de zin dat ze moet worden uitgeoefend voor doeleinden waarvoor ze is verleend.²²⁷ Om die reden, wordt niet dieper ingegaan op het onderscheid tussen de twee rechtszaken.

162. Toepassing uit de rechtspraak – Een voorbeeld van een situatie waarin de rechter de uitoefening van een discretionaire bevoegdheid beperkt, is terug te vinden in de zaak '*Braganza*'.²²⁸ De feiten in deze zaak zijn als volgt. De heer Braganza, hoofdingenieur op één van de olietankers van BP, verdwijnt op het moment dat de tanker zich midden in de oceaan bevindt. Niemand weet zeker wat er met hem gebeurd is. BP voert onderzoek en komt tot de conclusie dat de meest waarschijnlijke verklaring is dat hij zelfmoord heeft gepleegd door zichzelf overboord te gooien. Volgens zijn arbeidsovereenkomst betekent dit dat zijn weduwe geen recht heeft op bepaalde uitkeringen bij overlijden. Mevrouw Braganza betwist dit en dient een claim in tegen BP. De vraag die in deze zaak centraal staat is of BP zijn discretionaire bevoegdheid op een rechtmatige manier heeft uitgeoefend door te concluderen dat er sprake is van zelfmoord en vervolgens geen overlijdensuitkering toe te kennen.²²⁹

163. De rechter is van mening dat BP het onderzoek met "eerlijkheid, goede trouw en echtheid" moet uitvoeren. Dit betekent dat BP bij de uitoefening van zijn discretionaire bevoegdheid er niet alleen voor moet zorgen dat hij geen onredelijke uitkomst bereikt, maar ook dat hij bij het nemen van de beslissing rekening houdt met de juiste omstandigheden. Om aan deze laatste voorwaarde te voldoen, is in bepaalde concrete gevallen voldoende overtuigend bewijs vereist. Dit is het geval in de zaak Braganza.²³⁰

164. In casu oordeelt de rechter dat er geen voldoende overtuigend bewijs aanwezig is. De conclusie van BP, namelijk dat meneer Braganza zelfmoord heeft gepleegd, is niet gebaseerd op het overtuigende bewijsmateriaal dat nodig is om tot een dergelijke conclusie te komen.²³¹ BP handelt in strijd met de aanvullende werking van de goede trouw, aangezien hij bij zijn besluitneming geen rekening houdt met de omstandigheden.

165. Conclusie – Het Engelse contractenrecht erkent de beperking van de uitoefening van een contractuele discretionaire bevoegdheid aan de hand van de goede trouw. De zaken '*Gan*' en '*Nash*' vormen hiervoor de grondslag. De goede trouw legt de aanvullende verplichting op dat de

²²⁶ R.J. GODDARD en V.K. SIMS, "Controlling contractual discretion", *Cambridge Law Journal* 2002, (268) 270.

²²⁷ M. BRIDGE, "The exercise of contractual discretion", *Law Quarterly Review* 2019, (227) 236 en 240.

²²⁸ Supreme Court (EN) 18 maart 2015, www.ukwestlaw.com.

²²⁹ X., "Contractual discretion: how to get it right", *Allen & Overy*, 2015, <https://www.allenoverly.com/en-gb/global/news-and-insights/publications/contractual-discretion-how-to-get-it-right>.

²³⁰ Supreme Court (EN) 18 maart 2015, www.ukwestlaw.com.

²³¹ M. BRIDGE, "The exercise of contractual discretion", *Law Quarterly Review* 2019, (227) 230.

discretionaire bevoegdheid moet worden uitgeoefend voor de doeleinden waarvoor ze is verleend. De '*Braganza*' zaak vormt een helder voorbeeld, waarin de rechter bepaalt dat de partij bij de uitoefening van zijn discretionaire bevoegdheid ten eerste geen onredelijke uitkomst mag bereiken en ten tweede rekening moet houden met de omstandigheden.

CONCLUSIE DEEL 2

166. Uit het tweede deel van deze masterproef kan geconcludeerd worden dat de drie bestudeerde rechtsstelsels, namelijk het Belgische, het Nederlandse en het Engelse, bepaalde toepassingsgevallen van de aanvullende werking van de goede trouw erkennen. De hoeveelheid, de invulling en de frequentie waarmee ze worden toegepast verschilt echter.

167. Het Belgische rechtsstelsel kent vijf toepassingsgevallen, namelijk de schadebeperkingsplicht, de informatieplicht, de niet-concurrentieverplichting, de verplichting tot aanpassing van het bedrag van het onderhoudsgeld en de samenwerkingsplicht. Enkel de schadebeperkingsplicht is opgenomen in een algemene wettelijke bepaling. Het Nederlandse rechtsstelsel, daarentegen, kent zeven toepassingsgevallen, namelijk de informatieplicht, de opzeggingsmogelijkheid bij duurovereenkomsten, de niet-concurrentieverplichting, de medewerkingsplicht, de heronderhandelingsverplichting, de mededelingsplicht bij de opschorting van een verbintenis en de loyaliteitsplicht. Geen enkele van deze toepassingsgevallen is wettelijk verankerd. Het Engelse rechtsstelsel erkent het minst aantal toepassingsgevallen, namelijk drie. Dit zijn de contractuele goede trouw clausules, de aanvullende verplichtingen in relationele contracten en de contractuele discretionaire bevoegdheid. Ook deze toepassingsgevallen zijn niet in de wet opgenomen.

168. In de bovenstaande opsomming valt op dat een aantal Belgische toepassingsgevallen ook erkend zijn in Nederland, met name de informatieplicht en de niet-concurrentieverplichting. Het onderscheid op vlak van de draagwijdte wordt verder behandeld in deel 3. Het Engelse rechtsstelsel is bovendien het meest afwijkend. Het erkent duidelijk minder toepassingsgevallen en de aard ervan is verschillend van de toepassingsgevallen in België en Nederland. Hoe verschillend de draagwijdte concreet is, zal wederom in deel 3 aan bod komen.

DEEL 3: EVALUATIE VAN DE DRAAGWIJDTE VAN DE TOEPASSINGSGEVALLEN

INLEIDING

169. In deel 3 richt het onderzoek zich op de draagwijdte van de toepassingsgevallen in het Belgische, Nederlandse en Engelse rechtssstelsel. In het eerste hoofdstuk wordt de omvang van de draagwijdte vergeleken aan de hand van de hoeveelheid toepassingsgevallen in elk rechtssstelsel, de invulling die ze krijgen en de frequentie waarmee ze voorkomen in de rechtspraak. Indien een toepassingsgeval niet letterlijk erkend wordt in een bepaald rechtssstelsel, wordt nagegaan of een ander toepassingsgeval dat wel erkend wordt alsnog voldoende dekking biedt.

170. Het tweede hoofdstuk bevat een (eventuele) aanbeveling voor het Belgische rechtssstelsel op basis van de rechtsvergelijking uit het eerste hoofdstuk. Concreet wordt er aangegeven in welke mate en op welke vlakken het Belgische recht iets kan leren van de andere bestudeerde rechtssstelsels.

171. Deel 3 biedt bijgevolg, samen met deel 2, een antwoord op de volgende subonderzoeksvraag: *"In hoeverre komt de draagwijdte van de toepassingsgevallen in de drie rechtssstelsels overeen?"*.

HOOFDSTUK 1: DRAAGWIJDTE TOEPASSINGSGEVALLEN IN HET BELGISCHE, NEDERLANDSE EN ENGELSE RECHTSSTELSEL

AFDELING 1: SCHADEBEPERKINGSPLICHT

172. België – Het Belgische rechtstelsel erkent een schadebeperkingsplicht in artikel 5.238 NBW. Deze aanvullende verplichting legt aan de schuldeiser niet de verplichting op om zijn schade in de mate van het mogelijke te beperken, maar gebiedt hem wel om in een geest van loyaliteit de redelijke maatregelen te nemen die zijn schade kunnen matigen of binnen zekere grenzen houden.²³² De schadebeperkingsplicht heeft bijgevolg een ruime invulling en kent zowel wettelijke als rechterlijke toepassingen. Wat de rechterlijke toepassingen betreft, toont het onderzoek aan dat rechters deze aanvullende plicht in zeer uiteenlopende zaken toepassen. Dit heeft als gevolg dat de frequentie van de toepassing hoog is. Deze elementen maken dat de schadebeperkingsplicht een grote draagwijdte heeft.

173. Nederland – In tegenstelling tot het Belgische recht, erkent het Nederlandse rechtstelsel geen schadebeperkingsplicht. Het onderzoek heeft uit de rechtsspraak en rechtsleer namelijk geen letterlijke schadebeperkingsplicht kunnen destilleren.

174. De verplichting om schade te beperken, kan mijns inziens echter wel voortvloeien uit de mededelingsplicht bij de opschorting van een verbintenis en de loyaliteitsplicht. Dit zijn twee toepassingsgevallen die het Nederlandse recht wel erkent. Het feit dat een schuldenaar de plicht heeft om de opschorting en de redenen ervan mee te delen aan zijn schuldeiser, kan ertoe leiden dat de schade voor deze wederpartij beperkt wordt. Denk hierbij aan het voorbeeld waarbij de huurder verplicht is om zijn verhuurder in te lichten over de gebreken in het pand alvorens hij overgaat tot opschorting van de huurbetaling.²³³ Ook de loyaliteitsplicht kan soelaas bieden om de schade te beperken aangezien dit een zeer ruime verplichting is die in het algemeen de contractspartij ertoe verplicht om na te laten gedrag te stellen dat het bereiken van het doel van de overeenkomst voor de wederpartij in gevaar brengt.²³⁴

175. Engeland – Ook het Engelse rechtstelsel erkent geen schadebeperkingsplicht. Deze aanvullende verplichting die voortvloeit uit de goede trouw, kan echter eventueel worden opgelegd via een contractuele goede trouw clause. De afdwingbaarheid ervan is dan wel een heikel punt. De clause moet namelijk worden geïnterpreteerd in het licht van de specifieke context waarin ze voorkomt. Een algemene toepassing is niet mogelijk. Wanneer contractspartijen naar Engels recht een schadebeperkingsplicht willen doen gelden, zullen zij de reikwijdte en de omvang ervan zo duidelijk mogelijk moeten omschrijven in hun contract. Anders zal de schadebeperkingsplicht niet afdwingbaar zijn.²³⁵ Daarnaast zou er naar mijn mening een schadebeperkingsplicht kunnen gelden

²³² Cass. 17 mei 2001, Ar C.00.0224.F.

²³³ Hoge Raad (NL) 6 juni 1997, NJ 1998/128.

²³⁴ F.J. DE VRIES, *De overeenkomst in het algemeen*, Deventer, Kluwer, 2016, 15-17.

²³⁵ Court of Appeal (EN) 21 oktober 2022, www.ukwestlaw.com.

in relationele contracten. In de praktijk zal dit echter niet vaak voorkomen omdat het bestaan van een relationeel contract aan een aantal voorwaarden gekoppeld is en de normale test van de implicatie van voorwaarden vervuld moet zijn.²³⁶

AFDELING 2: INFORMATIEPLICHT

176. België – Het Belgische rechtstelsel erkent in hoofde van contractspartijen een informatieverplichting. Ze is niet wettelijk verankerd. De invulling van deze aanvullende verplichting wordt bepaald door wat een voorzichtige en redelijke contractpartij in diezelfde omstandigheden zou doen.²³⁷ Bovendien wordt de informatieplicht opgelegd in zowel zeer uiteenlopende rechtszaken als in specifieke wettelijke bepalingen. De informatieplicht heeft bijgevolg een grote draagwijdte.

177. Nederland – Niet alleen het Belgische recht, maar ook het Nederlandse recht erkent een informatieplicht. Ze is wederom niet wettelijk verankerd. Het onderzoek toont aan dat de invulling en de rechterlijke toepassing van deze verplichtingen zeer dicht bij elkaar liggen. Denk hierbij aan het voorbeeld dat bij beide landen gegeven wordt over de informatieplicht van de verzekeraar.²³⁸ Bijgevolg heeft ook de Nederlandse informatieplicht een grote draagwijdte.

178. Engeland – Het Engelse rechtstelsel erkent, in tegenstelling tot België en Nederland, geen informatieplicht. Net zoals het geval is bij de schadebeperkingsplicht, kan de informatieplicht eventueel worden opgelegd via een contractuele goede trouw clause. Wederom, zullen partijen de reikwijdte en de omvang van deze verplichting duidelijk moeten omschrijven opdat ze afdwingbaar is. Ook de context van het contract zal opnieuw bepalend zijn voor de afdwingbaarheid. Daarnaast kan er mijns inziens opnieuw een informatieplicht gelden in relationele contracten. Net zoals bij de schadebeperkingsplicht zal de toepassing, zo blijkt uit het onderzoek, in de praktijk echter niet vaak voorkomen.

AFDELING 3: NIET-CONCURRENTIE

179. België – Het Belgische rechtstelsel erkent de verplichting tot niet-concurrentie in twee gevallen. Ten eerste geldt deze verplichting ten aanzien van de bestuurder van een vennootschap. Dit houdt in dat de bestuurder geen activiteit mag uitoefenen die concurreert met de door de vennootschap uitgeoefende activiteit.²³⁹ Ten tweede geldt deze verplichting ten aanzien van de overdrager van een handelsfonds, die zich moet onthouden van concurrerende handelingen ten aanzien van de handelingen van de overnemer.²⁴⁰ De Belgische niet-concurrentieverplichting kent geen wettelijke bepaling en geldt bovendien enkel in vennootschapsovereenkomsten.²⁴¹ Deze

²³⁶ Court of Appeal (EN) 1 augustus 2022, www.ukwestlaw.com, 32.

²³⁷ Cass. 22 juni 1978, RW 1978-79, 1438, noot P. DELVEAUX; V. SAGAERT, *Beginselen van verbintenissenrecht*, Heverlee, Lea uitgevers, 2023, 44.

²³⁸ Rb. Hasselt 31 mei 2001, TBH 2003, 690; Hoge Raad (NL) 14 oktober 2021, ECLI:NL:PHR:2021:973.

²³⁹ Cass. 25 juni 2020, Ar C.18.0144.N.

²⁴⁰ H. BRAECKMANS, *De NV in de praktijk*, Mechelen, Kluwer, 2023, 269.

²⁴¹ *Ibid.*

beperking op het vlak van het toepassingsgebied zorgt ervoor dat de draagwijdte van de niet-concurrentieverplichting beperkt is.

180. Nederland – Net zoals het Belgische rechtstelsel, erkent het Nederlandse rechtstelsel een verplichting tot niet-concurrentie. Ze is wederom niet wettelijk verankerd. De niet-concurrentieverplichting geldt, net zoals in België, in twee gevallen. De Nederlandse niet-concurrentieverplichting gaat, wat het eerste geval betreft, echter net iets verder. De verplichting geldt namelijk niet enkel ten aanzien van een bestuurder van een vennootschap, maar ook ten aanzien van een vennoot in het algemeen, ook wanneer deze geen bestuurder is.²⁴² Een gelijkenis is dan weer dat in Nederland, net zoals in België, de niet-concurrentieverplichting enkel geldt in vennootschapsovereenkomsten.²⁴³ Bijgevolg is ook in het Nederlandse rechtstelsel de draagwijdte beperkt. Ze is evenwel iets ruimer omwille van het feit dat niet enkel de bestuurder niet mag concurreren, maar ook de vennoot niet.

181. Engeland – Het Engelse rechtstelsel erkent, in tegenstelling tot België en Nederland, geen verplichting tot niet-concurrentie. Wederom kan de niet-concurrentieverplichting eventueel worden opgelegd via een contractuele goede trouw clause, maar dan zullen partijen de reikwijdte en de omvang van deze verplichting duidelijk moeten omschrijven opdat ze afdwingbaar is. In dat geval moduleren de partijen volgens mij dan simpelweg een niet-concurrentiebeding, waardoor de functie van de goede trouw verdwijnt. De verplichting tot niet-concurrentie kan daarentegen wel opnieuw gelden in relationele contracten. De kans dat de niet-concurrentieverplichting aanwezig is op grond van de aanvullende werking van de goede trouw zal naar mijn mening groter zijn dan bij de schadebeperkingsplicht en de informatieplicht. Zodra er aan de voorwaarden van een relationeel contract voldaan is, zal een niet-concurrentieplicht kunnen gelden, net omdat het contract gesloten is tussen partijen die belang hechten aan samenwerking, vertrouwen en loyaliteit.

AFDELING 4: AANPASSING BEDRAG ONDERHOUDSGELD

182. België – Het Belgische recht erkent de verplichting tot aanpassing van het bedrag van onderhoudsgeld. Deze aanvullende verplichting kent geen wettelijke bepaling. De aanpassing van het bedrag van de alimentatie is mogelijk op grond van de aanvullende werking van de goede trouw, maar enkel onder de voorwaarde dat ze in lijn ligt met de bedoeling van de partijen.²⁴⁴ Deze vereiste zorgt voor een beperkte draagwijdte van dit toepassingsgeval.

183. Nederland – In tegenstelling tot het Belgische recht, erkent het Nederlandse recht geen verplichting tot aanpassing van het bedrag van onderhoudsgeld. Deze verplichting kan naar mijn mening echter wel voortvloeien uit de heronderhandelingsverplichting, een toepassingsgeval dat Nederland wel erkent. De toepassing zal in de praktijk echter moeilijk zijn aangezien de voorwaarden

²⁴² Hoge Raad (NL) 1 februari 1990, *NJ* 1991, 21.

²⁴³ J. HIJMA, C.C. VAN DAM, W.A.M. VAN SCHENDEL en W.L. VALK, *Rechtshandeling en overeenkomst*, Deventer, Kluwer, 2022, 314.

²⁴⁴ Cass. 15 oktober 1987, *RW* 1987-88, 1506; Cass. 21 juni 1991, *RW* 1991-92, 547.

van imprevisie vervuld moeten zijn.²⁴⁵ De voorwaarde dat er sprake moet zijn van onvoorziene omstandigheden, zal volgens mij vaak niet vervuld zijn. Deze voorwaarde zal namelijk vaak botsen met de voorwaarde dat de aanpassing in lijn moet liggen met de bedoeling van de partijen. De vraag hierbij is of dat partijen een bepaalde bedoeling kunnen hebben over iets wat onvoorzienbaar moet zijn. Enkel in de gevallen waarop het antwoord op deze vraag positief is, zou de aanpassing van het bedrag van het onderhoudsgeld mogelijk kunnen zijn.

184. Engeland – Ook het Engelse rechtstelsel erkent geen verplichting tot aanpassing van het bedrag van onderhoudsgeld. In tegenstelling tot in Nederland, bestaat er volgens mij ook geen ander toepassingsgeval in het Engelse recht dat de aanpassing van het onderhoudsgeld zou kunnen omvatten. De voorbeelden uit de rechtspraak over de contractuele goede trouw clause liggen heel ver verwijderd van dit soort verplichting. Daarnaast komt alimentatie voor in een overeenkomst tussen ex-partners die volgens mij niet het vertrouwenskarakter van een relationeel contract omvat. Ook van een discretionaire bevoegdheid is, zoals blijkt uit de onderzochte rechtspraak, geen sprake in een alimentatie-overeenkomst.

AFDELING 5: SAMENWERKINGSPLICHT

185. België – Het Belgische rechtstelsel erkent, in hoofde van contractspartijen, de samenwerkingsplicht. Deze verplichting heeft wederom geen wettelijke verankering. De samenwerkingsplicht houdt in dat partijen alles in het werk moeten stellen om de vervulling van de overeenkomst te faciliteren.²⁴⁶ Dit is een zeer ruime invulling, waardoor de samenwerkingsplicht wordt beschouwd als overkoepelende term voor de verschillende aanvullende verplichtingen die voortvloeien uit de goede trouw.²⁴⁷ Ze heeft bijgevolg een grote draagwijdte.

186. Nederland – Het Nederlandse rechtstelsel erkent geen samenwerkingsplicht, maar wel een medewerkingsplicht. De invulling van hiervan komt sterk overeen met die van de samenwerkingsplicht. Volgens de medewerkingsplicht, moeten partijen elkaar namelijk helpen om het doel van de overeenkomst te bereiken.²⁴⁸ Op die manier erkent het Nederlandse recht ook een samenwerkingsplicht, maar louter onder een andere benaming.

187. Engeland – Net zoals in Nederland, erkent het Engelse recht geen samenwerkingsplicht. Bovendien bestaat er mijns inziens ook geen ander toepassingsgeval, dat Engeland wel erkent, dat een samenwerkingsplicht zou kunnen omvatten. Partijen zouden deze plicht eventueel kunnen opleggen via een contractuele goede trouw clause, maar dan moeten de partijen de reikwijdte en de omvang van deze verplichting duidelijk omschrijven opdat ze afdwingbaar is. Het is bijgevolg, volgens mij, enkel mogelijk om in heel specifieke gevallen een samenwerkingsplicht af te dwingen. Een algemene samenwerkingsplicht zal niet mogelijk zijn.

²⁴⁵ S. LIERMAN, P. VAN DE WEYER en K. VANDORMAEL, "Overheidscontracten in het Belgische recht: besturen op de snijlijn van privaats- en publiekrecht", *TPR* 2016, (489) 553-554.

²⁴⁶ F. BAERT, "De goede trouw bij de uitvoering van de overeenkomsten", *RW* 1956-1957, (489) 499.

²⁴⁷ I. SAMOY, *Evolutie van de basisbeginselen van het contractenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2010, 68.

²⁴⁸ F.J. DE VRIES, *De overeenkomst in het algemeen*, Deventer, Kluwer, 2016, 15-16.

AFDELING 6: OPZEGGINGSMOGELIJKHEID BIJ DUUROVEREENKOMSTEN

188. België – Het Belgische rechtstelsel erkent geen aanvullende verplichtingen die op grond van de goede trouw worden opgelegd in het kader van de opzegging van duurovereenkomsten. Omwille van het feit dat dit toepassingsgeval zo specifiek is, komt in het onderzoek geen enkel ander Belgisch toepassingsgeval in aanmerking dat deze verplichtingen zou kunnen omvatten.

189. Nederland – Het Nederlandse rechtstelsel erkent wel de mogelijkheid om bij de opzegging van duurovereenkomsten aanvullende verplichtingen op te leggen op grond van de redelijkheid en billijkheid. Dit toepassingsgeval kent geen wettelijke bepaling. Bij duurovereenkomsten van onbepaalde duur, waarin de partijen niet voorzien in een expliciete beëindigingsmogelijkheid en ook de wet daar niet in voorziet, kan de aanvullende werking van de redelijkheid en billijkheid de opzegging afhankelijk maken van bepaalde voorwaarden, namelijk een zwaarwegende opzeggingsgrond²⁴⁹, een opzegtermijn of een schadevergoeding.²⁵⁰ Ook wat duurovereenkomsten (van zowel bepaalde als onbepaalde duur) betreft die wel een beëindigingsmogelijkheid bevatten, kan de aanvullende werking van de redelijkheid en billijkheid aan de opzegging nadere eisen stellen.²⁵¹ De eventuele toepassing van aanvullende verplichtingen op grond van de redelijkheid en billijkheid hangt sterk af van de omstandigheden van de zaak in kwestie.²⁵² Onderzoek in de rechtspraak toont echter aan dat de toepassing van aanvullende verplichtingen bij de opzegging van duurovereenkomsten in zeer verscheiden zaken voorkomt. Dit toepassingsgeval heeft bijgevolg een ruime draagwijdte.

190. Engeland – Het Engelse recht erkent, net zoals het Belgische recht, geen aanvullende verplichtingen in het kader van de opzegging van duurovereenkomsten. Mijns inziens, kan dit soort verplichtingen echter wel voortvloeien uit een contractuele goede trouw clause. Deze redenering baseert zich op het voorbeeld aangaande de werkgever die het dienstverband van zijn werknemer beëindigt (zie randnr. 143).²⁵³ De geldige contractuele goede trouw clause in de arbeidsovereenkomst leidt er in deze zaak toe dat de werkgever de werknemer op de hoogte moet stellen van de klachten tegen hem en onderzoek moet voeren naar deze klachten. Dit zijn aanvullende verplichtingen die de werkgever moet volbrengen alvorens hij tot opzegging van de arbeidsovereenkomst mag overgaan.

AFDELING 7: MEDEWERKINGSPLICHT

²⁴⁹ Hoge Raad (NL) 3 december 1999, ECLI:NL:HR:1999:AA3821.

²⁵⁰ Hoge Raad (NL) 28 oktober 2011, ECLI:NL:HR:2011:BQ9854; Hoge Raad (NL) 14 juni 2013, ECLI:NL:HR:2013:BZ4163; H.N. SCHELHAAS, *Redelijkheid en billijkheid*, Deventer, Kluwer, 2017, 52.

²⁵¹ Hoge Raad (NL) 2 februari 2018, ECLI:NL:HR:2018:141.

²⁵² H.N. SCHELHAAS, *Redelijkheid en billijkheid*, Deventer, Kluwer, 2017, 52.

²⁵³ Chancery Division (EN) 10 juli 2020, www.westlaw.com.

191. België – In het Belgische recht bestaat er als toepassing van de aanvullende werking van de goede trouw geen medewerkingsplicht, maar wel een samenwerkingsplicht. Deze heeft zoals reeds in randnummer 186 wordt besproken, een zeer gelijkaardige invulling.

192. Nederland – In het Nederlandse recht bestaat het toepassingsgeval 'medewerkingsplicht' wel. Deze aanvullende verplichting is niet wettelijk verankerd. De medewerkingsplicht kent een ruime invulling, met name de verplichting voor partijen om elkaar te helpen om het doel van de overeenkomst te bereiken en om de uitvoering van de overeenkomst voor elkaar te vergemakkelijken. Deze verplichting geldt bovendien in verschillende soorten contracten, waardoor ze een ruim toepassingsgebied heeft.²⁵⁴ Dit leidt tot een brede waaier aan rechterlijke toepassingen.²⁵⁵ Bovendien heeft de wetgever een aantal toepassingen uit de rechtspraak wettelijk verankerd.²⁵⁶ De combinatie van deze elementen wijzen op een grote draagwijdte van de medewerkingsplicht.

193. Engeland – Net zoals in België, erkent het Engelse recht geen medewerkingsplicht. Aangezien de invulling van de medewerkingsplicht en de samenwerkingsplicht sterk overeenkomen, kan voor het Engelse rechtstelsel verwezen worden naar randnummer 187. Wederom zouden partijen deze plicht eventueel kunnen opleggen via een contractuele goede trouw clause, maar een algemene samenwerkingsplicht zal niet mogelijk zijn.

AFDELING 8: HERONDERHANDELINGSVERPLICHTING

194. België – Het Belgische rechtstelsel erkent geen heronderhandelingsverplichting op grond van de aanvullende werking van de goede trouw. Naar mijn mening is er ook geen enkel ander Belgisch toepassingsgeval dat deze verplichting zou kunnen omvatten. Eventueel kan gedacht worden aan de schadebeperkingsplicht, die vervolgens inhoudt dat de partijen moeten heronderhandelen, maar in de rechtspraak is hiervan geen voorbeeld gevonden. De contractuele wanprestatie met de schade tot gevolg, zal het volgens mij moeilijk maken voor de schadelijgende partij om te heronderhandelen en het contract verder te zetten.

195. Nederland – Het Nederlandse rechtstelsel erkent, daarentegen, wel een heronderhandelingsverplichting. Deze plicht is niet opgenomen in de wet. Opdat deze verplichting geldt, dient er voldaan te zijn aan de voorwaarden van imprevisie. Van een heronderhandelingsverplichting is bijgevolg enkel sprake voor zover onvoorziene omstandigheden zich voordoen en de ongewijzigde voortzetting van het contract de gerechtvaardigde belangen van de beknelde partij wezenlijk zou schaden.²⁵⁷ De vereiste van imprevisie zorgt ervoor dat de heronderhandelingsverplichting een beperkte draagwijdte heeft.

²⁵⁴ F.J. DE VRIES, *De overeenkomst in het algemeen*, Deventer, Kluwer, 2016, 15-16.

²⁵⁵ Hoge Raad (NL) 16 januari 1959, *NJ* 1960, 46; Hoge Raad (NL) 12 december 2003, ECLI:NL:HR:2003:AN7555; Rb. Amsterdam (NL) 9 april 2021, ECLI:NL:RBAMS:2021:1839.

²⁵⁶ Art. 7:452 NBW; Art. 7:941, lid 2 NBW.

²⁵⁷ *Ibid.*

196. Engeland - Het Engelse rechtstelsel erkent, net zoals het België, geen heronderhandelingsverplichting. Bovendien bestaat er volgens mij ook geen ander toepassingsgeval, dat Engeland wel erkent, dat een heronderhandelingsplicht zou kunnen omvatten. Partijen zouden deze plicht eventueel kunnen opleggen via een contractuele goede trouw clause, maar dan is ze volgens mij niet afdwingbaar. De reikwijdte en de omvang van de verplichting moet namelijk precies worden geformuleerd, terwijl de heronderhandelingsverplichting enkel geldt indien er sprake is van onvoorziene omstandigheden. De twee voorwaarden conflicteren met elkaar. Bovendien kan er in relationele contracten ook geen sprake zijn van een heronderhandelingsverplichting. Voor deze redenering wordt verwezen naar het voorbeeld over een relationeel contract met de overheid, waarbij de rechter van oordeel is dat de impliciete plicht van goede trouw niet zo ver gaat dat de overheid moet heronderhandelen (zie randnr. 152).²⁵⁸ Ook een heronderhandelingsverplichting opleggen via de uitvoering van een discretionaire bevoegdheid is niet mogelijk.

AFDELING 9: MEDEDELINGSPLICHT BIJ OPSCHORTING VERBINTENIS

197. België – In het Belgische recht bestaat er, op grond van de aanvullende werking van de goede trouw, geen mededelingsplicht bij de opschorting van een verbintenis. Naar mijn mening kan de schadebeperkingsplicht, die België wel erkent als toepassingsgeval, echter wel een mededelingsplicht bij de opschorting van een verbintenis omvatten. Zoals hierboven (zie randnr. 172) besproken wordt, houdt deze plicht namelijk in dat de schuldeiser alle redelijke maatregelen moet nemen die zijn schade kunnen matigen of binnen zekere grenzen houden.²⁵⁹ Voor deze redenering wordt verwezen naar het voorbeeld over het huurgeschil waarbij de huurder zijn huurbetaling wil opschorten omdat de verhuurder een aantal gebreken in het pand niet verhelpt.²⁶⁰ Het feit dat de huurder verplicht is om de verhuurder in kennis te stellen van zijn wil tot opschorting en de redenen hiervoor, beperkt de schade voor de verhuurder in de zin dat hij volgens mij sneller geneigd zal zijn om de gebreken alsnog te herstellen. Om de schade voor de verhuurder te beperken kan het dus redelijk zijn om als huurder de opschorting mee te delen.

198. Nederland – Het Nederlandse rechtstelsel erkent wel het toepassingsgeval 'mededelingsplicht bij de opschorting van een verbintenis', maar het is niet wettelijk verankerd. Deze verplichting spreekt voor zich, want ze houdt in dat een schuldenaar zijn contractspartij moet inlichten over de opschorting van zijn verbintenis en de redenen hiervoor.²⁶¹ Omwille van deze heldere en ruime invulling, kent dit toepassingsgeval een ruime draagwijdte.

199. Engeland – In het Engelse recht bestaat er geen mededelingsplicht bij de opschorting van een verbintenis als toepassingsgeval van de goede trouw. Naar mijn mening zou deze aanvullende verplichting echter wel kunnen voortvloeien uit een contractuele goede trouw clause. Om afdwingbaar te zijn, zullen de partijen de reikwijdte en de omvang van de mededelingsplicht wel zo

²⁵⁸ Queen's Bench Division (EN) 18 juni 2020, www.westlaw.com.

²⁵⁹ Cass. 17 mei 2001, Ar C.00.0224.F.

²⁶⁰ Hoge Raad (NL) 6 juni 1997, NJ 1998/128.

²⁶¹ MvA II, Parl. Gesch. Boek 6, p. 205, 207 en 1000; H.N. SCHELHAAS, *Redelijkheid en billijkheid*, Deventer, Kluwer, 2017, 62.

duidelijk mogelijk moeten omschrijven.²⁶² Dit kan volgens mij inhouden dat de partijen moeten bepalen bij welke verbintenissen de opschorting moet worden meegedeeld en op welke manier de mededeling moet gebeuren. Deze redenering baseert zich op het voorbeeld over de beëindiging van een arbeidsovereenkomst (zie randnr. 143). De geldige goede trouw clause leidt er in casu toe dat de werkgever de verplichting heeft om de werknemer op de hoogte te stellen van de klachten tegen hem.²⁶³ In deze zaak houdt de clause dus ook een mededelingsplicht in. Ook in een relationeel contract kan dit toepassingsgeval volgens mij gelden, maar enkel wanneer er voldaan is aan de voorwaarden van een relationeel contract en de mededelingsplicht de normale test van de implicatie van voorwaarden doorstaat.

AFDELING 10: LOYALITEITSPLICHT

200. België – In het Belgische rechtstelsel is er geen aanvullende verplichting met de benaming 'loyaliteitsplicht', maar omdat de invulling van de loyaliteitsplicht zodanig ruim is, omvatten alle Belgische toepassingsgevallen een plicht tot loyaliteit ten opzichte van de wederpartij. Elk onderzocht toepassingsgeval van de aanvullende werking van de goede trouw vertrekt namelijk vanuit het idee dat contractspartijen de verplichting hebben om loyaal samen te werken.²⁶⁴

201. Nederland – Het Nederlandse recht erkent wel een letterlijke loyaliteitsplicht, maar deze is niet opgenomen in de wet. De loyaliteitsplicht kent een zeer ruime invulling (zie randnr. 133), waardoor ze wordt beschouwd als de overkoepelende aanvullende verplichting waar de andere toepassingsgevallen onder vallen.²⁶⁵ Naast de verscheiden toepassingen in de rechtspraak, bestaat er ook een precontractuele plicht tot loyaliteit.²⁶⁶ Deze elementen maken dat de loyaliteitsplicht een zeer ruime draagwijdte heeft.

202. Engeland – Het Engelse rechtstelsel erkent geen toepassingsgeval zoals de loyaliteitsplicht. Dit doet niet verbazen, aangezien het Engelse recht, in tegenstelling tot dat van België en Nederland, geen universele plicht kent om contracten te goeder trouw uit te voeren.²⁶⁷ Een ruim toepassingsgeval zoals de loyaliteitsplicht, die bepaalt dat contractspartijen in het algemeen gedrag moeten stellen opdat de wederpartij het nut van de overeenkomst heeft dat zij ervan mocht verwachten, gaat bijgevolg in tegen de principes van het Engelse contractenrecht. Bijgevolg bestaat er ook geen ander toepassingsgeval in het Engelse rechtstelsel dat in het algemeen een loyaliteitsplicht omvat.

²⁶² Court of Appeal (EN) 21 oktober 2022, www.ukwestlaw.com.

²⁶³ Chancery Division (EN) 10 juli 2020, www.westlaw.com.

²⁶⁴ Cass. 5 juni 2014, *Arr.Cass.* 2014, 1418, concl. Adv. Gen. VAN INGELGEM; V. SAGAERT, *Beginselen van verbintenissenrecht*, Heverlee, Lea uitgevers, 2023, 43.

²⁶⁵ F.J. DE VRIES, *De overeenkomst in het algemeen*, Deventer, Kluwer, 2016, 15-17.

²⁶⁶ Art. 3:44, lid 3 NBW.

²⁶⁷ H. PUGH, "Contracts: good faith", 2018, [https://uk-westlaw-com.mu.idm.oclc.org/Document/IC2F90D80BBB611E29768E13BA954891E/View/FullText.html?transitionType=SearchItem&contextData=\(sc.Search\)](https://uk-westlaw-com.mu.idm.oclc.org/Document/IC2F90D80BBB611E29768E13BA954891E/View/FullText.html?transitionType=SearchItem&contextData=(sc.Search)).

AFDELING 11: CONTRACTUELE GOEDE TROUW CLAUSULES

203. België – In het Belgische rechtstelsel is het niet nodig om als contractspartijen een goede trouw clause in het contract op te nemen. In België is de regel dat partijen aanvullende verplichtingen hebben die een redelijke contractant in dezelfde omstandigheden op zich zou hebben genomen, namelijk wettelijk verankerd in artikel 5.71, eerste lid BW (zie randnr. 2). De opname van een goede trouw clause is overbodig, omdat de wet reeds bepaalt dat partijen hun contract te goeder trouw moeten uitvoeren.

204. Nederland – Voor het Nederlandse recht geldt dezelfde redenering als voor het Belgische recht. Ook de Nederlandse wet bepaalt namelijk, in artikel 6:248, lid 1 NBW, dat partijen aanvullende verplichtingen hebben die niet door de partijen zijn overeengekomen, maar die uit de eisen van redelijkheid en billijkheid voortvloeien (zie randnr. 40).²⁶⁸ Bijgevolg is de opname van een goede trouw clause overbodig.

205. Engeland – In het Engelse rechtstelsel is de opname van een contractuele goede trouw clause wel een manier om aan de contractspartijen aanvullende verplichtingen op te leggen. Dit toepassingsgeval is niet opgenomen in de wet. Ondanks de erkenning, is de afdwingbaarheid van dit soort clauses niet vanzelfsprekend. De goede trouw clauses moeten namelijk worden geïnterpreteerd in het licht van de specifieke context waarin ze voorkomen. Daarnaast moeten de partijen de reikwijdte van de plicht zo duidelijk mogelijk definiëren. Waar mogelijk, hebben de partijen zelfs de verplichting om de acties te identificeren die al dan niet nodig zijn om te voldoen aan de goede trouw verplichting.²⁶⁹ Deze vereiste zorgt er samen met de contextafhankelijkheid voor dat de draagwijdte van de contractuele goede trouw clause beperkt is.

AFDELING 12: RELATIONELE CONTRACTEN

206. België – Omwille van het feit dat artikel 5.71, lid 1 BW op contracten in het algemeen van toepassing is, is de aanvullende werking van de goede trouw, volgens mij, zeker ook van toepassing op relationele contracten. Alle onderzochte toepassingsgevallen die het Belgische recht erkent, omvatten bijgevolg een impliciete voorwaarde van goede trouw die geldt in relationele contracten.

207. Nederland – Voor het Nederlandse rechtstelsel geldt dezelfde redenering als voor het Belgische rechtstelsel. Ook artikel 6:248, lid 1 NBW is namelijk op contracten in het algemeen van toepassing.

208. Engeland – In het Engelse rechtstelsel kan de impliciete voorwaarde van goede trouw, die geldt in relationele contracten, aanvullende verplichtingen opleggen. Dit toepassingsgeval kent

²⁶⁸ H.N. SCHELHAAS, *Redelijkheid en billijkheid*, Deventer, Kluwer, 2017, 45; P. WOLTERS, "Alle omstandigheden van het geval. Een vergelijkende studie van de omstandigheden die de werking van de (Nederlandse) redelijkheid en billijkheid en de (Belgische) objectieve goede trouw beïnvloeden", *TPR* 2015, (213) 219.

²⁶⁹ Court of Appeal (EN) 21 oktober 2022, www.ukwestlaw.com.

wederom geen wettelijke verankering. De rechtspraak erkent de goede trouw, niet louter als een impliciete voorwaarde indien de context van een overeenkomst dit vereist, maar als een impliciete voorwaarde telkens wanneer een overeenkomst een relationeel karakter heeft, tenzij de partijen dit uitdrukkelijk hebben verhinderd.²⁷⁰ Bovendien behelst de impliciete voorwaarde elk gedrag dat door redelijke en eerlijke mensen als commercieel aanvaardbaar zou worden beschouwd.²⁷¹ De invulling van dit toepassingsgeval is bijgevolg heel ruim, zeker voor het Engelse recht dat geen universele plicht kent om contracten te goeder trouw uit te voeren. Op het eerste zicht, heeft dit toepassingsgeval bijgevolg een ruime draagwijdte. Dit wordt echter genuanceerd door het feit dat aan een relationeel contract voorwaarden zijn gekoppeld en dat ook relationele contracten onderworpen zijn aan de normale test van de implicatie van voorwaarden.²⁷² Deze 2 elementen beperken de draagwijdte van dit toepassingsgeval.

AFDELING 13: CONTRACTUELE DISCRETIONAIRE BEVOEGDHEID

209. België – Het Belgische rechtstelsel erkent de aanvullende verplichtingen die de goede trouw oplegt in het kader van de uitoefening van een contractuele discretionaire bevoegdheid niet als toepassingsgeval. Er bestaat, naar mijn mening, ook geen enkel door België erkend toepassingsgeval dat dit soort verplichtingen omvat.

210. Nederland – Ook het Nederlandse rechtstelsel erkent dit toepassingsgeval niet. Een toepassingsgeval dat Nederland wel erkent en dat aanvullende verplichtingen in het kader van de uitoefening van een contractuele discretionaire bevoegdheid zou kunnen omvatten, is de loyaliteitsplicht. Deze aanvullende verplichting kan, mijns inziens, voldoende soelaas bieden omdat het zo'n ruime invulling heeft.

211. Engeland – In het Engelse recht kan de goede trouw wel aanvullende verplichtingen opleggen in het kader van de uitoefening van een contractuele discretionaire bevoegdheid. Dit toepassingsgeval is niet wettelijk bepaald. De goede trouw zorgt ervoor dat de uitoefening van de discretionaire bevoegdheid niet onbegrensd is. De partijen hebben namelijk de verplichting om de discretionaire bevoegdheid uit te oefenen voor doeleinden waarvoor ze is verleend.²⁷³ Een contractspartij kan er bijvoorbeeld toe gehouden zijn om de feiten in de zaak te bestuderen en op basis daarvan een beslissing te nemen.²⁷⁴ De rechtspraak die deze aanvullende verplichtingen oplegt varieert, maar door het feit dat de verplichtingen enkel van toepassing zijn in het kader van de uitoefening van een contractuele discretionaire bevoegdheid, heeft dit toepassingsgeval een beperkte draagwijdte.

²⁷⁰ Queen's Bench Division (EN) 15 maart 2019, www.westlaw.com; Chancery Division (EN) 10 juli 2020, www.westlaw.com; J. BROWN, "Cathay Pacific Airways Limited v. Lufthansa Technik AG - the extent to which contractual rights be limited by considerations of good faith or a duty to act "rationally"?", *Lexology* 2020, <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=94c34b03-a7b9-49a1-85f7-8e2512870f39>; J. AINSLIE, "Good faith and relational contracts: a Scots-Roman perspective", *Edinburgh Law Review* 2022, (29) 30.

²⁷¹ Queen's Bench Division (EN) 15 maart 2019, www.westlaw.com.

²⁷² Court of Appeal (EN) 1 augustus 2022, www.ukwestlaw.com, 32.

²⁷³ M. BRIDGE, "The exercise of contractual discretion", *Law Quarterly Review* 2019, (227) 236 en 240.

²⁷⁴ R.J. GODDARD en V.K. SIMS, "Controlling contractual discretion", *Cambridge Law Journal* 2002, (268) 269.

HOOFDSTUK 2: AANBEVELINGEN

212. Geen wettelijke verankering – Het rechtsvergelijkend onderzoek toont aan dat enkel de schadebeperkingsplicht, als toepassingsgeval van de aanvullende werking van de goede trouw in België, wettelijk verankerd is. Geen enkel Nederlands of Engels toepassingsgeval is opgenomen in de wet. Op grond van die vaststelling, is het mijns inziens niet nodig om de toepassingsgevallen die het huidige Belgische recht erkent, wettelijk te verankeren. Een ander argument dat deze mening staft, is dat elk Belgisch toepassingsgeval, buiten de niet-concurrentieverplichting en de aanpassing van het bedrag van het onderhoudsgeld, een ruime invulling heeft. Hierdoor zijn de toepassingsgevallen zeer contextafhankelijk. De rechter oordeelt in concreto in welke omstandigheden en op welke manier het toepassingsgeval vorm krijgt. Als de Belgische wetgever deze beoordelingsvrijheid wil vrijwaren, is het naar mijn mening niet aangewezen om de toepassingsgevallen wettelijk te verankeren.

213. Nederland: meeste toepassingsgevallen – Het rechtsvergelijkend onderzoek toont ook aan dat het Nederlandse rechtstelsel meer toepassingsgevallen erkent dan België en Engeland. De toepassingsgevallen die het Belgische recht erkent, dekken echter wel de invulling van de meeste Nederlandse toepassingsgevallen. De enige uitzonderingen zijn de opzeggingsmogelijkheid bij duurovereenkomsten en de heronderhandelingsverplichting. Bijgevolg komt de algemene draagwijdte van de toepassingsgevallen in deze twee rechtstelsels sterk overeen.

214. Opzeggingsmogelijkheid bij duurovereenkomsten – Het toepassingsgeval waarbij de redelijkheid en billijkheid aanvullende verplichtingen kan opleggen in het kader van de opzegging van duurovereenkomsten, heeft in het Nederlandse recht een ruime draagwijdte. Naar mijn mening kan het een les zijn voor de Belgische rechters om deze aanvullende verplichtingen ook toe te passen. Ten eerste omdat het toepassingsgeval in zeer verscheiden rechtszaken voorkomt. Ten tweede omdat de Nederlandse rechters de aanvullende verplichtingen (zwaarwegende opzeggingsgrond, opzegtermijn en schadevergoeding) zelfs opleggen wanneer de duurovereenkomst wel een beëindigingsmogelijkheid bevat. Beide redenen tonen het belang van het toepassingsgeval aan.

215. Heronderhandelingsverplichting – Het toepassingsgeval dat de contractspartijen verplicht om de heronderhandelen indien er voldaan is aan de voorwaarden van imprevisie, moet volgens mij niet erkend worden in België. De vereiste van imprevisie vormt mijns inziens de reden waarom de analoge erkenning in België niet nuttig is. Het Belgische recht erkent namelijk de imprevisieleer in artikel 5.74 BW. Omdat deze leer op zich de heronderhandelingsverplichting omvat, lijkt mij de erkenning van de heronderhandelingsverplichting als toepassingsgeval van de aanvullende werking van de goede trouw overbodig.²⁷⁵

²⁷⁵ S. MATTHE, “De gevolgen van rechtshandelingen – De bindende kracht van verbintenissen ten aanzien van de rechter – De bindende kracht van verbintenissen ten aanzien van derden” in S. MATTHE (ed.), *Familierecht als verbintenissenrecht*, Mechelen, Kluwer, 2016, (225) 227.

216. Informatieplicht en niet-concurrentie – Zowel het Belgische als het Nederlandse recht erkent de informatieplicht en de niet-concurrentieverplichting. De draagwijdte van de informatieplicht in België is gelijkaardig aan die in Nederland. Om die reden zijn er geen aanbevelingen wat dit toepassingsgeval betreft. De draagwijdte van de niet-concurrentieverplichting komt echter niet helemaal overeen, omdat deze plicht in Nederland ten aanzien van vennoten in het algemeen geldt, en niet enkel ten aanzien van de bestuurder van een vennootschap zoals in België. Over de vraag welke draagwijdte het “beste” is, kan gediscussieerd worden. Er is bijgevolg geen eenduidige aanbeveling. Een reden om de voorkeur te geven aan de Nederlandse niet-concurrentieverplichting zou kunnen zijn dat vennoten niet de kans krijgen om vennoot te zijn in verschillende vennootschappen die dezelfde werkzaamheden verrichten of hetzelfde doel nastreven. Daardoor kunnen zij het goed behoud van een vennootschap niet aantasten door informatie uit te wisselen. Een reden om de voorkeur te geven aan de Belgische niet-concurrentieverplichting zou kunnen zijn dat een vennoot, anders dan een bestuurder, niet altijd de verantwoordelijkheid draagt voor het goed behoud van de vennootschap. Een vennoot kan met name ook louter een geldschietter zijn. Om die reden moet hij misschien de vrijheid hebben om te kunnen concurreren.

CONCLUSIE DEEL 3

217. Uit deel 3 van deze masterproef kan geconcludeerd worden dat ondanks het feit dat het Belgische, Nederlandse en Engelse rechtsstelsel verschillende toepassingsgevallen van de aanvullende werking van de goede trouw erkennen, er toch heel wat overlap is. Engeland vormt echter wel het buitenbeetje met het minst aantal erkende toepassingsgevallen, namelijk drie. Het rechtsstelsel met het grootste aantal erkende toepassingsgevallen is Nederland. Het Nederlandse rechtsstelsel erkent namelijk zeven toepassingsgevallen en het Belgische rechtsstelsel vijf.

218. Ten eerste is er een grote gelijkenis tussen het Belgische en het Nederlandse rechtsstelsel omdat zij allebei de informatieplicht en de niet-concurrentieverplichting erkennen. De draagwijdte van de informatieplicht komt bovendien in beide rechtsstelsels sterk overeen. De draagwijdte van de niet-concurrentieverplichting verschilt echter omdat de Nederlandse niet-concurrentieverplichting een groter toepassingsgebied heeft dan in het Belgische recht. Ze is namelijk niet enkel van toepassing op de bestuurder van een vennootschap, zoals in België het geval is, maar op de vennoot in het algemeen. Dit toepassingsgeval heeft in Nederland dus een iets ruimere draagwijdte.

219. Ten tweede kan wat de vergelijking tussen het Belgische en het Nederlandse rechtsstelsel betreft, worden geconcludeerd dat de invulling van de toepassingsgevallen die één van de twee rechtsstelsels niet erkent, wel door andere wel erkende toepassingsgevallen wordt gedekt. De enige uitzonderingen zijn de opzeggingsmogelijkheid bij duurovereenkomsten (Nederland), de heronderhandelingsverplichting (Nederland) en de verplichting om het bedrag van het onderhoudsgeld aan te passen (België).

220. Ten derde kan op basis van het gevoerde onderzoek gesteld worden dat de invulling van de meeste Belgische en Nederlandse toepassingsgevallen vrij ruim is, waardoor ze in veel verschillende soorten rechtszaken worden opgelegd. De uitzonderingsgevallen zijn de plicht om het bedrag van het onderhoudsgeld aan te passen en de heronderhandelingsverplichting. Omwille van de ruime invulling is ook de frequentie waarmee zowel de Belgische als de Nederlandse toepassingsgevallen voorkomen vrij groot. Ondanks dat België en Nederland verschillende toepassingsgevallen erkennen, komt de algemene draagwijdte van de toepassingsgevallen in deze twee rechtsstelsels dus sterk overeen.

221. Ten vierde toont het onderzoek aan dat het Engelse rechtsstelsel niet alleen het minst aantal toepassingsgevallen erkent, maar ook dat deze toepassingsgevallen heel contextafhankelijk zijn waardoor ze niet vaak worden toegepast. In de rechtspraak valt namelijk op dat er vaak heel wat voorwaarden vervuld moeten zijn alvorens de rechter de aanvullende verplichting oplegt. Deze terughoudendheid doet niet verbazen omdat het Engelse recht geen universele plicht kent om contracten te goeder trouw uit te voeren. Desondanks, dekken de Engelse toepassingsgevallen 'contractuele goede trouw clausule' en 'relationele contracten' toch een aantal van de Belgische en Nederlandse toepassingsgevallen. De voorwaarden zullen echter, zoals de onderzochte rechtspraak

aantoont, niet snel vervuld zijn. Om die reden kan worden gesteld dat de Engelse toepassingsgevallen een beperkte draagwijdte hebben.

222. Ten vijfde kan wat de vergelijking tussen het Engelse rechtstelsel enerzijds en het Belgische en Nederlandse rechtstelsel anderzijds worden geconcludeerd dat de erkenning van de toepassingsgevallen 'contractuele goede trouw clause' en 'relationele contracten' in België en Nederland overbodig zou zijn. De opname van een goede trouw clause is in België en Nederland namelijk niet nodig omdat zij de aanvullende werking van de goede trouw in de wet erkennen. Wat de relationele contracten betreft, geldt de redenering dat artikel 5.71, lid 1 BW en artikel 6:248, lid 1 NBW op contracten in het algemeen van toepassing zijn, waardoor ze zeker ook van toepassing zijn op relationele contracten. Wat het toepassingsgeval met betrekking tot de contractuele discretionaire bevoegdheid betreft, verleent in het Nederlandse rechtstelsel de loyaliteitsplicht voldoende dekking. Het Belgische rechtstelsel daarentegen erkent geen toepassingsgeval dat dit soort verplichtingen omvat.

223. Ten slotte is de algemene conclusie van deel 3 dat de draagwijdte van de Belgische en de Nederlandse toepassingsgevallen sterk overeenkomt. De toepassingsgevallen in het Engelse rechtstelsel, daarentegen, hebben een beperktere draagwijdte. Bovendien kan op basis van de vaststellingen in deel 3 de volgende aanbeveling voor het Belgische rechtstelsel worden geformuleerd. Ten eerste lijkt een wettelijke verankering van de huidig erkende toepassingsgevallen niet aangewezen. Ten tweede zou het Belgische recht er naar mijn mening baat bij hebben om het toepassingsgeval waarbij de goede trouw aanvullende verplichtingen kan opleggen in het kader van de opzegging van duurovereenkomsten, ook toe te passen in de rechtspraak. Ten slotte is het mijns inziens overbodig om de heronderhandelingsverplichting als apart toepassingsgeval te erkennen.

ALGEMENE CONCLUSIE

224. Eerste en tweede subonderzoeksvraag – Het eerste deel van deze masterproef toont aan dat de leer van de goede trouw zowel in het Belgische als in het Nederlandse rechtstelsel erkend wordt. In Nederland krijgt deze leer echter de benaming ‘redelijkheid en billijkheid’. Qua inhoud komen de lereren overeen. Ze voorzien namelijk in de plicht voor contractspartijen om hun contract te goeder trouw uit te voeren. Wat de aanvullende werking betreft, bestaan er, op vlak van het contractenrecht, ook geen grote verschillen. In beide rechtstelsels legt de aanvullende werking bijkomende verplichtingen op die een redelijk en voorzichtig persoon in dezelfde omstandigheden op zich zou nemen.

225. Het Engelse rechtstelsel vormt het buitenbeentje omdat het in tegenstelling tot België en Nederland geen universele plicht kent om contracten te goeder trouw uit te voeren. De terughoudendheid ten opzichte van de algemene erkenning van de goede trouw, wordt sinds de Yam Seng-zaak echter wel genuanceerd. In deze zaak erkende het Hof een impliciete plicht van goede trouw in relationele contracten. Een universele plicht om contracten te goeder trouw uit te voeren is nog steeds niet aan de orde, maar uit het gevoerde onderzoek blijkt dat de relevantie van de goede trouw in de Engelse rechtspraak wel steeds groter wordt.

226. Derde subonderzoeksvraag – In het tweede en het derde deel van deze masterproef wordt aangetoond dat zowel het Belgische, Nederlandse als Engelse rechtstelsel bepaalde toepassingsgevallen van de aanvullende werking van de goede trouw kent. Hoewel de hoeveelheid, de invulling en de frequentie van de toepassing ervan verschilt, bestaat er toch heel wat overlap tussen de toepassingsgevallen.

227. Ten eerste kan wat de hoeveelheid van de toepassingsgevallen betreft, het volgende worden geconcludeerd. Waar het Belgische rechtstelsel vijf toepassingsgevallen kent, kent het Nederlandse rechtstelsel er zeven en het Engelse rechtstelsel drie. Buiten de Belgische schadebeperkingsplicht, is er geen enkel van deze toepassingsgevallen wettelijk verankerd. Tussen het Belgische en het Nederlandse rechtstelsel bestaat er overlap in het feit dat zij beiden de informatieplicht en de niet-concurrentieverplichting kennen. Deze overlap dient echter te worden genuanceerd wat de invulling van de niet-concurrentieverplichting betreft. De Nederlandse niet-concurrentieverplichting kent namelijk een ruimere invulling omdat het toepassingsgebied van deze verplichting ruimer is. Ze geldt niet louter ten aanzien van de bestuurder van een vennootschap, zoals in België het geval is, maar ook ten aanzien van de vennoot in het algemeen. Bijgevolg is de draagwijdte van de niet-concurrentieverplichting in het Nederlandse rechtstelsel iets ruimer dan in het Belgische rechtstelsel.

228. Ten tweede kan wat de invulling van de toepassingsgevallen betreft, worden geconcludeerd dat, in de meeste gevallen, de invulling van de Belgische toepassingsgevallen die het Nederlandse rechtstelsel niet erkent, wel door andere wel erkende toepassingsgevallen wordt gedekt. Omgekeerd geldt dit ook zo. De enige uitzonderingen zijn de opzeggingsmogelijkheid bij

duurovereenkomsten, de heronderhandelingsverplichting en de verplichting om het bedrag van het onderhoudsgeld aan te passen. De eerste twee toepassingsgevallen zijn enkel erkend in Nederland en het laatste toepassingsgeval is enkel erkend in België. De drie toepassingsgevallen die het Engelse rechtstelsel erkent, dekken ook een deel van de invulling van de toepassingsgevallen uit het Belgische en Nederlandse rechtstelsel, maar wel in veel mindere mate. Dit komt doordat er aan een heel aantal voorwaarden voldaan moet zijn alvorens de toepassingsgevallen hun intrede kunnen doen. Hierdoor zijn ze heel contextafhankelijk. Het zijn de 'contractuele goede trouw clausules' en de 'relationele contracten' die de schadebeperkingsplicht (België), de informatieplicht (België en Nederland), de niet-concurrentieverplichting (België en Nederland), de opzeg bij duurovereenkomsten (Nederland) en de mededelingsplicht bij de opschorting van verbintenissen (Nederland) dekken. Daarnaast is het belangrijk om op te merken dat in de meeste gevallen de omgekeerde redenering ook geldt. Concreet houdt dit in dat de erkenning van de goede trouw clause en de relationele contracten als afzonderlijke toepassingsgevallen in het Belgische en Nederlandse rechtstelsel overbodig zou zijn. De reden om geen goede trouw clause op te nemen is dat deze rechtstelsels de aanvullende werking van de goede trouw in de wet erkennen. Wat de relationele contracten betreft, geldt de redenering dat artikel 5:71, lid 1 BW en artikel 6:248, lid 1 NBW op contracten in het algemeen van toepassing zijn, waardoor ze zeker ook van toepassing zijn op relationele contracten. Wat het toepassingsgeval met betrekking tot de contractuele discretionaire bevoegdheid betreft, verleent in het Nederlandse rechtstelsel de loyaliteitsplicht voldoende dekking. Het Belgische rechtstelsel daarentegen erkent geen toepassingsgeval dat dit soort verplichtingen omvat.

229. Ten derde klinkt, wat de frequentie betreft waarmee de toepassingsgevallen voorkomen in de rechtspraak, de conclusie als volgt. Doordat de invulling van de meeste toepassingsgevallen in het Belgische en het Nederlandse rechtstelsel vrij ruim is, komen ze in verschillende soorten zaken voor. De uitzonderingen zijn de plicht om het bedrag van het onderhoudsgeld aan te passen en de heronderhandelingsverplichting. Dit zorgt ervoor dat de frequentie waarmee ze voorkomen vrij hoog ligt. De frequentie waarmee de Engelse toepassingsgevallen voorkomen, ligt, zoals de onderzochte rechtspraak aantoont, echter veel lager. Dit komt doordat de rechters de voorwaarden die eraan gekoppeld zijn niet snel vervuld achten.

230. Centrale onderzoeksvraag – Op basis van de voorgaande vaststellingen, kan worden geconcludeerd dat de invulling en de frequentie van de toepassingsgevallen in het Belgische en het Nederlandse rechtstelsel gelijkaardig is, waardoor de draagwijdte van de toepassingsgevallen sterk overeenkomt. De toepassingsgevallen in het Engelse rechtstelsel hebben daarentegen een veel engere invulling en komen bovendien minder frequent voor, waardoor ze een beperktere draagwijdte hebben. Deze vaststelling ligt in lijn met de verwachting gezien het bestaan van het civil law stelsel in België en in Nederland enerzijds en van het common law stelsel in Engeland anderzijds.

231. Steunend op de resultaten uit dit onderzoek kan de volgende aanbeveling worden geformuleerd voor het Belgische recht. Ten eerste is een wettelijke verankering van de huidig erkende toepassingsgevallen niet aangewezen. De reden hiervoor is enerzijds dat geen enkel Nederlands of Engels toepassingsgeval in de wet is opgenomen en anderzijds de beoordelingsvrijheid

van de rechter. Ten tweede zou het Belgische recht er naar mijn mening baat bij hebben om het toepassingsgeval waarbij de goede trouw aanvullende verplichtingen kan opleggen in het kader van de opzegging van duurovereenkomsten, ook toe te passen in de rechtspraak. De redenen hiervoor zijn de hoge frequentie waarmee het toepassingsgeval wordt toegepast in het Nederlandse recht en het feit dat de Nederlandse rechters de aanvullende verplichtingen zelfs opleggen wanneer de duurovereenkomst wel een beëindigingsmogelijkheid bevat. Ten slotte is het mijns inziens overbodig om de heronderhandelingsverplichting als apart toepassingsgeval te erkennen omdat het Belgische recht voor de heronderhandelingsverplichting kan terugvallen op de imprevisieleer.

BIBLIOGRAFIE

1. Wetgeving

België

Wet van 25 ventôse jaar XI op het notarisambt, *BS* 16 maart 1803.

Oud BW / BW

Wet 20 februari 1939 op de bescherming van de titel en van het beroep van architect, *BS* 25 maart 1939.

KB 29 juni 2018 betreffende de goedkeuring van het reglement van plichtenleer van het Beroepsinstituut van vastgoedmakelaars, *BS* 31 oktober 2018.

Vlaamse Codex 15 mei 2009 betreffende de ruimtelijke ordening, *BS* 20 augustus 2009.

Wetsvoorstel houdende Boek 5 "Verbintenissen" van het Burgerlijk Wetboek, *Parl.St.* Kamer 2021-22, nr. 55-1806/1, 82.

Nederland

Nederlands Burgerlijk Wetboek, Stb. 1969.

MvA II, Parl. Gesch. Boek 6.

Engeland

Consumer Rights Act 2015.

2. Rechtspraak

België

Cass. 31 oktober 1935, *Pas.* 1936, I, 22.

Cass. 18 maart 1971, *Pas.* 1971, I, 669.

Cass. 2 mei 1974, *RCJB* 1976, 34.

Cass. 22 juni 1978, *RW* 1978-79, 1443.

Cass. 22 juni 1978, *RW* 1978-79, 1438, noot DELVEAUX, P.

Cass. 19 september 1983, *Arr.Cass.* 1983-84, 52.

Cass. 16 januari 1986, *RW* 1987-88, 1470.

Cass. 18 juni 1987, *RW* 1987-88, 502.

Cass. 15 oktober 1987, *RW* 1987-88, 1506.

Cass. 18 februari 1988, *TBH* 1988, 696.

Cass. 21 juni 1991, *RW* 1991-92, 547.

Cass. 5 juni 1992, *Arr.Cass.* 1991, 941.

Cass. 24 september 1992, *Arr.Cass.* 1991-92, 1131.

Cass. 9 december 1999, *TBH* 2000, 366.

Cass. 17 mei 2001, Ar C.00.0224.F.

Cass. 17 mei 2001, *Arr.Cass.* 2001, 925, concl. Adv. Gen. DE RIEMAECKER.

Cass. 5 juni 2014, *Arr.Cass.* 2014, 1418, concl. Adv. Gen. VAN INGELGEM.

Cass. 22 maart 2018, Ar C.17.0067.N.

Cass. 25 juni 2020, Ar C.18.0144.N.

Cass. 2 september 2021, Ar C.20.0539.N.

Cass. 30 september 2021, Ar C.20.0539.N.

Brussel 23 januari 1952, *RW* 1951-52.

Antwerpen 5 februari 1992, *Turnh. Rechtsl.* 1992, 174.

Brussel 2 maart 1993, *RW* 1993-94, 52.

Brussel 4 maart 1997, *RW* 1997-98, 367.

Brussel 19 september 2002, *RGAR* 2003, nr. 13.743.

Gent 13 oktober 2014, nr. 2014/RK/83.

Antwerpen 22 december 2014, *RDC* 2015, 294, nr. 2012/AR/3300.

Kh. Brussel 28 november 1991, *TBH* 1992, 998.

Rb. Gent 31 december 1938, *Jur.comm.Fl.* 1938, 227.

Rb. Kortrijk 19 maart 1955, *RW* 1955-56.

Rb. Dendermonde 18 september 1970, *RW* 1970-71, 635.

Rb. Brugge 26 juni 1974, *RW* 1974-75, 1447.

Rb. Charleroi 2 oktober 1975, *JT* 1976, 137.

Rb. Namen 24 juni 1985, *RRD* 1986, 252, noot JADOUL, P.

Rb. Hasselt 31 mei 2001, *TBH* 2003, 690.

Rb. Luik (6^{de} k.) 26 maart 2002, *RGAR* 2002, afl. 6, nr. 13.572.

Rb. Brussel (NI.) (4^{de} k.) 28 september 2018, *TBO* 2019, afl. 6, 430.

Voorz. Orb. Luik (afd. Namen) 29 mei 2020, nr. A/19/0078.

Vred. Antwerpen 5 november 1986, *RW* 1987-88, 1446.

Vred. Oostende 16 juni 1994, *AJT* 1998-99, 744.

Nederland

Hoge Raad (NL) 15 november 1957, *NJ* 1958, 67.

Hoge Raad (NL) 16 januari 1959, *NJ* 1960, 46.

Hoge Raad (NL) 21 oktober 1988, *NJ* 1990, 439.

Hoge Raad (NL) 1 februari 1990, *NJ* 1991, 21.

Hoge Raad (NL) 19 oktober 1990, ECLI:NL:HR:1990:AD1258.

Hoge Raad (NL) 21 juni 1991, *NJ* 1991, 742.

Hoge Raad (NL) 2 april 1993, *NJ* 1995, 94.

Hoge Raad (NL) 10 augustus 1994, *NJ* 1994, 688.

Hoge Raad (NL) 6 juni 1997, *NJ* 1998/128.

Hoge Raad (NL) 1 juli 1997, *NJ* 1997, 685.

Hoge Raad (NL) 25 juni 1999, *NJ* 1999, 602.

Hoge Raad (NL) 3 december 1999, ECLI:NL:HR:1999:AA3821.

Hoge Raad (NL) 12 december 2003, ECLI:NL:HR:2003:AN7555.

Hoge Raad (NL) 19 oktober 2007, *NJ* 2007, nr. 565.

Hoge Raad (NL) 28 oktober 2011, ECLI:NL:HR:2011:BQ9854.

Hoge Raad (NL) 24 februari 2012, *NJ* 2012, 144.

Hoge Raad (NL) 14 juni 2013, ECLI:NL:HR:2013:BZ4163.

Hoge Raad (NL) 9 juni 2015, ECLI:NL:GHSHE:2015:2084.

Hoge Raad (NL) 2 februari 2018, ECLI:NL:HR:2018:141.

Hoge Raad (NL) 14 oktober 2021, ECLI:NL:PHR:2021:973.

Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden (NL) 29 januari 2013, ECLI:NL:GHARL:2013:BZ0359.

Gerechtshof 's-Hertogenbosch (NL) 27 januari 2015, ECLI:NL:GHSHE:2015:209.

Gerechtshof 's-Hertogenbosch (NL) 17 augustus 2021, ECLI:NL:GHSHE:2021:2566.

Rb. Arnhem (NL) 23 juni 2004, *LJN* AP4283.

Rb. 's-Hertogenbosch (NL) 18 maart 2009, ECLI:NL:RBSHE:2009:BI0697.

Rb. Overijssel (NL) 12 februari 2014, ECLI:NL:RBOVE:2014:826.

Rb. Amsterdam (NL) 20 februari 2015, ECLI:NL:RBAMS:2015:530.

Rb. Noord-Nederland (NL) 27 maart 2019, ECLI:NL:RBNNE:2019:1197.

Rb. Noord-Nederland (NL) 24 juli 2019, ECLI:NL:RBNNE:2019:3283.

Rb. Amsterdam (NL) 9 april 2021, ECLI:NL:RBAMS:2021:1839.

Rb. Midden-Nederland (NL) 13 oktober 2021, ECLI:NL:RBMNE:2021:4875.

Rb. Noord-Holland (NL) 5 januari 2022, ECLI:NL:RBNHO:2022:824.

Rb. Rotterdam (NL) 13 juli 2022, ECLI:NL:RBROT:2022:5836.

Engeland

Supreme Court (EN) 2 november 2011, www.westlaw.com.

Supreme Court (EN) 18 maart 2015, www.ukwestlaw.com.

House of Lords (EN) 23 januari 1992, www.ukwestlaw.com.

House of Lords (EN) 18 januari 2001, www.ukwestlaw.com.

House of Lords (EN) 20 februari 2003, www.westlaw.com.

Queen's Bench Division (EN) 1 februari 2013, www.westlaw.com.

Queen's Bench Division (EN) 15 maart 2019, www.westlaw.com.

Queen's Bench Division (EN) 18 juni 2020, www.westlaw.com.

Queen's Bench Division (EN) 10 juli 2020, www.westlaw.com.

Chancery Division (EN) 14 april 2014, www.ukwestlaw.com.

Chancery Division (EN) 10 juli 2020, www.westlaw.com.

Court of Session (EN) 5 oktober 2021, www.westlaw.com.

Chancery Division (EN) 23 november 2022, www.westlaw.com.

Court of Appeal (EN) 12 november 1987, www.ukwestlaw.com.

Court of Appeal (EN) 4 december 1992, www.westlaw.com.

Court of Appeal (EN) 3 juli 2001, www.westlaw.com.

Court of Appeal (EN) 15 oktober 2001, www.ukwestlaw.com.

Court of Appeal (EN) 15 maart 2013, www.ukwestlaw.com.

Court of Appeal (EN) 1 augustus 2022, www.ukwestlaw.com.

Court of Appeal (EN) 1 augustus 2022, *Guildhall chambers* 2022, noot J. CHURCHILL.

Court of Appeal (EN) 21 oktober 2022, www.ukwestlaw.com.

3. Rechtsleer

3.1 Boeken

België

BRAECKMANS, H., *De NV in de praktijk*, Mechelen, Kluwer, 2023, 502 p.

CLAEYS, I. en TANGHE, T., *Nieuw algemeen contractenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2023, 966 p.

COIPEL, M., *Éléments de la théorie générale des contrats*, Brussel, Story-Scientia, 1999, 205 p.

DEBERSAQUES, G. en DE JONCKHEERE, M., *Inleiding tot het recht*, Brugge, die Keure / la Charte, 2023, 224 p.

HAENTJENS, F., *Vlanot Jaarboek 2021: Precontractuele informatieverplichtingen en notariële aansprakelijkheid bij vastgoedverrichtingen*, Antwerpen, Intersentia, 2021, 1049 p.

SAGAERT, V., *Beginnelsen van verbintenissenrecht*, Heverlee, Lea uitgevers, 2023, 326 p.

SAMOY, I., *Evolutie van de basisbeginselen van het contractenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2010, 269 p.

STIJNS, S., *Leerboek verbintenissenrecht – Boek 1*, Brugge, die Keure / la Charte, 2022, 728 p.

STIJNS, S., *Verbintenissenrecht*, Brugge, die Keure, 2005, 268 p.

VANSWEEVELT, T. en WEYTS, B., *Handboek verbintenissenrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2023, 1354 p.

VAN OMMESLAGHE, P., *Obligations*, I, Brussel, Bruylant-Larcier, 2010, 936 p.

Nederland

BAKKER, P.S., *Redelijkheid en billijkheid als gedragsnorm*, Deventer, Kluwer, 2012, 187 p.

CAHEN, J.L.P., *Algemeen deel van het verbintenissenrecht in Pitlo- Het Nederlands burgerlijk recht*, Deventer, Kluwer, 2002, 384 p.

DE VRIES, F.J., *De overeenkomst in het algemeen*, Deventer, Kluwer, 2016, 199 p.

HARTKAMP, A.S. en SIEBURGH, C.H., *Mr. C. Assers Handleiding tot de beoefening van het Nederlandse Burgerlijk Recht: Verbintenissenrecht*, III, Deventer, Kluwer, 2010, 667 p.

HIJMA, J., VAN DAM, C.C., VAN SCHENDEL, W.A.M. en VALK, W.L., *Rechtshandeling en overeenkomst*, Deventer, Kluwer, 2022, 390 p.

KORPERSHOEK, M.C., *Overeenkomsten inzake informatietechnologie*, Den Haag, Sdu Uitgevers, 2010, 240 p.

SCHELHAAS, H.N., *Redelijkheid en billijkheid*, Deventer, Kluwer, 2017, 164 p.

VAN WIJK-VERHAGEN, E., *Redelijkheid en billijkheid in het personen- en familierecht, meer in het bijzonder in het huwelijks- en echtscheidingsvermogensrecht. Wonderolie van flexibiliteit of gif van rechtsonzekerheid?*, Den Haag, Boom juridisch, 2018, 475 p.

3.2 Tijdschriften

België

APS, F., "Aanpassing van de uitkering tussen gewezen echtgenoten en inkomstendelegatie na E.O.T", *Not.Fisc.M.* 1992, 303-309.

BAERT, F., "De goede trouw bij de uitvoering van de overeenkomsten", *RW* 1956-1957, 489-524.

BOCKEN, H., "De goede trouw bij de uitvoering van verbintenissen", *RW* 1989-90, 1041-1049.

CORNELIS, L., "Le dol dans la formation du contrat", *RCJB* 1976, 37-60.

DEBEL, P. en VAN DEN ABEELE, F., "(Bodemattest) Naar een teleologische interpretatie van informatieverplichtingen bij voorovereenkomsten", *TBBR* 2019, 160-168.

DE BONDT, W., "Redelijkheid en billijkheid in het contractenrecht", *TPR* 1984, 95-125.

DE DIER, S. en VAN BEVER, A., "Zo zijn we niet getrouwd. Over loyaliteitsplicht van werknemer en bestuurder", *Jura Falconis* 2008-2009, 321-391.

DE GEYTER, S., "Niet-concurrentieverbintenissen van bestuurders. Tijdens en na de beëindiging van hun bestuursmandaat", *NJW* 2021, 194-199.

DE REY, S., TILLEMANN, B., VAN DAMME, N. en VAN DEN ABEELE, F., "Overzicht van rechtspraak. Bijzondere overeenkomsten. Koop (2007-2020)", *TPR* 2020, 1007-1686.

DE RUYSSCHER, D. en IN 'T VELD, M., "De gewoonte in het Nederlands en Belgisch privaatrecht (19^{de}-21^{ste} eeuw)", *TPR* 2017, 417-454.

DILLEN, L., "Pleidooi voor proportionele verdeling van de meerschade bij onterecht uitblijven van schadebeperking", *TBBR* 2019, 371-394.

DIRIX, E. en VAN OEVELEN, A., "Kroniek van verbintenissenrecht (1978-1980)", *RW* 1980-81, 2436-2478.

DIRIX, E. en VAN OEVELEN, A., "Kroniek van verbintenissenrecht (1985-1992)", *RW* 1992-93, 1209-1237.

FORIERS, P., "Observations sur le thème de l'abus de droit en matière contractuelle", *RCJB* 1994, 189-240.

GEVAERT, F., "Huurschade – juridische aspecten", *Huur* 1998-99, 149-156.

HALLEMEESCH, N., "Concurrentie aan de vennootschap door ex-bestuurders en hun vaste vertegenwoordiger", *TRV-RPS* 2018, 418-429.

HENDRICKX, F., "Het nieuwe verbintenissenrecht en het arbeidsrecht", *Arbeid.J.* 2022, 1-13.

MAERTENS, J. en MAERTENS, S., "(Vastgoedrecht) Informatieplicht van de vastgoedmakelaar en de notaris bij de verkoop van onroerende goederen", *Notariaat* 2022, 1-10.

RAUWS, W., "Misbruik van contractuele rechten: het cassatiearrest van 19 september 1983", *TBH* 1984, 244-265.

ROES, T., "Tout contrat est union – Loyale samenwerking = goede trouw", *TBP* 2014, 261-274.

STIJNS, S., VAN GERVEN, D. en WERY, P., "Chronique", *JT* 1996, 689-752.

STORME, M., "Het recht inzake meerpartijenverhoudingen in het Ontwerp-GRK vergeleken met het Belgische recht (vertegenwoordiging, derdenbeding, cessie, subrogatie, borgtocht, garantie, delegatie)", *TPR* 2009, 1039-1112.

VERMANDER, F., "De aanvullende werking van het beginsel van de uitvoering te goeder trouw van contracten in de 21ste eeuw: inburgering in de rechtspraak, weerspiegeling in de wetgeving en sanctionering", *TBBR* 2004, 572-582.

WAELEKENS, J., "Goede trouw bij uitvoering overeenkomst", *NJW* 2021, 496-498.

Nederland

ABAS, P., "Redelijkheid en billijkheid", *MAB* 1991, 625-630.

BERK, M., "Exitbepalingen: als de rozen tot doornen zijn verworpen", *Computerr.* 2022, 321-329.

DE HAAN, F.H., "Schaarste en medewerkingsplicht", *TvGR* 2022, 445.

DUYNSTEE, M., HIJMA, J., HOOGEVORST, E., HOUBEN, I., REURICH, L., VAN DER WIEL, B. en VERBURG, G., "Rechtshandeling en overeenkomst", *TPR* 2003, 207-285.

JORDAANS, J.P., "Opschorting en ontbinding huurovereenkomst wegen gebreken van de verhuurde zaak", *BB* 1997/21.

KEIRSE, A. en VOET, L., "Hoe de koop van een woning te reguleren; zeker weten?!", *TPR* 2011, 181-275.

KNIGGE, M., "Het verschil tussen mededelen en waarschuwen (Nederlands overeenkomstenrecht)", *TPR* 2013, 1241-1250.

LIERMAN, S., VAN DE WEYER, P. en VANDORMAEL, K., "Overheidscontracten in het Belgische recht: besturen op de snijlijn van privaats- en publiekrecht", *TPR* 2016, 489-577.

REURICH, L., "(Rechtshandeling en overeenkomst) Redelijkheid en billijkheid", *TPR* 2008, 741-745.

REURICH, L., "Ontwikkelingen op het terrein van redelijkheid en billijkheid (Nederland)", *TPR* 2013, 1233-1240.

WOLTERS, P., "Alle omstandigheden van het geval. Een vergelijkende studie van de omstandigheden die de werking van de (Nederlandse) redelijkheid en billijkheid en de (Belgische) objectieve goede trouw beïnvloeden", *TPR* 2015, 213-277.

WOLTERS, P.T.J., "De strikken van de redelijkheid en billijkheid", *WPNR* 2015, 33-38.

Engeland

AINSLIE, J., "Good faith and relational contracts: a Scots-Roman perspective", *Edinburgh Law Review* 2022, 29-50.

BOWEN, A., "Relational contracts, an implied duty of good faith and commercially unacceptable conduct – Bates v The Post Office (2019) EWHC 606 (QB) (Judgment No.3, "Common Issues")", *Business Law Bulletin* 2020, 1-3.

BRIDGE, M., "The exercise of contractual discretion", *Law Quarterly Review* 2019, 227-248.

CHRISTIE, D., SAINTIER, S. EN VIVEN-WILKSCH, J., "Industry-Led Standards, Relational Contracts and Good Faith: Are the UK and Australia Setting the Pace in (construction) Contract law?", *Liverpool Law Review* 2022, 287-310.

GILIKER, P., "Contract Negotiations and the Common Law: A Move to Good Faith in Commercial Contracting?", *Liverpool Law Review* 2022, 175-202.

GODDARD, R.J. en SIMS, V.K., "Controlling contractual discretion", *Cambridge Law Journal* 2002, 268-271.

HENDY, J. en REYNOLD, F., "Reserving the right to change terms and conditions: how far can the employer go?", *Industrial Law Journal* 2012, 79-92.

MANTE, J., "Good faith, mutual trust and co-operation: recent judicial insights", *Construction Law Journal* 2022, 75-92.

ROWAN, S., "Abuse of rights in English contract law: hidden in plain sight?", *Modern Law Review* 2021, 1066-1092.

TAN, Z.X., "Keeping faith with good faith? The evolving trajectory post-Yam Seng and Bhasin", *Journal of Business Law* 2016, 420-446.

VS

DAINOW, J., "The civil law and the common law: some points of comparison", *Am.J.Comp.L.* 1966, 419.

3.3 Verzamelwerken

België

BAECK, J., "Gevolgen tussen partijen (verbintenissen)" in DEL CORRAL, J., MARYSSE, S., VAN DEN BERGH, B. e.a. (eds.), *Bijzondere overeenkomsten. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2023, 111.

MATTHE, S., "De gevolgen van rechtshandelingen – De bindende kracht van verbintenissen ten aanzien van de rechter – De bindende kracht van verbintenissen ten aanzien van derden" in MATTHE, S. (ed.), *Familierecht als verbintenissenrecht*, Mechelen, Kluwer, 2016, 225-253.

STEENNOT, R., "Art. 1649quinquies BW" in X. (ed.), *Bijzondere overeenkomsten. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2022, 83-115.

VANDROMME, T., "Art. 25-26 Vlaams Woninghuurdecreet" in X. (ed.), *Bijzondere overeenkomsten. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Mechelen, Kluwer, 2022, 121-153.

VANDROMME, T., "(Private handhaving – de gevolgen van woningkwaliteitsgebreken voor de huurovereenkomst) Minimale woningkwaliteit tijdens de huurovereenkomst" in VANDROMME, T. (ed.), *Woningkwaliteitsbewaking in het Vlaamse Gewest*, Mechelen, Kluwer, 2023, 550-583.

Nederland

MATTHE, S., "(De geldige totstandkoming van rechtshandelingen) Onderzoek -Toestemming" in MATTHE, S. (ed.), *Familierecht als verbintenissenrecht*, Mechelen, Kluwer, 2016, 23-91.

MATTHE, S., "De gevolgen van rechtshandelingen – Onderzoek – De bindende kracht van verbintenissen tussen de partijen" in MATTHE, S. (ed.), *Familierecht als verbintenissenrecht*, Mechelen, Kluwer, 2016, 127-224.

ZWITSER, R., "Redelijkheid en billijkheid, twee wegen in de zoektocht" in BREEDVELD-DE VOOGD, C. G., CASTERMANS, A. G., KRANS, H. B. en WISSINK, A. E. C. (eds.), *Sluiterij: Reflecties op het werk van Jaap HijaI*, Leiden, Leiden University, 2020, 229-241.

4. Andere online publicaties

België

KEKENBOSCH, M., *Is de goede trouw van openbare orde of niet?*, masterproef UGent, 2015, 120 p., https://libstore.ugent.be/fulltxt/RUG01/002/213/472/RUG01-002213472_2015_0001_AC.pdf.

VAN BEVER, A., *Goede trouw en belangenafwegingen in het arbeidsrecht. Toepassing op de wijziging van arbeidsvoorwaarden*, doctoraats thesis KU Leuven, 2010, 533 p., [file:///C:/Users/helee/Downloads/Aline%20Van%20Bever%20-%20Goede%20trouw%20en%20belangenafweging%20in%20het%20arbeidsrecht.%20Toepassing%20op%20de%20eenzijdige%20wijziging%20van%20arbeidsvoorwaarden%20\(TSR%202010.%2004\).pdf](file:///C:/Users/helee/Downloads/Aline%20Van%20Bever%20-%20Goede%20trouw%20en%20belangenafweging%20in%20het%20arbeidsrecht.%20Toepassing%20op%20de%20eenzijdige%20wijziging%20van%20arbeidsvoorwaarden%20(TSR%202010.%2004).pdf).

VERSTRAETEN, V., *Goede trouw: van openbare orde? (Belgisch, Duits en Frans recht)*, masterproef UGent, 2015, 103 p., https://libstore.ugent.be/fulltxt/RUG01/002/213/671/RUG01-002213671_2015_0001_AC.pdf.

Nederland

BAKKER, P. S., *Redelijkheid en billijkheid als gedragsnorm*, Academisch proefschrift Vrije Universiteit Amsterdam, 2012, 187 p.,
<file:///C:/Users/helee/Downloads/rpreb20170704155320.pdf>.

HENDRIKSE, M.L., *Eigen schuld, bereddingsplicht en medewerkingsplicht in het schadeverzekeringsrecht*, Academisch proefschrift Vrije Universiteit Amsterdam, 2002, 318 p.,
https://pure.uva.nl/ws/files/3760479/22181_Thesis.pdf.

SU, X., *Opschorting: de zoektocht naar zekerheid binnen de redelijkheid en billijkheid*, Masterscriptie Rechtsgeleerdheid, 2016, 58 p., <https://arno.uvt.nl/show.cgi?fid=141869>.

Engeland

BROWN, J., "Cathay Pacific Airways Limited v. Lufthansa Technik AG - the extent to which contractual rights be limited by considerations of good faith or a duty to act "rationally"?", *Lexology* 2020, <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?q=94c34b03-a7b9-49a1-85f7-8e2512870f39>.

EDWARDS, A., "A new era for good faith in English contract law?", *Allen & Overy*, 2013, <https://www.allenoverly.com/en-gb/global/news-and-insights/publications/a-new-era-for-good-faith-in-english-contract-law>.

JONAH, O., "Contractual duties of good faith: Court of Appeal confirms context is king", *Herbert Smith Freehills* 2022, <https://hsfnotes.com/litigation/2022/11/29/contractual-duties-of-good-faith-court-of-appeal-confirms-context-is-king/>.

PUGH, H., "Contracts: good faith", 2018, [https://uk-westlaw-com.mu.idm.oclc.org/Document/IC2F90D80BBB611E29768E13BA954891E/View/FullText.html?transitionType=SearchItem&contextData=\(sc.Search\)](https://uk-westlaw-com.mu.idm.oclc.org/Document/IC2F90D80BBB611E29768E13BA954891E/View/FullText.html?transitionType=SearchItem&contextData=(sc.Search)).

X., "Contractual discretion: how to get it right", *Allen & Overy*, 2015, <https://www.allenoverly.com/en-gb/global/news-and-insights/publications/contractual-discretion-how-to-get-it-right>.